

Naturturism och friluftsliv i fjällen – landskapsrelationer i förändring?

Klas Sandell

Naturturism och friluftsliv i fjällen – landskapsrelationer i förändring?

© Klas Sandell, Institutionen för Geografi, Medier och Kommunikation,
Karlstads universitet, 2016-04-11
Printed by Mid Sweden University, Sundsvall
ISBN: 978-91-88025-70-8

Faculty of Human Sciences
Mid Sweden University, 831 25 Östersund
Phone: +46 (0)10 142 80 00
Report series 2016:4

Storlagen fjällmiljö

Innehåll

Förord	5
Bakgrund	6
Håller det på att hända något viktigt?	6
En läsanvisning	10
Fjällvärlden som upplevelselandskap och en ekostrategisk begreppsram.....	10
Allmänheten om trender, sportifiering, event och aktivitetsmiljöer	18
Introduktion.....	18
Enkätundersökningarna "FjällTrender 13" och "Friluftsliv 07"	18
Fjällen som plats eller aktivitet?.....	21
Sportifiering och Event?.....	24
Aktivitetsmiljöer inomhus?	26
En jämförelse med besökare i Södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013.....	27
Semantisk differential?.....	32
Nyckelpersoner om trender, sportifiering, event och aktivitetsmiljöer	42
Introduktion.....	42
Metod: e-post enkäter till nyckelpersoner	42
E-postenkät om sportifiering.....	43
E-postenkät om aktivitetsmiljöer inomhus	52
E-postenkät om övriga reflektioner.....	59
Bergsguiders tankar om trender	62
Sammantaget resultat från allmänhet och nyckelpersoner	73
Slutdiskussion illustrerad i den ekostrategiska begreppsramen	78
Återkommande spänningsfält om fjällen som upplevelselandskap.....	78
Ekostrategier för sportifiering och uteaktiviteter som går inomhus.....	80
Fortsatt forskning.....	84
Referenser	86
Bilagor.....	92
Bilaga 1, Webbenkät till allmänheten.....	92
Bilaga 2, E-postenkät till nyckelpersoner.....	109

Förord

Friluftsliv i vid bemärkelse – inkluderande t.ex. naturturism och utomhuspedagogik – är i ett högt urbaniserat samhälle en av få konkreta relationer för allmänheten till det fysiska landskapet "där ute på landet" där mat, energi, byggmaterial osv produceras. När friluftslivet förändras, vilket det gjort på olika sätt under hela sin 150 år långa historia, då förändras också allmänhetens konkreta "på och med kroppen" relation till miljön, naturen och landskapet. Det har varit fascinerande att utifrån tidigare studier av friluftslivets historia få reflektera över vad som händer just nu i en tid av globalisering, snabb teknikutveckling, migration och tjänste-ekonomi. Samhällets utvecklingsideal ger intryck av att svaja mellan en fortsatt närmast hysterisk tillväxt av allt som går att mäta, inte minst hastighet och prestation, och "slow" ideal med eftertänksamhet, naturkontakt och långsiktig hållbarhet. Friluftslivet är en viktig arena för dessa ideal och dessas omsättning i praktisk verksamhet.

Ett varmt tack till alla kreativa och positiva kollegor i forskningsprojektet "Den nya fjällupplevelsen" vid ETOUR i Östersund: Peter Fredman, Daniel Wolf-Watz, Sandra Wall Reinius, Maria Lexhagen och Christine Lundberg. Likaså ett stort tack till projektets referensgrupp – vars hemhörigheter också visar på viktiga målgrupper för denna rapport: Johan Arnegård (GIH), Annica Idestrom (ATI Mountain Experience), Annette Andersson (STF), Hans Gerremo (SLAO), Christina Rådelius (Tillväxtverket), Benckt Aspman (Åre kommun), Lena Lundevaller (länsstyrelsen Västerbotten), Kjell Sundvall (länsstyrelsen Norrbotten), Jerker Bexelius (Gaalitje), Urban Emanuelsson (Sveriges lantbruksuniversitet), Ingalill Forslund (Utemagasinet), Åsa Nordin Jonsson (Laponiatjuottjudus), Sara Revell Ford (Friluftsförbundet), Niclas Sjögren Berg (Skistar), Per-Olov Wikberg (Naturvårdsverket), Stig-Åke Svensson (länsstyrelsen Dalarna), samt Vegard Gundersen (Norsk institutt for naturforskning). Ett särskilt varmt tack till de som svarat på olika enkäter och e-postintervjuer samt till Johan Arnegård som ställt viktigt material till förfogande. Likaså ett tack till Naturvårdsverket för finansiering.

Karlstad och Aspöja i mars 2016, Klas Sandell

Bakgrund

Håller det på att hända något viktigt?

För en tid sedan avslutade vi vårt forskningsprogram "Friluftsliv i Förändring" med en antologi med samma namn (Fredman, Stenseke & Sandell, 2014) och i forskningsprogrammet ingick även bl.a. antologin *Friluftssport och Äventyrsidrott* (Sandell, Arnegård & Backman, 2011). Gemensamt för båda dessa publikationer var tecknen på just "förändring", nya aktiviteter, nya motiv mm. Men friluftslivet har alltid förändrats – påverkat och påverkats – i förhållande till samhället i övrigt. Inte minst har det funnits ett dynamiskt samspel i dess gränstrakter till delvis överlappande samhällsfenomen som naturturism, sport, idrott och äventyrsresor.¹ Själva begreppet friluftsliv² är ju kulturellt konstruerat, laddat med förförståelser och knutet på olika sätt till olika grupper, ideal och tidsepoker (Sandell & Sörlin, 2008; Johansson, 2006; Lisberg Jensen & Ouis, 2014).

Samtidigt som vi alltså har all anledning att tro att friluftslivet förändras, nu såsom tidigare, så är det mycket svårt att verkligen belägga en förändring om man står mitt i den. Det finns alltid en risk att man överdriver tecknen på det nya och inte ser att det kanske bara är andra uttryck för sådant som funnits länge men tidigare under andra namn, eller att det bara är tillfälliga marginalfenomen som snart blir glömda. Men det finns också en risk att man underskattar pågående förändringar därför att de kommer gradvis och det först blir i historiens backspegel och efter rätt grundliga jämförelser som man förstår hur stora skillnader det faktiskt blivit. Till detta kommer alltid risken av att man för mycket fokuserar förändringar som är direkt knutna till med det man just då studerar – t.ex. friluftsliv och naturturism – och därför underskattar det förändringstryck som ligger i breda bakomliggande omgivningsfaktorer. Exempelvis i vår tid: klimatförändringar, en åldrande befolkning, migration, fortsatt urbanisering, eller ett ökande tryck på naturresurser globalt – inklusive rekreationsresurser – i och med att nya grupper blir allt viktigare som Kinas och Indiens allt köpstarkare medelklass.

---

¹ Se vidare i t.ex.: Blom & Lindroth, 2002; Henderson & Vikander, 2007; Tordsson, 2003; Andkjær, 2005 och 2008; Arnegård, 2006; Ståhlberg, 2009; Breivik, 2010; Sandell, Arnegård & Backman, 2011; Laviolette, 2011; Blom & Nilsson, 2012; och Bowman, Ehmann & Klanten, 2014.

² I denna skrift används en bred och inkluderande syn på begreppet friluftsliv i linje med den officiella definitionen: "vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling" (SFS 2003:133). Här inkluderas inte bara närliggande begrepp som utomhuspedagogik och social naturvård, liksom engelska uttryck som används på svenska som "outdoor" och "adventure", utan även naturturism vilket ses som friluftsliv som utövas utanför hemmiljön. När det återkommande i denna rapport talas om friluftslandskap är det en samlingsbeteckning för de skogar, fjäll, sjöar, kuster och kulturlandskap där friluftsliv utövas. Se vidare om begreppen friluftsliv och naturturism i t.ex. Emmelin et al. (2010) och Sandell & Sörlin (2008).

Men med dessa förbehåll så vill jag här ändå lyfta fram två förändringstendenser när det gäller naturturism och friluftsliv i de svenska fjällen som vi tidigt identifierade som särskilt intressanta i forskningsprojektet "Den nya fjällupplevelsen: Friluftstrender och hållbar utveckling för en storslagen fjällmiljö?" (www.storslagnafjall.se) – nämligen "sportifiering" och att "uteaktiviteter går inomhus". Orsaker till detta intresse var i korthet dels ett tidigare forskningssamarbete om förändringar när det gäller friluftsliv i Sverige som bl.a. utmynnade i antologin som nämndes ovan *Friluftssport och äventyrsidrott: Utmaningar för lärare, ledare och miljö i en föränderlig värld* (Sandell, Arnegård & Backman, 2011). Dels kunde vi hos ett antal kollegor se en ökande uppmärksamhet för de här förändringarna av friluftsliv och naturturism (jfr t.ex. Andkjaer, 2008; Arnegård, 2006; Gurholt Pedersen, 2010). Exempelvis när André Horgen (2008) jämförde hur friluftslivet beskrevs i friluftsmidia, från mitten av 1970-talet fram till idag, 30 år senare, i Norge och Sverige, så menar han att det skett en tydlig förskjutning i riktning mot prestation, action, kommersialisering och utrustning. Alf Odden (2008) pekar också på förändringstendenser och att det bl.a. finns tecken på hur mer äventyrliga friluftsaktiviteter under de senaste decennierna har blivit allt mer populära och drar till sig människor som söker spänning och utmaningar.

Sportifiering handlar om att sportideal – som att tävla och kunna jämföra prestationer – börjar göra sig alltmer märkbara även inom aktiviteter som att vandra, paddla och simma i naturpräglade landskap. Multisporttävlingar och lopp som Keb Classic eller Vikingarännet på skridskor, är exempel på detta. En viktig poäng med denna beskrivning är "märkbara" och att t.ex. olika lopp är aktiviteter där detta "märkbara" är särskilt aktuellt. Detta innebär bl.a. att en person som t.ex. springer med lätt utrustning i fjällen kan ha en helt annan landskapsrelation och andra ideal, än en annan person som också springer i fjällen med likadan utrustning. Frågan om sportifiering handlar om i vilken grad som sportidealen "som att tävla och kunna jämföra prestationer" enligt ovan, har en roll i aktiviteten. Johan Arnegård skriver (2006:24-25) om begreppet sportifiering att en "...verksamhet förändras framför allt genom att regelrätta tävlingsmoment införs efter mönster från den etablerade tävlingsidrotten. /.../ Därmed utförs också aktiviteterna under organiserade och kontrollerade former för att trygga jämförbarheten." Det är också den definition på sportifiering som används i denna rapport.

Uteaktiviteter går inomhus, eller med det svåröversatta engelska ordet "indoorisation" kan delvis vara kopplat till sportifieringen och handlar om att aktiviteter som tidigare alltid utfördes ute i naturpräglade landskap alltmer också (eller i stället!) kan utföras i särskilt uppbyggda aktivitetsmiljöer inomhus. Detta är en tendens som vi kan se både i sedan länge etablerade fenomen som äventyrsbad och klätterväggar, men också i ännu så länge mer sällsynta varianter som skidåkning inomhus både utför och på längden, forspaddlingsbanor med vattenpumpar och datorspel i full skala (Sandell, Arnegård &

Backman, 2011; Bottenburg & Salome, 2010; Moorman m.fl., 2007; Öhman, Öhman & Sandell, In Print; jfr Bale, 1994 och 2003). Gemensamt för båda dessa två fenomen – sportifiering och att uteaktiviteter går inomhus – är att de innebär en ökad friställning från landskapet. Det är då inte längre en huvudsak att inordna sig i och möta landskapet med sitt väder, sin topografi, sin årstid, växter, djur och människor, utan det är aktiviteten i sig som blir huvudsak. Nästa gång utför man sannolikt aktiviteten någon annan stans, kanske utomlands, kanske inomhus. Det är här viktigt att också se de två fenomenens gemensamma framväxt inom sport och idrott under 1900-talet där det idag är självklart att de flesta idrotter kan utövas året runt i en större stad och att prestationerna kan jämföras över tid och rum ("Sverigerekord...", "Världsbästa..."). Men återigen, det är viktigt att här ha definitionen av sportifiering ovan i åtanke så att man inte t.ex. reservationslöst klassar t.ex. ett fjällevant eller ett fjällmaraton som bara ett uttryck för sportifiering. För en del deltagare kan det sannolikt vara ett uttryck för detta och dess friställning från landskapet där de svenska fjällen bara råkar vara platsen just denna gång. För andra deltagare är det sannolikt just det aktuella landskapet som lockar till deltagande och upplevelsen av detta är en huvudsak. Men i vad mån och i vilka proportioner som dessa perspektiv verkligen är företrädade hos deltagarna i olika lopp är en fråga för framtida forskning.

Samtidigt är det viktigt att både sportifiering av friluftaktiviteter och att utomhusaktiviteter går inomhus inte *bara* innebär att friluftsliv och naturturism blir alltmer likt traditionell idrott. Motiv, utrustning och landskapsrelationer har också egna karaktärsdrag som växer fram med delvis nya innehåll som varken bara är traditionellt friluftsliv och naturturism eller bara är traditionell idrott. Så sammanfattningsvis kan sägas att vi under det moderna industrialiserade och urbaniserade samhällets framväxt haft två traditioner när det gäller att röra på kroppen på fritiden: dels den tävlingsinriktade kroppsrörelsen (sport) som söker kontrollerad miljö (arenor, ofta inomhus), och dels har vi haft naturmöten och andra upplevelser (friluftsliv och naturturism) som söker okontrollerad miljö (naturpräglade landskap). De här traditionerna har utvecklats parallellt och haft en del överlappningar men inte sällan varit i konflikt med varandra. Naturupplevelsens roll, kontrollambitioner och synen på tävling och risk har då varit återkommande gränslinjer. Men idag anser jag att det finns många tecken på att dessa gränstrakter på ett dramatiskt sätt "omförhandlas" och att vi får breda *gråzoner* med nya innehåll av aktiviteter, motiv, utrustning, språkbruk osv som är påverkade av båda traditionerna. Det finns också många närliggande begrepp när det gäller dessa gråzoner kring friluftsliv och naturturism, som äventyr, sport, event och idrott (Sandell & Boman, 2014; Getz, 2000 och 2008). Det är spänningarna, överlappningarna, förskjutningarna, korsbefrukningarna och striderna mellan de här begreppen – friluftsliv, naturturism, sport, idrott, event, äventyr – som jag menar har den största betydelse när det gäller själva referensramarna för framtidens friluftsliv och

naturturism, t.ex. i de svenska fjällen. Själva breddningen av aktiviteterna och hur traditionella indelningar (t.ex. friluftsliv -/- sport) inte längre alltid fungerar är sannolikt något vi kommer att få se mer av framöver. Edward Brooker och Joppe Marion (2013) skriver såhär om camping: "[it] is a form of outdoor recreation that is part activity and part accommodation. It has evolved from basic tenting to now include caravanning, recreation vehicles (RV), and luxury offerings" och man pekar också på intresset för att därigenom nå nya grupper.

Om man närmare skall beskriva sportifiering av friluftsliv i praktiken blir det snabbt uppenbart att det kan se mycket olika ut – vilket samtidigt är att vänta när vi talar om en "gråzon" i förändring. Men följande lite längre beskrivning av begreppet multisport anser jag fångar många av de centrala temana (Ekblom, Mattsson & Enqvist, 2008:1):

Multisport ("Adventure Racing") är en relativt ung uthållighetsidrott, där deltagarna växlar mellan olika grenar för att genomföra en fastlagd tävlingsbana. Vanligaste arbetsformerna är cykling, löpning och paddling med inslag av olika repmoment, klättring, simning och inlinesåkning. Tävlingsbanan anpassas till natur och förutsättningar vilket medför att en mängd andra grenar, t.ex. kamelridning kan förekomma. Kort-, medel- och långdistanstävlingar omfattar tävlingstider på c:a 6-10 timmar, 15-36 timmar respektive 2-10 dygn. Oftast genomförs de längsta tävlingarna i lag om fyra deltagare med en person av motsatt kön. De tävlande får äta och vila när det passar laget, och hjälp utifrån är antingen inte tillåten alls eller endast vid speciella platser vid bytet mellan olika grenar.

Eller med den koncisa rubriceringen av Kari Jæger och Per Kåre Jakobsen (pers. kom. 15-10-07): "Wild Nature as "Venue" for Events – New Paths for Sport Tourism Development". När det gäller det delvis överlappande begreppet event eller festivaler så ger följande citat från Jonas Hållén i Naturkompaniets tidskrift 365 (Hösten 2014:14) lite känsla för vad det konkret handlar om: "Festligare friluftsliv. Festivaler; Den svenska rockfestivalen med öl och hångel har fått konkurrens av friluftslivsfestivalen med sportdryck och stretchning. I dag finns det runt ett halvt dussin – och fler är på gång." Samtidigt som jag alltså här lyfter fram betydelsen av dessa förändringar är det viktigt att komma ihåg att ännu så länge är det relativt små grupper som ägnar sig åt de nya aktiviteterna i dessa gråzoner kring äventyr, friluftsliv, friluftsevent och sport. I en nationell undersökning från 2007 var det, vid förfrågan om 43 uppräknade aktiviteter (samt möjligheten att lägga till eget alternativ), bara några enstaka procent som uppgav sådant som: "åkt skateboard", "bedrivit geocaching" eller "seglat kite/drake, hanggliding, fallskärm, base-jump eller liknande" (Fredman et al., 2008a; Sandell & Boman, 2014; Fredman & Hedblom, 2015). Det är dock då viktigt att också notera problemen med att mäta detta, t.ex. därför att intressanta målgrupper ofta är för unga för att ingå i den här

typen av undersökningar och att avgränsningarna av begreppen ofta blir väldigt trubbiga.

Det är relationen mellan, å ena sidan, de här förändringstendenserna med nya gråzoner när det gäller friluftsliv och naturturismaktiviteter, och å andra sidan, olika landskapsrelationer, som den här rapporten fokuserar. Landskapsrelationer diskuteras därför vidare, i princip, i fjällen och i form av en begreppsram, i nästa kapitel.

En läsanvisning

Den här rapporten inleds med en påminnelse om fjällen som rekreationslandskap och rekreationsaktiviteternas landskapsrelation. Där presenteras även en begreppsram ("ekostrategier") för att illustrera och analysera olika förhållningssätt till landskapet t.ex. när det gäller friluftsliv och naturturism. Därefter presenteras olika undersökningar där jag på olika sätt försökt ta temperaturen på dagens situation och framtida förväntningar när det gäller sportifiering och uteaktiviteter som går inomhus i de svenska fjällen. Dessa redovisningar av olika forskningsresultat är uppdelade i två huvudavdelningar. Först beskrivs hur allmänheten verkar uppfatta detta såsom det framkommer i större enkätundersökningar. Därefter redovisas några mer kvalitativa (icke sifferbaserade) material där nyckelpersoner beskriver hur de uppfattar sportifiering, uteaktiviteter som går inomhus och trender när det gäller friluftsliv och naturturism i de svenska fjällen. Efter att resultaten sammanfattats i ett eget avsnitt så avslutas rapporten med några ihopknytande och framtidsinriktade reflektioner där den ekostrategiska begreppsramen för olika landskapsperspektiv återigen kommer till användning.

Något som varit av den största vikt för innehållet i denna rapport – dess frågeställningar, resultat och analyser – har varit det sammanhang som forskningen gjorts inom. Genom Naturvårdsverkets olika aktiviteter bl.a. återkommande fjällkonferenser, samt vårt projekts referensgruppsmöten, så har det funnits ett antal tillfällen till presentationer, diskussioner och att suga upp olika referensramar och erfarenheter från inte bara andra forskare utan även olika praktiker inom nationella, regionala och lokala myndigheter, turismnäring, boende och verksamma i fjällvärlden m.fl.

Fjällvärlden som upplevelselandskap och en ekostrategisk begreppsram

När Svenska Turistföreningen startade sin verksamhet 1885 så var det ett led i en våg av intresse bland samhällets välbärgade och stadsboende att söka upp och uppleva "naturen" och inte minst lyftes då fjällvärlden fram (se t.ex. Hellström-Boström, 1997; Sehlin, 1998; Nilsson, 1999; Sandell & Sörilin, 2008; jfr t.ex. Thomasson, 2002; och Stenman, 2001). Med klangbotten i bland annat romantikens sökande efter något djupare än det

materiella och i intresset för en kontrast till det framväxande industrisamhället söktes de "vilda" och "otämjda" landskapen upp (se t.ex. Nash, 1982; Sörlin, 1991; Oelschlaeger, 1991; Callicott & Nelson, 1998; Sandell & Sörlin, 2008). En huvudsak i detta engagemang för att besöka fjällvärlden för rekreation är – liksom i friluftstraditionen i övrigt – att det finns upplevelser där på plats i det landskapet som är värda att söka upp och som inte går att ersätta med t.ex. arrangerade upplevelser som på ett museum, i en sportanläggning eller genom att läsa en bok eller se en film. Det är dessa konkreta upplevelser i det specifika landskapet som trots allt är motiv för de stora insatser i pengar och tid som det kräver att ta sig dit för en befolkning som successivt blivit urban. Att de här synsätten på fjällen också har en bredare referensram kan vi se när Bo Nilsson och Anna Sofia Lundgren (2015) i sin studie av riksdagsmaterial om Norrland konstaterar "The discourses also primarily produced Norrland as a rural area that was intimately connected to nature" (ibid:93; jfr Sörlin, 1988).

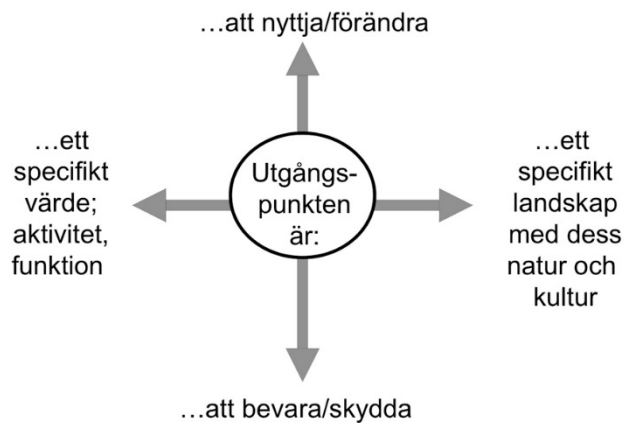
Utifrån ett regionalt fokus är det viktigt att notera att båda fenomenen som introducerades ovan, sportifiering och uteaktiviteter som går inomhus, kan påverka både hur aktiviteterna kan *förändras i fjällregionen* men också hur det kan handla om en *geografisk förflyttning av aktivitetslandskapen* mot de urbana miljöerna, t.ex. skidåkning året runt på konstsnö inomhus i storstäder i stället för (eller också?) i fjällen på natursnö på vintern. I den här rapporten är dock fokus lagt på förändringar – och förväntningar om förändringar – när det gäller aktiviteter på plats i fjällen; inte aktiviteternas tendenser till geografisk urbanisering, även om det är ett nog så viktigt område att studera vidare.

Begreppet "natur" är förstås centralt när det gäller friluftsliv och naturturism (se t.ex. Emmelin, 1997; Macnaghten & Urry, 1998; Ingold, 2011; Ek-Nilsson et al., 2014; Brown, 2014) men jag föredrar att använda mig av begreppet landskap som utgår ifrån att natur och kultur är något som finns i alla landskap, även om i olika grad. Med Marie Stensekes (2016) formulering "Landscape has become widely accepted as a concept for embracing the natural sphere as well as human society". Enligt ett sådant synsätt är visserligen natur – som de element och processer i oss och i vår omgivning som vi inte kontrollerar (Sandell, 1988) mycket mer påtagligt t.ex. på kalfjället än i ett köpcentrum. Men även på kalfjället finns olika kulturavtryck och även i köpcentret finns naturen närvarande i allt från tyngdlagen, skadedjur på affärslagret och kurrande magar hos kunderna. En viktig aspekt på olika landskap är att olika individer och grupper uppfattar dessa olika – vad är viktigt, positivt eller hotande, och vad är det man inte lägger märke till över huvud taget. De här olika landskapsperspektiven hänger ihop med bl.a. vilken tidsepok det handlar om (jfr. t.ex. industrisamhället med det förindustriella), vad man har för roll i landskapet (jfr. t.ex. en renskötare med en turist i fjällen), vad man har för bakgrund (jfr. t.ex. uppväxt på jordbruk på landet eller i en storstadsvåning) och vad man just då ingår i för

sammanhang (jfr. t.ex. en person som följer med på fågelexkursion i ett område där man sedan vid ett annat tillfälle springer i en orienteringstävling).

Utifrån resonemangen om att det finns många olika landskapsperspektiv – både mer generella och direkt knutna till specifika platser – relaterade till olika grupper, aktiviteter och tidsepoker så blir en viktig fråga i vilken utsträckning det går att hitta återkommande och generella mönster i detta. Inte minst blir detta viktigt om vi vill diskutera för- och nackdelar med olika förhållningssätt och kanske vill se mer av vissa perspektiv och mindre av andra. Den figur över olika principiella "ekostrategier" som presenteras i detta kapitel, och därefter kommer att användas som en del i analysen på slutet, är ett förslag på hur man kan beskriva sådana övergripande mönster – vad vi i någon bemärkelse har "att välja på". Exempelvis vad vi har att välja på när det gäller olika förhållningssätt till natur och landskap för framtidens friluftsliv och naturturism i de svenska fjällen (för mer presentation, diskussion och illustration av ekostrategierna se t.ex. Sandell, 2005 och In Print 2016).

Det är viktigt att notera att i praktiken innehåller en landskapsrelation alltid en kombination av olika ekostrategier. Det finns ingen grupp eller person som helt konsekvent bara har en viss begränsad strategi i förhållande till natur och landskap. Men även om alltså alla våra förhållningssätt är en kombination av olika ekostrategier så är balansen och kombinationen mellan dem av avgörande betydelse. En landskapsrelation består alltid av någon kombination av: (i) en aktivitet; och (ii) ett landskap, även om det bara är att vara där eller ha en åsikt om det. En landskapsrelation inkluderar också alltid mer eller mindre av perspektiven: (a) att använda/förändra landskapet där man bejaktar människans nya och förändrande kulturavtryck i landskapet; respektive (b) att bevara/skydda landskapet där man försöker begränsa människans nya och förändrande kulturavtryck. Dessa två val – grad av *i* eller *ii* respektive grad av *a* eller *b* – är utgångspunkterna för den ekostrategiska begreppsramen. Figur 1 består av två korsade dubbelriktade pilar som visar på dessa två grundläggande val när det gäller människans förhållande till natur och landskap.

Figur 1. Utgångspunkterna för den ekostrategiska begreppsramen i form av två grundläggande val när det gäller människans förhållande till natur och landskap. Dels spänningen mellan i vilken grad man utgår ifrån en viss funktion/aktivitet/värde i landskapet, respektive om man utgår ifrån ett visst landskap med dess natur- och kulturlandskap (den vågräta dubbelpilen). Dels spänningen mellan i vilken grad man utgår ifrån att använda och förändra landskapet; respektive om man utgår ifrån att bevara och skydda det (den lodräta dubbelpilen).

Begreppsramens vågräta axel tar sin utgångspunkt i spänningen mellan vad vi kan kalla en "funktionsspecialisering" av landskapet (till vänster) och ett "territoriellt mångbruk" (till höger). Funktionsspecialiseringen utgår ifrån att man söker ett visst värde (en viss funktion) och strategin går ut på en storskalig anpassning av landskapet utifrån detta. Det handlar om att utifrån olika önskade funktioner hos landskapet ("nyttigheter") dels avgränsa olika landskap för olika syften och frakta sig själv eller sina varor mellan dessa platser, och dels att bygga om landskapen så att de bättre uppfyller de önskade funktionerna. Det territoriella mångbruket till höger däremot innebär att människan försöker anpassa och inordna sina olika aktiviteter och intressen i ett visst existerande landskap. En viktig notering innan vi övergår till begreppsramens lodräta dimension är att det vågräta spänningsfältet i mycket handlar om identifikation. Å ena sidan har vi funktionsspecialiseringens identifikation med aktiviteten – funktionen. Vad man vill ha olika landskap (i obestämd form) till för olika syften är här utgångspunkten. Å andra sidan har vi mångbrukets identifikation med ett visst specifikt landskap och dess karaktärsdrag i form av natur, kultur och historia såsom man enligt sin landskapsuppfattning ser det. Det här innebär att det territoriellt orienterade mångbrukslandskapet (till höger i figuren) ofta är det landskap där man för närvarande bor och har sin verksamhet. Men det är inte alltid med den plats där man bor som man har sin identitet. I en alltmer rörlig tillvaro så finns det all anledning att uppmärksamma identifikationen med t.ex. fritidslandskap och uppväxtlandskap, det senare kanske i ett annat land. Det här innebär att för en del kanske det är viktigare att hävda visst bruk eller förhindra visst bruk av landskapet runt fritidshuset eller barndomshemmet, än att

engagera sig i vad som händer där man just för närvarande råkar vara bosatt eller ha sitt arbete. Det finns många tänkbara paralleller till det här spänningsfältet mellan aktivitet/funktion *vs.* landskap/mångbruk: access dimension *vs.* naturalness dimension (Fredman, Wall-Reinus & Grundén, 2012) och Activity Involvement *vs.* Place Attachment (Mowen & Williams, 1994; jfr t.ex. Massey, 1997; Manning, 2011, Budruk & Wilhelm Stanis, 2013; Williams, 2013). För att avrunda presentationen av den vågräta dimensionen så med ett tillspetsat fjällrelaterat exempel så till vänster ligger i stor utsträckning landskapsperspektiven hos t.ex. STF och företaget Skistar; till höger ligger då i större utsträckning t.ex. renskötande samer och annan lokalbefolkning.

Begreppsramens andra spänningsfält, den lodräta dubbelriktade pilen, illustrerar uppdelningen mellan ett synsätt (uppåt i figuren) som aktivt vill nyttja och förändra landskapet, respektive ett perspektiv (nedåt i figuren) där människan, åtminstone i princip, bara vill bevara, avnjuta, skydda och klara av landskapet. Det senare förhållningssättet, passivt i förhållande till landskapet, är mer av ett kontemplativt perspektiv där man betraktar, reflekterar och "känner in" landskapet. Men det kan också vara att "klara av" landskapet, t.ex. att leva friluftsliv i hårt väder och med enkla medel. Det blir här viktigt att inte påverka eller sätta några spår – det gäller att mer låta landskapet påverka sig än att själv påverka landskapet. För att avrunda presentationen av den lodräta dimensionen så med ett tillspetsat fjällrelaterat exempel så uppåt i figuren ligger t.ex. landskapsperspektiven hos gruvdrift och skogsbruk; nedåt ligger t.ex. reservatsambitioner och lokalbefolkningens uppskattning av fina omgivningar.

Det är här viktigt att påpeka att vissa strategier inte är självklart bättre än andra och de olika ekostrategierna är inte heller som påpekades ovan några fixa och konsekventa positioner utan det handlar mer om riktningar och strävanden ("-strategier") för vår natur- och landskapsrelation ("eko-"). Kompletterar vi nu vår föregående enkla figur (Fig. 1) med ett antal principiella begrepp så får vi en figur 2 där vi kan identifiera vissa karaktärsdrag för de fyra hörnen (här skrivna med lite större stil).

Figur 2. Den ekostrategiska begreppsramens grundläggande val kompletterad med olika beteckningar och beskrivningar. Notera de successiva övergångarna från att "bygga upp landskap" till "platsidentitet" respektive från "förbättra" landskapet till att "skydda" det.

Vi har nu i denna figur 2 börjat urskilja fyra huvudkombinationer – fyra principiella ekostrategier – i form av figurens fyra hörn (de diagonala riktningarna) som än tydligare visas i figur 3. Först *nerre till vänster* har vi den ekostrategi som går ut på att storskaligt (inte sällan på global nivå) identifiera särskilda landskapsvärden utifrån syften såsom biodiversitet, vetenskapligt referensområde, turism eller kulturell identitet – och sedan försöka "frysa" och "konservera" dessa värden genom olika åtgärder. Man ser landskapet som ett *museum för fjärrstyrd konsumtion*. "Museum" för att de skall bevaras och ofta visas upp; "fjärrstyrd" för att vad som är värdefullt identifieras utifrån, ofta på global nivå t.ex. av internationella organisationer; och "konsumtion" för att avnjutandet av dessa värden ofta konsumeras på en marknad, t.ex. som turism.

Uppre till vänster finner vi den ekostrategi som går ut på att aktivt förändra och nyttja landskapet utifrån specifika syften och aktiviteter. Man ser då på landskapet som en *fabrik för produktion av dessa aktiviteter och nyttigheter*. Skall det t.ex. produceras utförsäkning på skidor så utvecklas landskapet enligt denna ekostrategi till en skidsportort och så länge man kan göra det ekonomiskt försvarbart så försöker man att på alla sätt optimera alla förhållanden utifrån utförsäkningens behov.

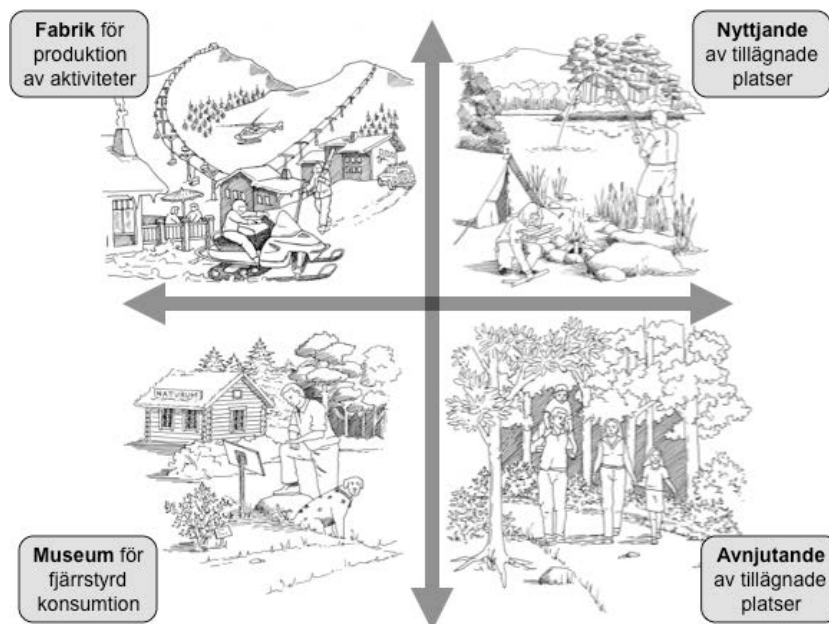
Uppre till höger i figuren finner vi ett aktivt mångfaldigt *nyttjande av tillägnade platser*. Här utgår man ifrån ett visst natur- och kulturlandskap med dess karaktärsdrag – ett landskap som man på något sätt tillägnat sig och identifierar sig med, t.ex. därför att man sedan länge bott där, ofta återkommit dit eller har andra viktiga band till det landskapet. Typiskt är att man nog ofta helt enkelt inte kan säga att man vid ett visst tillfälle bara har ett visst syfte när man rör sig ute i landskapet utan olika verksamheter kompletterar och

avlöser ständigt varandra. – Kanske lägger man älgstråket på minnet inför höstens jakt, fast man egentligen håller på att avverka skog; och även om man dröjer kvar vid utsikten eller fikatermosen så skulle man troligen inte kalla stunden för fritidsnöje om man i övrigt lever på att vara bonde, fiskare eller skogsarbetare. När det gäller mer tydligt fritidsrelaterade aktiviteter i linje med denna ekostrategi så finner vi här mycket av jakt och fiske om man utgår ifrån ett specifikt landskap och inte bara söker upp ett landskap vilket som helst lämpligt för det man vill göra. I nyttjandet av tillägnade platser finner vi också mycket av traditionella friluftaktiviteter som att plocka bär och svamp, eller att göra en lägereld med ved man finner på platsen.

Den fjärde ekostrategin, *avnjutande av tillägnade platser, nere till höger*, tar som den föregående sin utgångspunkt i ett visst landskap – ett landskap som alltså blivit till en viss "plats" – men här utan att man aktivt vill påverka och förändra landskapet. Här återfinner vi mycket av många människors vardagskontakt med sitt lokala landskap – som något man identifierar sig med och förhoppningsvis uppskattar. Nyttjandet sker både i så passiva former som utsikten från ett fönster, men kan också vara – för personen – aktivt som vandringar, skidåkning och att rasta hundar. Men även om man motionsspringer aldrig så aktivt är här ändå grundhållningen att man utgår från det landskap som är och inte vill med sin aktivitet förändra det. Tvärtom kan hundrastning, terrängcykling och motionsjogging i stället uppfattas som ett problem om det verkligen börjar påverka landskapet genom t.ex. nedskräpning, buller eller förslitning. – Vilket i sin tur inte sällan leder till krav på att i större utsträckning anamma en ekostrategi influerad av funktionsspecialisering. Antingen i riktning av fabriksperspektivet genom särskilt anlagda motionsslingor (kanske med särskilt underlag, belysning och motionsredskap), terrängcyklingsbanor och hundrastgårdar. Eller i riktning av det museala perspektivets krav på skyddsåtgärder kanske i form av reservat och särskilda bestämmelser eller förbud när det gäller hundar, cykling, ridning etc.

Ett viktigt karaktärsdrag för båda de landskapsorienterade ekostrategierna till höger i figurerna är behovet och intresset av att anpassa vad man gör inte bara till de mer konstanta karaktärsdragen i landskapet, som om det är berg, skog, kust etc., utan också till årstider och väderförhållanden. Från så påtagliga konsekvenser som att när det är vinter och snö så ligger det nära till hands att åka skidor, till mer subtila beteenden som att vissa platser söker man gärna upp på våren och kanske går man en annan slinga i skogen när det regnar. Allt detta till skillnad från de funktionsspecialiserade ekostrategierna där man söker upp ett lämpligt landskap för t.ex. skidåkning, oberoende av vad det är för årstid eller väder där man bor. Antingen söker man då upp ett mer "skyddat" landskap enligt den museala strategin, t.ex. ett kalvfjäll med låg grad av exploatering, eller ett mer "uppbyggt" enligt fabriksstrategin, t.ex. en skidort med liftar och konstsnö eller kanske till och med en skidanläggning under tak.

Figur 3. Begreppsramens fyra ekostrategier illustrerade med teckningar (Illustration: Matz Glantz).

Sammanfattningsvis har vi etablerat landskapsbegreppet som ett samlat uttryck för en överskådlig del av vår omgivning vilket innehåller både "natur" och "kultur". Men dessa landskap uppfattas på många olika sätt av olika personer och grupper beroende på intressen, aktiviteter, samhällsform, könsroller, samhällsposition m.m. Vilka landskapsvärden som skall bevaras och utvecklas respektive tas bort eller förändras blir därför i grunden en fråga om demokrati. Det handlar om vilkas landskapsintressen som skall ha tolkningsföreträde i människans ständiga samspel med naturens förutsättningar och dess förändringsprocesser. Diskussioner om landskapsvärden i termer av t.ex. "vackert", "hotat" eller "användbart" är alltid uttryck för olika synsätt på natur, kultur och samhällsutveckling. Naturbegreppet – vad vi kallar för natur – är kulturellt konstruerat och beroende av samhällsform, erfarenheter och åsikter och på så sätt blir naturbegreppen en viktig del i våra landskapsuppfattningar. Med en "ekostrategisk begreppsram" kan vi illustrera olika principiella förhållningssätt till natur och landskap i form av en figur med axlarna "specifika värden" *vs.* "specifika landskap" respektive "nyttja/förändra" *vs.* "bevara/skydda". De på så sätt konstruerade fyra grundläggande ekostrategierna: "museum", "fabrik", "nyttjande av tillägnade platser" och "avnjutande av tillägnade platser" syns i figur 3 och kommer att användas i denna rapportens avslutande diskussion.

Allmänheten om trender, sportifiering, event och aktivitetsmiljöer

Introduktion

Nedan följer den första av två resultatredovisningar från forskningsprojektets undersökningar och här handlar det om allmänhetens uppfattningar. Först nedan presenteras de två enkätundersökningar som resultaten bygger på och därefter tas resultat upp om i vilken utsträckning som allmänheten prioriterar plats (i detta fall svenska fjällen eller en del av dessa) eller om man prioriterar den aktivitet man vill utföra, oberoende av var. Därefter visas resultat om allmänhetens erfarenheter av och syn på sportifiering och event i de svenska fjällen, följt av motsvarande resultat när det gäller aktivitetsmiljöer inomhus. Sedan görs en jämförelse med material från ett visst område vid en viss tidpunkt, nämligen Södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013. Det kan noteras att när det gäller det mycket breda begreppet event så görs i den här studien ingen annan definition eller avgränsning än genom den exemplifiering som frågeställningen formulerar ("...sport, tävling och event; som i multisporttävlingar och fjällfestivaler"). Donald Getz (2008:404) har en typologi med många kategorier som "cultural celebrations", "private events" osv. men där två av kategorierna är: "sport competition" och "recreational" vilka med råge överlappar det som föreliggande studie fokuserar. Detta kapitel om allmänhetens perspektiv avslutas med en redovisning av vad den s.k. semantiska differentialen visar för några begrepp av central betydelse för denna rapport, nämligen: Friluftsliv, Motion utomhus, Turistande i naturen, Tävlingar/sport/multisport och Äventyrsbad inomhus. Vad associerar allmänheten dessa begrepp med, vad står de för, vilken "laddning" har de?

Enkätundersökningarna "FjällTrender 13" och "Friluftsliv 07"

Det här kapitlet om *allmänheten* bygger på två nationella enkätundersökningar. Som en del av forskningsprojektet "Den nya fjällupplevelsen: Friluftstrender och hållbar utveckling för en storslagen fjällmiljö?" genomfördes under 2013 en nationell webbenkät till ett urval av Sveriges befolkning i åldersintervallet 15-70 år (Fredman et al., 2014). Den enkäten kommer fortsättningsvis att här kallas "*FjällTrender 13*". Åldersintervallet var valt bl.a. med hänsyn till möjligheten att göra jämförelser med tidigare studier över svensk fjällturism. Studien tog sin utgångspunkt dels i besök i fjällområdet, dels i olika fritidsaktiviteter man kan utöva i fjällen³. Därtill kom ett stort antal tematiska frågor

---

³ Definitionen av svenska fjällen hämtades från en tidigare undersökning över fjällturismen (Naturvårdsverket 1985) som även använts i senare forskning (Fredman & Heberlein, 2003): *Med fjäll menas kalfjäll, dalarna mellan kalfjällen eller trakter där man har kalfjäll inom synhåll. Större tätorter räknas ej till fjällen.*

avseende bl.a. platsanknytning, fjällen i sociala medier, upplevelser av vindkraft och attityder till skyddad natur – men också landskapsrelationer och då särskilt sportifiering och uteaktiviteter som går inomhus, vilket är vad jag fokuserar här. Studien utformades som en tvärsnittsstudie avseende år 2013 i form av en webbenkät där året delades upp i tre perioder för att öka precisionen i mätningen och fånga upp olikheter i utövande av fritidsaktiviteter under olika årstider. Undersökningen genomfördes på grund av detta vid tre tillfällen (maj, september och januari) men i varje enkät ställdes också ett urval tematiska frågor som inte specifikt avsåg den aktuella tidsperioden – såsom frågorna om sportifiering och uteaktiviteter inomhus. Enkätens innehåll utarbetades av forskargruppen men produktionen av webbenkäten och dess genomförande utfördes av undersökningsföretaget Norstat (www.norstat.se) på uppdrag av Mittuniversitetet. Formuleringarna av frågor och svarkategorier framgår för den enkät som innehöll frågor om sportifiering och uteaktiviteter går inomhus, av bilaga 1, men observera att layouten här skiljer sig från den som de svarande hade när de läste enkäten på sin dator.⁴

Vid varje tillfälle intervjuades 1 000 slumpmässigt utvalda personer vilket alltså innebär 3 000 intervjuer totalt. Urvalet gjordes från den internetpanel om ca 100 000 personer över Sveriges befolkning som Norstat arbetar med. Vid varje undersökningsomgång har ca 4 500 personer kontaktats för att uppnå målsättningen om 1 000 genomförda intervjuer vilket innebär en svarsfrekvens om ca 25 procent vid varje tillfälle. Det går inte att tala om några större skillnader mellan perioderna i detta avseende och bortfallet består till största delen av respondenter som helt avstått från att fylla i enkäten. Urvalet är dock uppdelat så att det ska svara mot den nationella åldersstrukturen och fördelningen mellan könen. Den intervjuomgång där frågorna om sportifiering och uteaktiviteter inomhus ingick (maj 2013) innebar att 4 588 intervjupersoner "bjöds in", 1 000 intervjuer genomfördes och 3.650 räknades ej in p.g.a. ofullständiga svar eller då en viss kvot avseende ålder eller kön redan var uppnådd. Vi betraktar den undersökningen som ett oberoende urval av Sveriges befolkning i det valda åldersintervallet (Fredman et al., 2014).

I denna rapport redovisas också svar från de 1 792 svenskar som besvarade en enkät som genomfördes under perioden oktober 2007 till januari 2008 av forskningsprogrammet "Friluftsliv i Förändring" (Fredman et al., 2013). Frågeformuläret skickades till 4 700 svenskar i åldrarna 18-75 år och vår urvalsgrupp hade samma ålders-, köns- och geografiska fördelning som alla svenskar i den aktuella åldersgruppen. Den slutliga

---

⁴ Några av fördelarna med webbaserade formulär är möjligheten att visa information eller ställa frågor selektivt för olika respondenter, t.ex. beroende på vilket svar som lämnats på en tidigare fråga.

svarsfrekvensen blev 40 procent och som i de flesta liknande undersökningar finns som regel ett antal personer som av olika skäl väljer att inte medverka. Om de som inte svarat skiljer sig mycket från de som medverkar i undersökningen riskerar man att få avvikelser i datamaterialet i förhållande till den befolkningsgrupp undersökningen har för avsikt att studera (i vårt fall Sveriges befolkning i åldersintervallet 18-75 år). Men i och med en omfattande bortfallsanalys så är dock vår bedömning att sammantaget gav resultaten i stort sett en god bild när det gäller svenskarnas friluftsliv och naturupplevelser i åldrarna 18-75 år. Se även bl.a. rapporterna Fredman et al. (2008a-d) där pilotstudier, bortfallsanalys m.m. behandlas mer utförligt.

Vi skall dock komma ihåg att ungefär hälften av allmänheten i Sverige inte varit i fjällen under de senaste fem åren (Fredman et al., 2014) så när vi, som nedan, frågar om i vilken utsträckning man kommit kontakt med eller prövat på olika saker i de svenska fjällen så är det ju ungefär hälften som inte kunnat därför att de inte varit där. Samtidigt, när det gäller bilden av fjällen och intresset för fjällen hos den svenska allmänheten så är det helt relevant att utgå från hela allmänheten, både de som varit där och de som inte varit där, för att ge en bild av hur fjällen uppfattas och vilken ställning olika fjällrelaterade fenomen totalt sett har hos allmänheten. Till saken hör också att då vi frågar om ifall man vill se mer av olika saker i fjällen så är förstås de som inte varit där en minst lika viktig målgrupp, det kanske är p.g.a. av det de saknat som de inte varit där.

Sammantaget har vi alltså två nationella enkätundersökningar som tecknar en bild av vuxna svenskars svar på ett antal frågor om friluftsliv och naturturism m.m., och som kommer att vara underlag för fyra fördjupningar nedan: fjällen som plats eller aktivitet, sportifiering och event, uteaktiviteter som går inomhus, och semantisk differential (som handlar om hur man associerar olika begrepp). En nackdel med båda dessa undersökningar som man bör ha i åtanke när man läser resultaten nedan är att de bara tecknar vuxna svenskars svar (15-70 år respektive 18-75 år). Vi saknar därför de riktigt unga samtidigt som vi har anledning att tro att t.ex. tonåringars önskemål sannolikt har stor betydelse för vad familjen gör och var de gör det. Vi saknar också de riktigt gamla (över 70 respektive 75 år) samtidigt som vi vet att det blir en allt längre period mellan pensionering och inaktivitet för allt fler i de industrialiserade länderna. Vi saknar också tyvärr kunskaper om de utländska besökarna till Sverige och de svenska fjällen, samtidigt som det ofta är en helt central grupp för turismindustrin och lokala entreprenörer. Båda enkätundersökningarna presenteras mer i detalj i bilaga 1 och i Fredman et al. 2014 (för FjällTrender 13) och i Fredman et al., 2008a-d och dess bilagor (för Friluftsliv 07) och när de används kommer de att refereras till som "FjällTrender 13" respektive "Friluftsliv 07" enligt ovan. Som ett komplement till dessa nationella enkätundersökningar så görs också nedan en jämförelse när det gäller några av de

centrala frågorna då dessa också ställts till sommarvandrare i Jämtlandsfjällen, inklusive utländska besökare. Den undersökningens uppläggning introduceras kort i anslutning till den jämförelsen och mer detaljer finns för den i en egen rapport (Wall-Reinius, et al., 2015).

Fjällen som plats eller aktivitet?

Men innan vi tittar närmare på hur den svenska allmänheten ser på sport och inomhusaktivitet i de svenska fjällen så ska redovisas en mer principiell fråga som bara de som verkligen varit i fjällen under de senaste fem åren svarat på. Det handlar om i vilken grad man prioriterar fjällen som plats eller om man prioriterar att utöva den aktivitet man är intresserad, oberoende av om det är i de svenska fjällen eller inte. Många av de aktiviteter som är aktuella att göra i fjällen kan ju också utföras på andra platser och inte minst ur turismnäringens perspektiv är det förstås viktigt i vad mån besökarna tycker att det är viktigt att göra något just i fjällen eller om man lika gärna kan göra det t.ex. närmare hemmet eller kanske utomlands. Och för den som tycker att det är självklart att det som kan göras i de svenska fjällen också bör göras där är det viktigt att påminna sig om de fördelar som inte sällan kan finnas till förmån för det bostadsnära eller andra platser internationellt. Exempelvis de lägre kostnader och mindre miljöpåverkan som ligger i att vandra eller åka skidor nära hemmet för alla de som bor i större städer. Eller de kombinationsmöjligheter med andra aktiviteter, eventuella statusfördelar och ibland lägre priser som internationella destinationer för naturturism kan erbjuda. Det här spänningsfältet – eller valet – mellan om plats (t.ex. fjällen eller någon viss plats i fjällen) prioriteras eller om aktiviteten (t.ex. utförsåkning eller vandring) prioriteras är också en direkt parallell till den vågräta dubbelriktade pilen i den ekostrategiska figuren (Fig. 1) ovan om olika förhållningssätt till landskapet.

I enkätundersökningen *FjällTrender -13* frågade vi därför om hur viktigt man ansåg det vara att utöva sin aktivitet i just de svenska fjällen (Tab. 1). Vi kan då notera att för så mycket som knappt en tredjedel av vårvinterbesökarna (där utförsåkning och längd/turskidåkning var viktigast) så spelar det ingen större roll var man utövar aktiviteten. Höstbesökarna är de som är mest platsberoende då det bara var drygt en tiondel som tycker att det inte spelar så stor roll var man utövar sin aktivitet (som också för denna grupp är skidåkning men där också många andra aktiviteter kan vara viktigast). Samtidigt är det förstås viktigt att se att det är en grupp på mellan drygt 40 procent (för sommarperioden) och upp till över 60 procent (för höstperioden) som värderar det högt eller mycket högt att få utföra sin viktigaste aktivitet i just de svenska fjällen. Sannolikt är det inte i första hand årstiden utan just aktiviteten som påverkar graden av platsanknytning och vi finner då att de svarande som anser att snöskoter respektive fritidsfiske är den viktigaste aktiviteten också har starkast anknytning till

fjällen (att utöva aktiviteten i just svenska fjällen är i hög grad viktigt eller mycket viktigt). De svarande som anser att utförsåkning, längdskidåkning respektive ströva i skog och mark är viktigast, har i stället en lägre grad av anknytning till svenska fjällen vad gäller utövandet av respektive aktivitet. Det kan här också noteras från tidigare undersökningar (Fredman & Sandell, 2005) att det är just fritidsfiske och snöskoteråkning som är aktiviteter lokalbefolkningen värderar högt.⁵

---

⁵ I den aktuella undersökningen (Fredman & Sandell, 2005) frågades om vilka aktiviteter man trodde skulle öka mest i framtiden för egen del – något som bör kunna tolkas som att det är de aktiviteter som man också värderar högt. Lokalbefolkningen i detta fall var de svarande som var boende i de 14 kommuner där minst 25 procent "bor i fjällen". När vi jämförde med ett snitt av Sveriges befolkning kunde vi då se att för dem var det vandring med övernattnig och utförsåkning på skidor som man trodde skulle öka mest för egen del, och i denna grupp kom fiske och snöskoteråkning först på sjätte och sjunde plats.

Tabell 1. Hur viktigt ansåg besökare i de svenska fjällen det vara att utöva sin aktivitet i just de svenska fjällen (Källa: FjällTrender -13).

	Jan-apr (n=147)	Maj- aug (n=97)	Sep- dec (n=61)	Utförs- åkning	Längd eller tur- skidor	Ströva i skog och mark	Fiske	Snö- skoter
Att utöva aktiviteten i just svenska fjällen är mycket viktigt för mig	21,1%	15,5%	32,8%	27,1%	21,7%	5,3%	42,9%	46,7%
Att utöva aktiviteten i just svenska fjällen är viktigt för mig, men ibland utövar jag den i andra områden	23,8%	26,8%	31,1%	18,8%	28,3%	35,1%	14,3%	26,7%
Att utöva aktiviteten i just svenska fjällen har viss betydelse för mig, men jag uppskattar att utöva den i andra områden	25,9%	36,1%	24,6%	24,7%	30,4%	36,8%	42,9%	20,0%
För mig spelar det ingen större roll var jag utövar aktiviteten det är aktiviteten i sig som är viktigast	29,3%	21,6%	11,5%	29,4%	19,6%	22,8%	0,0%	6,7%

Sammanfattningsvis när det gäller det övergripande mönstret ifall det är plats eller aktivitet som prioriteras så kan vi konstatera att det är i storleksordningen 15-30 procent av de svarande som prioriterar de svenska fjällen mycket högt. Men vi kan inte i det här materialet utläsa i vilken utsträckning det är viss(a) plats(er) i de svenska fjällen eller om det är det stora området i sin helhet som avses. Vi kan också konstatera att det är nästan lika många, storleksordningen 10-30 procent, som tvärtom klart prioriterar aktiviteten före platsen. Övriga svarande fördelar sig mellan dessa två grupper av "platsälskare" respektive "aktivitetsälskare". Det vore av stort intresse att veta mer om dessa två "yttergrupper" i termer av t.ex. ålder, kön, informationskanaler och socio-ekonomi men tyvärr är de nu insamlade materialen för små för sådana fördjupade studier. Men om sådana fördjupningsmöjligheter finns i framtiden så vore det mycket positivt för att på så sätt dels bättre kunna samordna utbud och efterfrågan men också kunna vara mer proaktiva när det gäller framtiden. Det senare särskilt förstås om det finns möjlighet att upprepa undersökningarna och se i vilken utsträckning "platsälskarna" respektive "aktivitetsälskarna" ökar, minskar eller på annat sätt förändras. För den typen av djupare studier av dessa yttergrupper så är det sannolikt också lämpligt med särskilt riktade enkäter och/eller mer kvalitativa ansatser.

Sportifiering och Event?

Inledningsvis i den här rapporten så pekades fenomenet sportifiering ut som särskilt intressant att studera och en viss referensram till detta gavs i bakgrundskapitlet inklusive en diskussion om koppling mellan begreppen sportifiering och event. Utifrån detta ställdes därför frågor om detta i enkätundersökningen *FjällTrender 13* och frågan introducerades så här i enkäten:

Friluftsliv och naturturism handlar ofta om naturupplevelser på egen hand eller i små grupper. Men det kan också handla om sport, tävling och event; som i multisporttävlingar och fjällfestivaler.

Man ombads sedan att svara på följande tre frågor utifrån en skala från 1 till 5, där 1 = Nej, inte alls och 5 = Ja, i hög grad:

- *Har du kommit i kontakt med sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i de svenska fjällen?*
- *Har du själv deltagit i sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?*
- *Hoppas du få se mer av sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?*

I tabell 2 nedan är svaren sammanställda för dessa tre frågor och vi kan där se att ungefär 6 procent kommit i kontakt med sportifiering enligt frågans formulering (svar enligt alternativen 4 och 5) men att den stora majoriteten inte alls har gjort det (ca 85 procent har svarat 1 eller 2). Några enstaka procent har i hög grad själva deltagit och drygt 90 procent har inte alls deltagit. Men där finns samtidigt hos 12-13 procent ett intresse av att få se mer av detta i framtiden (svarat enligt alternativen: 4 eller 5). När det gäller denna sista fråga – om man vill se mer av sportifiering i de svenska fjällen – så är det viktigt att notera att det är så mycket som knappt 70 procent som i mycket hög eller hög grad inte vill det (svarat enligt alternativen 1 eller 2). Detta är sannolikt en grupp som alltså skulle kunna bli direkt störda av att få kontakt med mer av sådant i fjällen.

Tabell 2. Friluftsliv och naturturism handlar ofta om naturupplevelser på egen hand eller i små grupper. Men det kan också handla om sport, tävling och event; som i multisporttävlingar och fjällfestivaler. Svara på nedanstående frågor genom att ange en siffra mellan 1-5, där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad. (Källa: FjällTrender 13.)

	Nej, inte alls				Ja, i hög grad
	1	2	3	4	5
Har du kommit i kontakt med sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i de svenska fjällen?	75,9%	9,5%	8,6%	3,4%	2,6%
Har du själv deltagit i sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?	91,6%	2,8%	3,3%	1,3%	1,0%
Hoppas du få se mer av sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?	49,1%	18,0%	20,3%	7,7%	4,9%

Sammanfattningsvis är det inte mer än 10-15 procent av den svenska allmänheten som anser att de kommit i någon kontakt med sport, tävling och event i de svenska fjällen och det är bara några enstaka procent som själva deltagit. Det finns dock ett visst intresse för att få se mer av detta hos ett 10-tal procent men över hälften av de svarande ser inte alls fram emot det.

Aktivitetssmiljöer inomhus?

Det andra fenomenet som inledningsvis pekades ut som intressant att studera var tendenserna till att utomhusaktiviteter går inomhus och en fråga om detta introducerades så här i enkätundersökningen *FjällTrender 13*:

Aktiviteter för turister i de svenska fjällen handlar ofta om att vara ute i naturpräglade landskap som på kalvfjäll, i skogar och på sjöar. Men det kan också handla om inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättermväggar och lekland.

Även här ombads man att svara utifrån en skala från 1 till 5, där 1 = Nej, inte alls och 5 = Ja, i hög grad på tre frågor, nämligen:

- Har du kommit i kontakt med inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättermväggar och lekland i de svenska fjällen?*
- Har du själv deltagit i inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättermväggar och lekland i svenska fjällen?*
- Hoppas du få se mer av inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättermväggar och lekland i svenska fjällen?*

Tabell 3 nedan visar svaren på dess tre frågor och vi kan se att knappt 10 procent i hög eller mycket hög grad själva har kommit i kontakt med inomhusaktiviteter i fjällen och knappt lika många har själva deltagit (svarat 4 eller 5 på första respektive andra frågan). Men här, till skillnad från för sportifiering, är det knappast fler som är intresserade av få se mer av detta i framtiden än som själva deltagit eller kommit i kontakt med fenomenet.

Tabell 3. Aktiviteter för turister i de svenska fjällen handlar ofta om att vara ute i naturpräglade landskap som på kalvfjäll, i skogar och på sjöar. Men det kan också handla om inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland. Svara på nedanstående frågor genom att ange en siffra mellan 1-5, där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad. (Källa: FjällTrender 13.)

	Nej, inte alls 1	2	3	4	Ja, i hög grad 5
Har du kommit i kontakt med inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i de svenska fjällen?	72,8%	8,3%	9,5%	5,2%	4,2%
Har du själv deltagit i inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i svenska fjällen?	79,6%	5,5%	7,5%	3,4%	4,0%
Hoppas du få se mer av inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i svenska fjällen?	56,6%	16,8%	17,1%	5,5%	4,0%

Sammanfattningsvis när det gäller aktivitetsmiljöer inomhus i de svenska fjällen är det ganska precis lika många som anser att de kommit i någon kontakt med detta som när det gällde sport (10-15 procent svarat 3, 4 eller 5). Däremot är det fler som själva prövat på detta jämfört med sportaktiviteterna, då cirka två av tio har i någon mån deltagit. Däremot är svarsmönstret ungefär lika negativt som för sport när det gäller om man vill se mer av inomhusaktiviteter, ca 10 procent ser gärna detta medan knappt sex av tio inte alls vill det.

En jämförelse med besökare i Södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013

Alla resultaten ovan bygger på en nationell enkätundersökning och även om vi vet att ungefär hälften av den svenska allmänheten besöker fjällvärlden åtminstone någon gång under en femårsperiod (Fredman et al., 2014) så är det förstås också intressant att reflektera över i vad mån resultaten skiljer sig om vi vänder oss mer specifikt till just de som verkligen är i fjällen. Genom en undersökning (Wall-Reinius, et al., 2015) där även några av de frågor som berörs i den här rapporten fanns inkluderade så har vi också

möjlighet att jämföra med dels svenska och dels utländska besökare i södra Jämtlandsfjällen under sommaren 2013.

Undersökningen i Jämtland genomfördes under perioden juli till september 2013 i två steg, först i form av självregistreringskort och därefter i form av en uppföljande enkät. Metodiken och en mängd information om de som svarade, deras aktiviteter, boende, attityder m.m. går att ta del av i den sammanfattande rapport med åtta medförfattare som kom våren 2015 (Wall-Reinius, et al., 2015). Självregistreringskortet var placerade vid olika ingångar till området och där fyllde man i kontaktuppgifter och senare fick man en enkät skickad till sig (med möjlighet att svara på svenska, engelska eller tyska). Totalt fylldes 1301 kontaktkort i och enkäten besvarades av totalt 578 personer, varav 493 var svenska respondenter och 85 utländska (en svarsfrekvens för de nationella besökarna på 70 procent och för de internationella besökarna på 48 procent). Självregistreringskortet visade på att 80 procent av besökarna var från Sverige, 11 procent från Tyskland, 4 procent från Norge och 5 procent från andra europeiska länder. Ett intressant resultat i anslutning till detta är att andelen utländska besökare i så fall har fördubblats sedan 1999, då ungefär en tiondel av besökarna var från ett annat land (Vuorio, Göransson & Emmelin, 2000). Som ett annat exempel på övergripande resultat kan vi notera att de besöker södra Jämtlandsfjällen för att uppleva natur, vildmark, tystnad samt lugn och ro och det är viktigt att kunna ägna sig åt en specifik aktivitet, där vandring med övernattnig är den vanligaste aktiviteten och där dagsturer, tältning, toppturer och naturfotografering också är mycket viktiga för besökarna (Wall-Reinius, et al., 2015). Nästan 70 procent av de svenska besökarna uppgav att de helt säkert kommer att återvända till området, medan knappt 50 procent av de utländska besökarna svarade detsamma (ibid).

Om vi så mer specifikt tittar på frågorna om sportifiering och utomhusaktiviteter inomhus så kan vi först notera att det bara är en mindre andel av dessa besökare som ägnade sig åt tävlingar eller organiserade event (Tab. 4). Det är drygt 40 procent som inte alls har kommit i kontakt med sport, tävling och event i de svenska fjällen. Däremot har var tionde respondent kommit i kontakt med olika tävlingar till en hög grad. Dock är det sällan den svarande själv som medverkat vid sporten/tävlingen. Var fjärde svarande har själva i någon utsträckning deltagit i sport, event eller tävling i de svenska fjällen. Generellt kan sägas att studiens svarande är mer negativa än positiva till en fortsatt utveckling av sport, tävlingar och event i svenska fjällen då drygt 40 procent inte alls hoppas på att se mer av denna typ av aktiviteter. Vidare ser vi att 24 procent hoppas att få se något lite mer av sport och event, samtidigt som det endast är 5 procent som i hög grad hoppas på att få se mer av sport, tävling och event i svenska fjällen (svaret 2 respektive 5 på den femgradiga skalan).

Tabell 4. Hur *inhemska besökare* i Jämtlandsfjällen ser på sportifiering, event och inomhusaktiviteter i Svenska fjällen. (Källa: Wall-Reinius, et al., 2015.)

	Nej, inte alls 1	2	3	4	Ja, i hög grad 5
Har du kommit i kontakt med sport, tävling och event i de svenska fjällen? (<i>n</i> =443)	41 %	17 %	14 %	18 %	10 %
Har du själv deltagit i sport, tävling och event i svenska fjällen? (<i>n</i> =443)	75 %	7 %	6 %	7 %	6 %
Hoppas du få se mer av sport, tävling och event i svenska fjällen? (<i>n</i> =443)	42 %	24 %	21 %	8 %	5 %
Har du kommit i kontakt med inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i svenska fjällen? (<i>n</i> =441)	47 %	19 %	14 %	13 %	6 %
Har du själv deltagit i inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i svenska fjällen? (<i>n</i> =441)	70 %	10 %	8 %	9 %	5 %
Hoppas du få se mer av inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i svenska fjällen (<i>n</i> =441)	62 %	24 %	10 %	4 %	1 %

Om vi så jämför den här studien av faktiska besökare i fjällen (Tab. 4) med den nationella surveyundersökningen refererad ovan (Tab. 2) så kan vi konstatera att besökarna i betydligt högre utsträckning kommit in kontakt med sportifiering, vilket förstås är rimligt när det gäller sådana som faktiskt varit i fjällen. De som svarar att de inte alls kommit i kontakt med sport etc är bland besökarna ca 40 procent jämfört med ca 75 procent i den nationella undersökningen; och "i hög grad" har 10 procent bland besökarna kommit i kontakt med detta men bara knappt 3 procent i den nationella surveyn. Det är på motsvarande sätt betydligt fler som själva deltagit i sådana aktiviteter ("inte alls" sjunker från över 90 procent till 75, och deltagit "i hög grad" ökar från någon enstaka procent till 6 procent). Men den här betydligt större graden av kontakt med och eget deltagande i sportaktiviteter bland besökarna i Jämtlandsfjällen motsvaras inte av ett ökat intresse för att se mer av detta, utan här är siffrorna nästan exakt lika låga som i den nationella undersökningen. Något som stärker den här bilden av tveksamhet till det sportifierade är att undersökningen av besökare i Jämtlandsfjällen visar att när det gäller egna upplevda konflikter så nämns intressemotsättningar mellan t.ex. vandring och mountainbike (Wall-Reinius, et al., 2015).

När det gäller inomhusaktiviteter i de svenska fjällen visar en jämförelse mellan tabell 4 för de svenska besökarna i Jämtlandsfjällen och tabell 3 att förutom en högre andel som "kommit i kontakt" (vilket ju är rimligt med tanke på att det är faktiska besökare som svarar) så är siffrorna väldigt snarlika. Tveksamheten till den här typen av aktiviteter är också här (liksom i fallet med sport ovan) större bland besökarna än i den nationella surveyundersökningen – något som också är rätt rimligt med tanke på att besökarna i första hand ägnar sig åt fjällvandring på sommaren (jfr. t.ex. utförsäkning och skidorter).

När det handlar om de utländska besökarna i Jämtlandsfjällen så ser vi att dessa i ännu mindre grad kommit i kontakt med eller är intresserade av sport eller inomhusaktiviteter (Tab. 5). Åttio procent anger "inte alls" när det gäller om man kommit i kontakt med sportaktiviteter, 90 procent har inte alls deltagit och 77 procent anser att det inte alls behövs mer av sport, tävling och event i de svenska fjällen. Inte heller inomhusaktiviteter såsom äventyrsbad, klätterväggar och lekland är något som de internationella respondenterna kommit i kontakt med i någon större uträkning; 87 procent anger att de inte alls har kommit i kontakt med detta. En majoritet av de internationella respondenterna (91 procent) har inte alls själva deltagit i denna typ av inomhusaktiviteter vid besök i svenska fjällen. Viljan att se mer av denna typ av aktiviteter är också låg, då 84 procent inte alls hoppas på att få se mer av detta i de svenska fjällen.

Tabell 5. Hur **utländska besökare** i Jämtlandsfjällen ser på sportifiering, event och inomhusaktiviteter i Svenska fjällen. (Källa: Wall-Reinius, et al., 2015.)

	Nej, inte alls 1	2	3	4	Ja, i hög grad 5
Har du kommit i kontakt med sport, tävling och event i de svenska fjällen? (n=70)	80 %	7 %	9 %	3 %	1 %
Har du själv deltagit i sport, tävling och event i svenska fjällen? (n=70)	90 %	4 %	1 %	3 %	1 %
Hoppas du få se mer av sport, tävling och event i svenska fjällen? (n=70)	77 %	9 %	7 %	7 %	0 %
Har du kommit i kontakt med inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i svenska fjällen? (n=69)	87 %	7 %	4 %	1 %	0 %
Har du själv deltagit i inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i svenska fjällen? (n=69)	91 %	4 %	1 %	3 %	0 %
Hoppas du få se mer av inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i svenska fjällen? (n=69)	84 %	9 %	4 %	1 %	1 %

Sammanfattningsvis, när vi jämför den tidigare refererade undersökningen av den svenska allmänhetens syn på sport och inomhusaktiviteter i de svenska fjällen med svenska och utländska sommarbesökare i Jämtlandsfjällen så kan vi konstatera följande:

- de svenska besökarna har i högre utsträckning än den svenska allmänheten kommit i kontakt med och själva deltagit i sport, tävling och event; men
- de svenska besökarna vill trots (eller p.g.a.) dessa större erfarenheter av sportifiering dock inte se mer av detta;
- de utländska besökarna i Jämtlandsfjällen har i mycket liten utsträckning kommit i kontakt med sportaktiviteter och är minimalt intresserade av att se mer av detta;
- när det gäller inomhusaktiviteter så upprepas det mycket rimliga mönstret att de svenska besökarna i högre utsträckning kommit i kontakt med sådant jämför med den svenska allmänheten; och
- vi ser även här hur de svenska besökarna är generellt mer skeptiska till att se mer av inomhusaktiviteter – vilket rimligen påverkas av att vi här har en grupp som blivit tillfrågad i anslutning till att de vandrat i sommarfjäll;
- bland de utländska sommarvandrarerna är det ett än massivare ointresse för inomhusaktiviteter.

Semantisk differential?

Genom sociologen Sven-Erik Karlssons försorg fanns i enkätundersökningen *Friluftsliv 07* med frågor om hur allmänheten associerar olika begrepp i form av så kallad "semantisk differential" (Fredman et al., 2008d). Man ställde helt enkelt en fråga utifrån ett begrepp t.ex. "friluftsliv" och formulerade frågan: "Friluftsliv är för mig..." och så följer en serie motsatsord t.ex. "dåligt - bra" och man ombeds sätta ett kryss närmast det ord man tycker bäst överensstämmer med den egna uppfattningen (se t.ex. tabell 6). De begrepp som var med i *Friluftsliv 07* var "friluftsliv", "motion utomhus" och "turistande i naturen" och i enkätundersökningen *FjällTrender 13* upprepade vi begreppet "friluftsliv" och kompletterade sedan med begreppen "tävlingar/sport/multisport" och "äventyrsbad inomhus" för att anknyta till de frågeställningar som den här rapporten handlar om. Orsak till att vi i den här senare undersökningen även upprepade begreppet friluftsliv var för att se hur stabilt det tidigare resultatet var – och på så sätt se i vad mån det verkade rimligt att jämföra resultaten från de två undersökningarna och på så sätt samlat kunna diskutera skillnader och likheter mellan fem begrepp relaterade till friluftsliv och naturturism.

Det handlar alltså om att belysa huruvida de svarande i undersökningen upplever att det finns några förmedvetna känslomässiga skillnader mellan de olika begreppen, friluftsliv, motion utomhus eller turistande i naturen liksom sportaktiviteter och inomhusaktiviteter. Instruktionen till dem som fyllde i enkäten var att för varje begrepp fanns det en tabell med motsatspar och att man skulle sätta ett kryss i rutan närmast det ord man tyckte bäst överensstämde med sin egen uppfattning och om inget av orden var

bättre än det andra så anmodades man att sätta ett kryss i mitten. Man uppmanades också att försöka göra sina val snabbt då det centrala i analysen inte är svaren för de enskilda motsatsparen utan de sammantagna mönstren på svaren och på vad sätt dessa mönster eventuellt skiljer sig åt för olika begrepp.

Här nedan visas först de två undersökningarnas resultat för friluftsbegreppet gjorda 2007 och 2013 och därefter följer de två andra begreppen som fanns med 2007 – motion utomhus och turistande i naturen. Dessa tre mer "traditionella" begrepp kan sedan jämföras med de två begreppen som försöker fånga sportifiering respektive utomhusaktiviteter som går inomhus: "tävlingar/sport/multisport" och "äventyrsbad inomhus". Vid varje tabell ges en kort analys och avslutningsvis i detta avsnitt diskuteras skillnader och likheter mellan alla fem begreppen. Tabellerna visar hur många procent av de svarande som satt sina kryss på olika positioner mellan de två motsatsorden och för att göra dessa annars rätt överskådliga sifferuppställningar visuellt lättare att analysera så har siffrorna satts med olika grad (storlek) i förhållande till hur stort tal det gäller enligt följande: *0-19, 20-39, 40-59, 60-79, 80-100*. Om man påtagligt mer har associerat till det ena av orden i motsatsparen så har det ordet getts extra emfas. Om mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans *tre* kolumner så är ordet understruket och om mer än 50 procent återfinns i de *två* yttersta kolumnerna så är ordet skrivet med kursiv, fet och understruken stil. Förhoppningsvis gör detta det lättare att se de övergripande associationsmönstren till dessa fem olika uttryck som dels rör friluftsliv och naturturism men också dess omkringliggande gråzoner mot sport och inomhusaktiviteter.

Med hjälp av tabellerna 6 och 7 så kan vi då först se i vad mån som begreppet friluftsliv innebär likartade associationer i de två undersökningarna *Friluftsliv 07* och *FjällTrender 13*. Den övergripande bilden är här mycket sammanfallande även om undersökningarna gjorts på delvis olika sätt (postenkät respektive webbenkät etc.). Ser vi till de ord som är särskilt markerade så är det bara några ord som inte får samma grad av accentuering. Men här finns också vissa skillnader, t.ex. den tidigare undersökningens accentuering av "lätt" (i förhållande till "tungt") samt "billigt" (i förhållande till "dyrt") som inte återfinns en handfull år senare. Likaså kan vi notera att den senare undersökningens accentuering av associationerna "helg" och "borta" inte har sin motsvarighet i den tidigare undersökningen.

Men, som sagt, sammantaget är associationerna för begreppet friluftsliv i huvudsak sammanfallande som något som ses som: bra, fritt, aktivt, hälsosamt och meningsfullt. Vi bör också notera att man inte associerar friluftsliv i första hand till varken manligt eller kvinnligt.

Tabell 6. Hur många procent av de svarande som satt sina kryss för olika positioner mellan respektive två motsatsord utifrån frågan **Friluftsliv är för mig...**, och om inget av orden är bättre än det andra att man sätter ett kryss i mitten. Om mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans tre kolumner så är ordet understruket och om mer än 50 procent återfinns i de två yttersta kolumnerna så är ordet skrivet med kursiv, fet och understruken stil. Siffrorna är satta med olika storlek i förhållande till hur stort tal det gäller enligt följande: 0-19, 20-39, 40-59, 60-79, 80-100. (Källa: Friluftsliv 07.)

				Mitten				
Dåligt	0,6	0,3	0,6	5,9	8,7	14,4	69,6	<u>Bra</u>
<u>Fritt</u>	62,9	20,3	4,7	7,2	1,9	1,6	1,3	Tvång
Gemenskap	15,8	13,0	11,3	37,8	8,3	7,1	6,8	Enskildhet
Otrygghet	0,8	1,0	1,8	19,1	14,9	26,3	36,3	<u>Trygghet</u>
Passivt	1,1	1,5	1,3	10,2	12,0	25,7	48,1	<u>Aktivt</u>
Skadligt	0,8	0,6	0,6	3,8	2,9	16,0	75,3	<u>Hälsosamt</u>
Meningslöst	0,8	0,9	0,7	5,5	6,7	19,3	66,0	<u>Meningsfullt</u>
Smutsigt	1,1	1,6	2,3	19,7	13,6	21,6	40,1	<u>Rent</u>
<u>Lätt</u>	24,5	20,4	10,5	28,6	9,9	4,4	1,8	Tungt
Konkurrens	0,7	0,5	1,3	43,4	15,0	18,6	20,5	<u>Samarbete</u>
Manligt	3,3	1,4	2,1	83,8	2,7	2,0	4,6	Kvinnligt
Allvar	0,4	0,3	1,2	12,9	14,4	28,0	42,8	<u>Glädje</u>
<u>Billigt</u>	29,6	18,3	8,6	30,8	7,0	3,6	2,2	Dyrt
Vardag	8,4	3,3	3,2	51,7	12,3	11,6	9,5	Helg
Hemma	13,1	10,4	6,1	45,5	8,7	8,4	7,9	Borta

Tabell 7. Hur många procent av de svarande som satt sina kryss för olika positioner mellan respektive två motsatsord utifrån frågan *Friluftsliv är för mig...*, och om inget av orden är bättre än det andra att man sätter ett kryss i mitten. Om mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans tre kolumner så är ordet understruket och om mer än 50 procent återfinns i de två yttersta kolumnerna så är ordet skrivet med kursiv, fet och understruken stil. Siffrorna är satta med olika storlek i förhållande till hur stort tal det gäller enligt följande: 0-19, 20-39, 40-59, 60-79, 80-100. (Källa: FjällTrender 13.)

				Mitten				
Dåligt	2,6	1,4	2,4	10,7	17,0	20,6	45,3	<u>Bra</u>
<i><u>Fritt</u></i>	40,1	21,7	12,6	11,0	6,5	5,5	2,6	Tvång
Gemenskap	13,5	15,3	15,0	35,4	10,9	6,0	3,9	Enskildhet
Otrygghet	4,7	4,5	6,0	25,4	20,7	22,8	15,9	<u>Trygghet</u>
Passivt	3,9	3,9	3,9	12,0	13,4	29,4	33,5	<i><u>Aktivt</u></i>
Skadligt	5,2	3,7	1,9	10,0	9,3	23,8	46,1	<i><u>Hälsosamt</u></i>
Meningslöst	6,1	2,8	3,0	11,4	14,5	23,1	39,1	<i><u>Meningsfullt</u></i>
Smutsigt	5,3	5,2	7,7	25,3	14,5	17,8	24,2	<u>Rent</u>
Lätt	8,1	9,8	13,8	40,9	17,1	8,0	2,3	Tungt
Konkurrens	4,3	2,3	3,6	34,5	19,1	20,9	15,3	<u>Samarbete</u>
Manligt	4,4	3,1	6,4	80,8	2,3	1,1	1,9	Kvinnligt
Allvar	2,4	2,1	5,3	25,4	19,6	26,8	18,4	<u>Glädje</u>
Billigt	8,7	10,8	10,7	40,2	14,8	10,3	4,5	Dyrt
Vardag	3,8	4,4	4,9	38,3	20,0	18,1	10,5	<u>Helg</u>
Hemma	5,2	4,6	5,6	34,5	13,8	18,5	17,8	<u>Borta</u>

Om vi så betraktar associationsmönstren för de två andra begreppen som togs upp enkätundersökningen *Friluftsliv 07* – "motion utomhus" och "turistande i naturen" – så kan vi se resultaten i tabellerna 8 och 9. Den dominerande bilden är här att alla mönstren – friluftsliv, motion utomhus, och turistande i naturen – ligger mycket nära varandra. Framförallt är skillnaderna mellan svaren för friluftsliv och motion utomhus små,

däremot skiljer sig dessa något mera gentemot associationerna för turistande i naturen.⁶ Likheten mellan friluftsliv och motion utomhus indikerar att de känslomässigt ligger nära varandra.

Tabell 8. Hur många procent av de svarande som satt sina kryss för olika positioner mellan respektive två motsatsord utifrån frågan **Motion utomhus är för mig...**, och om inget av orden är bättre än det andra att man sätter ett kryss i mitten. Om mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans tre kolumner så är ordet understruket och om mer än 50 procent återfinns i de två yttersta kolumnerna så är ordet skrivet med kursiv, fet och understruken stil. Siffrorna är satta med olika storlek i förhållande till hur stort tal det gäller enligt följande: 0-19, 20-39, 40-59, 60-79, 80-100. (Källa: Friluftsliv 07.)

				Mitten				
Dåligt	1,0	0,4	0,5	4,8	6,1	14,8	72,4	<u>Bra</u>
<u>Fritt</u>	58,1	18,0	7,1	9,4	4,1	1,8	1,6	Tvång
Gemenskap	16,0	9,7	8,5	37,1	8,3	8,9	11,5	Enskildhet
Otrygghet	0,8	1,0	2,3	25,5	14,0	22,3	34,1	<u>Trygghet</u>
Passivt	1,0	0,7	0,9	10,0	8,3	21,9	57,2	<u>Aktivt</u>
Skadligt	0,4	0,2	0,1	4,6	5,0	16,9	72,8	<u>Hälsosamt</u>
Meningslöst	0,8	0,5	0,4	6,4	7,9	18,6	65,4	<u>Meningsfullt</u>
Smutsigt	1,4	1,6	2,5	25,2	12,7	18,9	37,7	<u>Rent</u>
Lätt	20,6	14,4	8,7	29,3	14,2	8,0	4,8	Tungt
Konkurrens	0,5	1,3	1,6	57,6	12,2	11,7	15,2	Samarbete
Manligt	3,2	1,1	2,2	84,7	2,0	1,4	5,3	Kvinnligt
Allvar	1,2	0,8	3,2	20,1	14,5	24,8	35,3	<u>Glädje</u>
<u>Billigt</u>	34,9	17,9	8,2	29,8	4,7	2,3	2,2	Dyrt
Vardag	12,0	5,5	5,2	61,1	6,7	5,0	4,5	Helg
Hemma	17,6	12,9	6,5	47,9	6,2	4,3	4,6	Borta

⁶ Sven-Erik Karlsson som analyserade denna fråga i Friluftsliv 07 (Fredman et al., 2008d) påpekar dock att det interna bortfallet för turistande i naturen var relativt stort, vilket gör att man bör vara något försiktig vid en jämförelse.

Tabell 9. Hur många procent av de svarande som satt sina kryss för olika positioner mellan respektive två motsatsord utifrån frågan **Turistande i naturen är för mig...**, och om inget av orden är bättre än det andra att man sätter ett kryss i mitten. Om mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans tre kolumner så är ordet understruket och om mer än 50 procent återfinns i de två yttersta kolumnerna så är ordet skrivet med kursiv, fet och understruken stil. Siffrorna är satta med olika storlek i förhållande till hur stort tal det gäller enligt följande: 0-19, 20-39, 40-59, 60-79, 80-100. (Källa: Friluftsliv 07.)

				Mitten				
Dåligt	1,8	1,2	2,1	17,3	9,5	18,6	49,5	<u>Bra</u>
<u>Fritt</u>	46,8	22,4	8,6	17,3	2,6	1,3	1,0	Tvång
<u>Gemenskap</u>	27,5	18,8	11,5	33,1	2,9	3,3	2,8	Enskildhet
Otrygghet	1,0	0,9	1,5	30,4	14,4	21,7	30,2	<u>Trygghet</u>
Passivt	1,4	1,4	1,8	23,3	13,5	21,4	37,2	<u>Aktivt</u>
Skadligt	0,6	0,8	0,9	15,3	10,2	21,9	50,3	<u>Hälsosamt</u>
Meningslöst	1,2	0,8	0,9	14,4	12,4	20,3	49,9	<u>Meningsfullt</u>
Smutsigt	1,1	1,1	2,7	33,4	14,0	19,1	28,7	<u>Rent</u>
Lätt	19,1	16,1	10,8	42,6	7,9	2,5	1,0	Tungt
Konkurrens	0,5	0,7	1,5	49,0	13,5	15,9	18,9	Samarbete
Manligt	1,8	1,1	1,7	88,3	1,9	1,5	3,7	Kvinnligt
Allvar	0,8	0,3	1,1	20,8	12,7	27,2	37,2	<u>Glädje</u>
Billigt	15,0	9,9	7,8	41,8	14,3	7,4	3,7	Dyrt
Vardag	3,9	1,1	1,4	48,7	8,1	16,4	20,4	Helg
Hemma	5,3	2,3	2,1	41,9	8,0	15,7	24,7	Borta

När det gäller associationerna kring de två perspektiv som står i centrum för den här rapporten – "tävlingar/sport/multisport" och "äventyrsbad inomhus" – så kan vi i tabellerna 10 och 11 betrakta dessa mönster. Det som då är mest slående är dess "oprofilerade" intryck. Den stora majoriteten har för båda begreppen ofta satt sina kryss i mitten. Det är rimligt att tolka detta som att de aktuella uttrycken upplevs som relativt vaga och obestämda. Även om de här associationsfrågorna inte är kopplade specifikt till fjällen eller fjällaktiviteter så kan vi ändå från resultaten ovan notera att det är ganska få som i fjällen själva har provat på eller kommit i kontakt med sportifiering och

inomhusaktiviteter. De enda uttryck i motsatsparen som blir understrukna i tabellen för "tävlingar/sport/multisport" (när mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans *tre* kolumner) är "aktivt" och "tungt" (tab. 10). När det gäller "äventyrsbad inomhus" så är dess associationer något mer profilerade – vilket är rimligt med tanke på att det är något som bör vara ganska välkänt hos de svarande. Även här, liksom för "tävlingar/sport/multisport", lyfts "aktivt" fram, men också "fritt", "gemenskap", "bra", "hälsosamt" och "glädje". Om vi kopplar tillbaka till det centrala begreppet friluftsliv och dess associationer kan vi se att detta begrepp i mycket högre utsträckning än de mer sportbetonade och inomhusbaserade aktiviteterna associeras till att det är "fritt", "hälsosamt" och "meningsfullt". Vi kan också se hur den breda majoriteten inte självklart associerar "Tävlingar/sport/multisport" till "konkurrens" vilket kan tyda på att man, trots ordens rimligen mycket täta koppling, i dessa aktiviteter lägger betydligt bredare upplevelser, eller känner sig allmänt osäkra inför dess innehåll.

Tabell 10. Hur många procent av de svarande som satt sina kryss för olika positioner mellan respektive två motsatsord utifrån frågan **Tävlingar/sport/multisport är för mig...**, och om inget av orden är bättre än det andra att man sätter ett kryss i mitten. Om mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans tre kolumner så är ordet understruket och om mer än 50 procent återfinns i de två yttersta kolumnerna så är ordet skrivet med kursiv, fet och understruken stil. Siffrorna är satta med olika storlek i förhållande till hur stort tal det gäller enligt följande: 0-19, 20-39, 40-59, 60-79, 80-100. (Källa: FjällTrender 13.)

				Mitten				
Dåligt	12,1	10,9	9,2	33,7	14,8	9,3	10,0	Bra
Fritt	9,8	12,2	13,6	38,3	10,5	7,2	8,4	Tvång
Gemenskap	9,9	16,0	18,1	40,9	6,9	4,7	3,5	Enskildhet
Otrygghet	5,3	5,7	10,4	54,7	12,8	7,1	4,0	Trygghet
Passivt	5,8	3,2	3,9	27,7	10,8	17,1	31,5	<u>Aktivt</u>
Skadligt	4,5	5,6	8,6	35,8	15,6	15,5	14,4	Hälsosamt
Meningslöst	9,6	9,0	7,1	32,6	16,9	12,8	12,0	Meningsfullt
Smutsigt	5,0	7,6	10,8	51,9	10,9	7,8	6,0	Rent
Lätt	2,2	4,7	4,2	37,7	17,8	19,5	13,9	<u>Tungt</u>
Konkurrens	14,7	14,8	10,4	39,9	9,2	6,4	4,6	Samarbete
Manligt	5,4	5,7	12,1	72,3	2,2	1,2	1,1	Kvinnligt
Allvar	6,9	11,1	12,7	43,1	12,4	9,0	4,8	Glädje
Billigt	3,4	2,5	4,9	50,5	15,1	13,7	9,9	Dyrt
Vardag	3,6	3,1	4,7	56,5	10,8	12,8	8,5	Helg
Hemma	3,3	2,9	4,7	48,0	11,2	14,9	15,0	Borta

Tabell 11. Hur många procent av de svarande som satt sina kryss för olika positioner mellan respektive två motsatsord utifrån frågan **Äventyrsbad inomhus är för mig...**, och om inget av orden är bättre än det andra att man sätter ett kryss i mitten. Om mer än 50 procent av de svarande återfinnes på ena sidans tre kolumner så är ordet understruket och om mer än 50 procent återfinns i de två yttersta kolumnerna så är ordet skrivet med kursiv, fet och understruken stil. Siffrorna är satta med olika storlek i förhållande till hur stort tal det gäller enligt följande: 0-19, 20-39, 40-59, 60-79, 80-100. (Källa: FjällTrender 13.)

				Mitten				
Dåligt	6,8	5,6	5,4	28,2	17,3	18,4	18,3	<u>Bra</u>
<u>Fritt</u>	18,6	18,8	15,9	34,4	5,4	3,1	3,8	Tvång
<u>Gemenskap</u>	16,8	21,8	18,5	34,6	5,2	1,3	1,8	Enskildhet
Otrygghet	5,1	4,2	7,5	42,9	17,4	16,0	6,9	Trygghet
Passivt	3,4	2,5	3,8	26,9	18,1	25,8	19,5	<u>Aktivt</u>
Skadligt	4,6	3,7	4,4	33,4	20,6	19,7	13,6	<u>Hälsosamt</u>
Meningslöst	6,7	4,3	6,7	32,6	22,4	16,6	10,7	Meningsfullt
Smutsigt	4,4	4,8	9,1	35,1	16,7	17,5	12,4	Rent
Lätt	8,9	15,5	17,0	46,3	7,4	3,1	1,8	Tungt
Konkurrens	2,8	3,4	4,6	65,1	9,7	9,5	4,9	Samarbete
Manligt	3,3	1,7	2,2	87,4	2,7	0,8	1,9	Kvinnligt
Allvar	2,6	2,4	3,1	30,3	15,5	27,2	18,9	<u>Glädje</u>
Billigt	2,5	3,6	7,6	41,6	20,7	16,0	8,0	Dyrt
Vardag	2,7	2,3	4,1	42,0	13,6	20,1	15,2	Helg
Hemma	3,0	3,3	3,9	41,0	10,5	17,5	20,8	Borta

Sammanfattningsvis för alla fem begreppen – friluftsliv, motion utomhus, turistande i naturen, tävlingar/sport/multisport, samt äventyrsbad inomhus – kan då noteras att de tre första har mer profilerade associationer till skillnad från de två senare. Vi bör också notera samstämmigheten för särskilt de två första begreppen ("friluftsliv" och "motion utomhus") men också samstämmighet i rätt stor utsträckning mellan dessa två och begreppet "turistande i naturen". Återkommande associationer är "bra", "fritt", "aktivt", "hälsosamt" och "meningsfullt". Aktiviteten "äventyrsbad inomhus" är som sagt inte lika starkt profilerat som "friluftsliv", "motion utomhus" eller "turistande i naturen" men har

ett liknande mönster som dessa. "Tävlingar/sport/multisport" är det vagaste begreppet och i den mån det alls profileras av de svarande så kan vi notera "aktivt" och "tungt". Vi kan också notera hur friluftsliv i den senare undersökningen gjord 2013 i högre utsträckning associerades till "helg" och "borta" än till "vardag" och "hemma" – ett mönster som inte alls fanns 2007. I den tidigare undersökningen var det i stället en viss profilering åt "vardag" och "hemma". En övergripande notering är hur i stort sett alla upplever alla fem aktivitetsområdena som relativt könsrollsneutrala då från drygt 70 till nära 90 procent markerar mitt emellan "manligt" och "kvinnligt" – med en liten betoning av det manliga för "tävlingar/sport/multisport".

Nyckelpersoner om trender, sportifiering, event och aktivitetsmiljöer

Introduktion

Efter ovanstående redovisning av allmänhetens synsätt så följer här resultat från nyckelpersoner. Först går igenom vilken typ av material som samlats in och som resultaten bygger på och därefter redovisas dessa utifrån följande teman: sportifiering, aktivitetsmiljöer inomhus, samt övriga reflektioner utifrån den här typen av frågor. Kapitlet avslutas med en redovisning av hur 16 svenska bergsguider ser på framtidens friluftsliv och naturturism i svenska fjällen och aktuella trender.

Metod: e-post enkäter till nyckelpersoner

För att komplettera det kvantitativa enkät materialet med mer kvalitativa "inifrån" perspektiv så skickade jag ut en e-postenkät med tre frågor fokuserade på sportifiering, event, samt utomhusaktiviteter inomhus, till 20 personer (se bil. 2) vilket resulterade i svar från 18 stycken. Dessa 18 personer har alla inriktning mot friluftsliv/naturturism och/eller de svenska fjällen och de fördelade sig i huvudsak på följande verksamheter som de också presenteras med nedan (även om förstås många av dem har mycket bredare erfarenheter och sysselsättningar).

- Turismentreprenör och forskare
- Turismentreprenör
- Nationell turistorganisation
- Anläggningsturism (2 stycken)
- Nationella myndigheter (2 stycken)
- Regionala myndigheter (4 stycken)
- Lokal myndighet
- Same organisation
- Media med inriktning mot friluftsliv och naturturism
- Lokal natur- och kulturvård
- Friluftsentreprenör
- Friluftsvägledare (2 stycken)

(De två som ej svarade var från en friluftorganisation respektive var en friluftsentreprenör.)

Genom ett mycket positivt samarbete med Johan Arnegård, lektor vid Gymnastik och Idrottshögskolan i Stockholm och tillika bergsguide har jag fått tillgång till ett enkätmaterial från svenska bergsguider med frågor om vad denna grupp ser för trender och vad som är viktigt att studera vidare när det gäller friluftsliv och naturturism i fjällen.

Utifrån dessa två material (e-postenkät till nyckelpersoner, respektive till bergsguider) kommer resultaten här nedan att redovisas enligt följande disposition. Först utifrån e-postenkäten till nyckelpersonerna:

- om sportifiering, respektive
- aktivitetsmiljöer inomhus.

För varje av dessa två avdelningar presenteras först den övergripande frågans formulering samt därefter dess fem underfrågor: (i) om man kommit i kontakt med, (ii) själv deltagit i, (iii) hoppas få se mer av; (iv) ändring över tiden, och (v) konsekvenser. För de första tre delfrågorna ges också det sammanvägda kvantitativa resultatet och därefter ges exempel på vilka kommentarer som givits. Dessa kommentarer har i viss utsträckning kortats och lätt redigerats för att öka läsbarheten. Efter dessa två avdelningar med sina underfrågor kommer en avdelning där dessa personers andra reflektioner redovisas och sedan presenteras material från bergsguidernas reflektioner som en egen avdelning.

E-postenkät om sportifiering

Så här introducerades den första huvudfrågan i e-postenkäten till nyckelpersonerna (bil. 2; jfr motsvarande frågas formulering i den nationella enkätundersökningen, bil. 1):

1. Sport, tävling och event i de svenska fjällen

Friluftsliv och naturturism handlar ofta om naturupplevelser på egen hand eller i små grupper. Men det kan också handla om sport, tävling och event; som i multisporttävlingar och fjällfestivaler.

Den första delfrågan om sportifiering löd:

1a. Har du kommit i kontakt med sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i de svenska fjällen? Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner:

Det sammanvägda resultatet på skattningen om man själv kommit i kontakt med sport, tävling och event var 4,2 (där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) vilket visar att detta är ett väletablerat fenomen i fjällen. Här följer exempel på de reflektioner som gavs i anslutning till detta:

Turismentreprenör och forskare: på alla möjliga sätt; personligen, genom kollegor och vänner, litteratur, media, butiker och företag, konferenser, guidearbete, friluftsupervisning.

Friluftsvägledare: upplevt fjällräven classic vid sidan av.

Turismentreprenör: som delarrangör, Ortsbo och "vanlig besökare".

Nationell turistorganisation: deltar (privat, inte i jobb) i fjällfestivaler och tävlingar flera gånger per år. Fjällmaraton i Vålådalen, Keb Classic i Kebnekaise, Åre Extreme Challenge i Åre och Fjällfest i Storulvån till exempel.

Nationell myndighet: har deltagit i några tävlingar själv och deltagit som utställare på några av fjällfestivalerna

Regional myndighet: som tillsynsmyndighet

Media: som medarrangör

Friluftsväglare: har undvikit fjällbesök som sammanfaller med sådana evenemang, utom vid några enstaka tillfällen. Fjällen bör vara en fristad från de sociala massföreteelser med revenue generation som ledmotiv. Dessa har redan översvämmat resten av landets areal.

Den andra delfrågan om sportifiering löd:

1b. Har du själv deltagit i sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen? Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner:

Det sammanvägda resultatet på skattningen om man själv deltagit var 2,8 vilket visar att det är i rätt måttlig grad man själv deltagit i sådant. Här följer exempel på de reflektioner som gavs i anslutning till detta (det långa inledande referatet tycker jag motiveras av att reflektionerna ligger helt centralt i förhållande till denna rapportens övergripande tematik):

Turismentreprenör och forskare: vid ett tillfälle deltagit i "Keb Classic" i början av 1990-talet. På den tiden en mycket ansträngande/krävande skidbestigningstävling (traditionell gammal telemarkutrustning) i 3-mannalag med full turpackning under 2 dagar, orientera själva och övernattnings i egen grävd snö. Tyckte faktiskt det till sist var rätt roligt att testa mig mot övriga deltagare. Här handlade endast om race som jag såg det. Det var för övrigt just därför jag personligen inte var sugen att vara med, hade ju ändå detta fantastiska friluftsliv i min arbetsvardag, dessutom i lugn och ro, och därför inte anmält mig. Blev mer "liksom lurad in i det hela". När så nu ändå blev fallet kände jag mig tvungen att ställa upp, så det var bara att "ösa på för allt var tygeln höll", det var ju trots allt en tävling med allt vad den logiken innebär. Jag var ändå lite förvånad över hur jag reagerade på hela situationen; att jag så till den milda grad kastade mig in i tävlandet så hängivet när startskottet slutligen gick, ja... sögs med i hela "the happening". Det finns kanske några sorts "tävlingshorn" som växer ut på oss alla mer eller mindre i olika sammanhang och som tar sig skilda uttryck. Det är

intressant att jag aldrig sedan denna tävling ovan känt lust/önskan att vara med igen. För mig har det alltid handlat om naturupplevelsen och kontakten med det orörda, ensamheten, det enkla och tysta bort från folksamlingar, hets och larm. Det är helt enkelt egenvärdena som varit och är det drivande för mig.

Nationell turistorganisation: deltar (privat, inte i jobb) i fjällfestivaler och tävlingar flera gånger per år.

Nationell myndighet: har deltagit i några tävlingar själv och deltagit som utställare på några av fjällfestivalerna

Regional myndighet: har deltagit samt varit publik som privatperson under semester.

Friluftsväglare: deltagit i Skutskjutet i Åre och i Åre Fjällmaraton.

Den tredje delfrågan om sportifiering löd:

1c. Hoppas du få se mer av sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen? Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner:

Det sammanvägda resultatet på skattningen av om man hoppas få se mer av detta var 3,3 vilket visar på en sammantaget rätt ambivalent inställning till detta som framtidsperspektiv. Här följer exempel på de reflektioner som gavs i anslutning till detta:

Friluftsväglare: har svårt att stödja tävlande i fjällen, multisport eller annat. Fjällräven classic tex uppfattar jag mer som varumärkesplacering än ett genuint försök att öka intresset för fjällfriluftsliv.

Turismentreprenör och forskare: här är jag lite kluven. Personligen är jag inte intresserad, inget som lockar mig alls, tvärt om. Dock är fenomenet mycket intressant. Detta verkar ju locka många människor till aktivitet som i sig kan ge en del hälso- och upplevelsevinster samt lärandeerfarenheter/självisiker som inte ska underskattas. Kanske ett dylika deltagande kan leda till andra förhållningssätt till friluftsliv än som initialt varit ingången. Det tycks mig som den sociala dimension är viktig, att det hela blir till en festivalliknande "happening", att vara där, synas, jämföras, testas, omedelbar feedback, dela med andra etc. Det ska väl i viss mån beredas möjlighet även för detta "ute i naturen" men det måste vägas mot slitage och andra negativa konsekvenser för naturområden. Själva naturkontakten kan säkert uttryckas och innefatta skilda dimensioner och omfång hos olika individer. De mer meditativa, tysta och eftertänksamma samt hållbara aspekterna/möjligheterna som naturen kan erbjuda tycks dessvärre vara eftersatta. Men hur får man tillgång till eller möjlighet att utveckla dessa om det ständiga

förhållningssättet är enligt sport, tävling och event? Naturen måste fortsättningsvis även beredas möjligheten att erbjuda något annat, ett alternativ/motkraft till allt det andra som vi i våra samhällen ständigt möter. Här har vi en utmaning på ett annat plan.

Turismentreprenör: ser mycket gärna mer av detta om det är välplanerat och väl genomfört med hänsyn till framför allt miljö och sociala faktorer. Ekonomin brukar vara prioriterad ändå (och givetvis också mycket viktig). Hyser dock en oro för att event skadar mer än stärker om de inte genomförs på ett bra sätt (men vi tycker nog ändå att de hittills varit väl genomförda). Vi vill inte att den naturmiljö vi har i fjällen bara skall bli en arena för tillrättalagda aktiviteter, utan också fortsatt värnas för deras värde i sig och för vad de erbjuder precis som de är, utan event och liknande.

Nationell turistorganisation: ja, gärna. Det är till stor del en helt ny målgrupp som besöker fjällen. Hade inte eventet funnits hade de aldrig åkt till svenska fjällen.

Nationell myndighet: kan inte uttala mig om detta från nationell nivå. Alla aktiviteter måste bedömas utifrån sin lokala kontext.

Nationell myndighet: det är ett både och, alltför många tävlingar kommer i konflikt med renskötseln och kan slita mycket på leder och annat. Men mer tävlingar innebär också att fler kommer ut i fjällen vilket är bra!

Regional myndighet: i så fall under förutsättning att man följer regler och tar stor hänsyn till natur och renskötsel.

Lokal myndighet: ja, jag ser fram emot VM 2019

Same organisation: ur samisk synvinkel är ogenomtänkta evenemang negativa. Det är dock inte det samma som att fler evenemang är av ondo. Jag tror personligen att antal evenemang inte är avgörande så länge som arrangörerna skaffar sig relevant kunskap och tar ansvar i förhållande till andra intressen vid genomförande.

Media: jag tror att det är ett bra sätt att få ut människor till våra fantastiska fjäll, se på norrmännen som har en mer avdramatiserad inställning till sina fjäll, man ÄR i dem bara, det är inte så krångligt det är härligt och en underbar kuliss till vad man vill hålla på med, rockkonsert eller seriösa äventyr.

Regional myndighet: det finns en gräns för vad fjällen tål för att inte övergå till att bli en arena för idrottsutövare. För det finns det andra anläggningar.

Friluftsvägladare: nej, jag hoppas detta reduceras. Naturens ljud och tystnad är fjällens "varumärke". Gärna komplementera detta med mänsklig sång och musik, men då i intima miljöer. Jag har inga problem med att etablerade alpina skidtävlingar (slalom, storslalom, super G, och störtlopp) hålls vid skidorter. Dessa come with

the territory, så att säga. Dock har den tsunami av mer eller mindre konstlade "innovativa" tävlingsformer gått långt bortom rim och reson.

Den fjärde delfrågan om sportifiering var inte en direkt parallell till de frågor som ställdes i den nationella enkätundersökningen utan ställdes med tanke på möjligheten av att få nyckelpersoners perspektiv på huruvida detta med sportifiering ökar eller minskar över tiden – dessa nyckelpersoner har ju ofta varit verksamma i dessa frågor under en längre tid. Frågan löd:

1d. Hur har detta med sport, tävling och event i de svenska fjällen ändrats över tiden?

Här följer exempel på de reflektioner som gavs i anslutning till detta:

Friluftsväglare: Givetvis har det ändrats. De alpina anläggningarna – Idre fjäll, Åre mm – har under min tid, 70-talet och framåt, fått en mer dominerande ställning. Sportifieringen av friluftslivet är generellt större idag. Större multisportevent t.ex. fjällräven classic med över 2000 deltagare senast är det tydligaste exemplet. Utan att ha statistiskt underlag upplever jag att ekoturism organisationerna och olika företag nu marknadsför fjällanläggningarna i högre grad som träningsanläggningar.

Turismentreprenör och forskare: Det har ju vuxit och bara ökat efterhand. Jag bara undrar när man ska tröttna och rikta detta förhållningssätt/logik och värdegrund mot någon annan arena istället?

Turismentreprenör: Jag upplever att event/aktiviteter av olika slag ökat, eller åtminstone blivit betydligt mer "inne" bara de senaste fem-tio åren. Årefjällsloppet, Åre Extreme Challenge, Fjällmaraton, Åre höstmarknad m.fl. är bara några exempel på event som vuxit starkt.

Nationell turistorganisation: Att vara aktiv i naturen är en uppåtgående trend. Den har pågått några år och ser inte ut att minska i styrka än på några år. Ett långsiktigt hållbart samhälle börjar hos den enskilda människan – tar du inte hand om dig själv och din kropp så spelar det i långa loppet ingen roll om du källsorterar eller ej.

Anläggningsturism: Det har ökat attraktionskraften för Fjällanläggningar även sommartid.

Anläggningsturism: Vi ser en ökning av arrangerade evenemang dels för att det är en trend att utmana sig själv via tävling och prestation, och dels därför att det är ett sätt att umgås med vänner eller i familjen och det möjliggör då för fler människor att ta del av våra fjäll på ett sätt som de troligtvis inte hade gjort på egen hand.

Nationell myndighet: Det jag uppmärksammat är att tävlingar har ökat. Om det gäller för event beror på vad som ingår i definitionen av de svenska fjällen.

Nationell myndighet: Min egen erfarenhet är att det accelererat de senaste åren. Tidigare, säg för 15 år sedan, så fanns i princip Fjällorienteringen i Jämtland, något enstaka fjällmaraton och Kebnekaise Classic samt långlopp på snöskoter. Nu är det ett nästan oändligt antal tävlingar, på gott och ont. Däremot nästan inga långlopp på snöskoter längre...

Regional myndighet: Det har ökat i popularitet. Förutom olika former av sportevenemang/festivaler i fjällen ökar också olika typer av organiserade naturturismupplevelser.

Regional myndighet: Det är idag mer elitbetonat.

Regional myndighet: Jag tycker mig se en ökning av många sorters tävlingar. Exempelvis orientering, löpning och cykling. Skotertrafiken i våra fjäll har haft en mycket kraftig ökning. Både den enskilda körningen och hyrverksamheten. Det här ställer högre krav på leder och broar. En hel del åtgärder görs för att kanalisera, men det är ett stort behov att jobba vidare med dessa frågor.

Lokal myndighet: Intresset är större idag.

Same organisation: Jag ser att fjällen som arena är oerhört attraktiv för arrangörerna och att man gärna förlägger sina evenemang här. Tyvärr är min känsla att allt för många arrangörer är helt okunniga om det lokala samhället och näringslivet (bortsett från turismen) och att man glömmer bort var man befinner sig och hur evenemangen påverkar andra. Min uppfattning är även att evenemangen blir allt större (fler deltagare) och att de gärna genomförs i allt oländigare terräng.

Media: Ja det har förändrats, fler människor är ute. Det är ofta fullbokat på stationerna de bästa årstiderna och det är en ny sorts människors som hittar ut, unga, nysvenskar m.fl.

Regional myndighet: I Vålådalen hade man för 7-8 år sedan inga tävlingar. Året efter var det en tävling. I år var det 8... Det är en exceptionell utveckling just nu, inte bara i antal utan även i storlek.

Friluftsentreprenör: Jag tycker att det har blivit fler tävlingar som vi som inte är elittränade kan vara med på, mer glädje istället för att bara vara med för att vinna

Friluftsvägleddare: Dessa evenemang har klart ökat dramatiskt, utan att jag kan dokumentera med siffror. Jag har "på kroppen" kunna iaktta en kraftigt ökad "event"-utveckling. Att ordet "event" har slagit ut "evenemang" är bara det ett tecken på att utländsk språkprestige har engagerats för att ge arrangemangen en exotiskt tilldragande atmosfär ("image" på reklamiska).

Den femte och sista delfrågan till nyckelpersonerna om sportifiering var av lite mer framåtblickande och summerande typ, den löd:

1e. Vad ser du för konsekvenser av detta med sport, tävling och event i de svenska fjällen; möjligheter och/eller problem? Skriv egna reflektioner:

Här följer exempel på de svar som gavs i anslutning till detta:

Friluftsvägledare: Fjällen är en "extrem miljö" där säkerheten kan äventyras om större grupper utan fjäll/utevana och utan vägledning ger sig ut på fjället. En ytterligare risk är att event och sporter blir mer "anläggningsintensiva" och tar mer plats i form av t.ex. olika idrottsanläggningar. Att sedan fjället i sig i viss mån blir reducerat till en anläggning för fysisk träning är problematiskt utifrån de uppdrag jag har i form av att förmedla kunskaper om traditionellt liv på landsbygden. Kunskaper och färdigheter som på ett eller annat sätt kan leda vidare i en idé om ett framtida samhälle i större harmoni med naturen. Att öka "hastigheten" i aktiviteter och göra dem mer lättsmälta är, vad jag tror, inte en långsiktigt hållbar utveckling.

Turismentreprenör: *Möjligheter:* positivt för glesbygden, bl.a. genom lokala samarbeten, möjlighet till arbete och inkomster, goodwill och positiv marknadsföring av ett geografiskt område och i bästa fall inflyttning av nytt folk/engagemang. *Problem:* mjä... så länge fokus ligger på långsiktig hållbarhet och att eventen ska gynna även det lokala är det övervägande positivt. Om eventen däremot enbart blir av externt intresse, finns risk både för överexploatering och brist på positiva effekter för lokalbefolkning och det lokala näringslivet.

Nationell turistorganisation: Problem kan vara konflikter med rennäringen och att intressen krockar. Det jag också ser som ett oroande problem är de som sitter på myndigheter och "tror de vet" hur det är till fjälls från skrivbordet. Man får lust att säga – världen är inte statisk utan är under konstant förändring! Och all förändring är inte av ondo.

Anläggningsturism: Bara möjligheter.

Anläggningsturism: Jag tror att det öppnar upp för en ökad turism året om, på ett smart, arrangerat, säkert och bra sätt.

Nationell myndighet: Det beror helt på hur professionellt arrangemanget är. Om det inte är professionellt skött kan det orsaka konkurrens med lokalbefolkning och friluftsliv, slitage på leder osv.

Nationell myndighet: Alltför många tävlingar kommer i konflikt med renskötseln och kan slita mycket på leder och annat. Men mer tävlingar innebär också att fler

kommer ut i fjällen vilket är bra! Om fler besökare kommer ut i fjällen så innebär det en större insikt om fjällen som en värdefull miljö att skydda.

Regional myndighet: De ger ökad uppmärksamhet till fjällområdet som kan inspirera andra till egna fjällupplevelser. Arrangemang kan också bidra till att tillgängliggöra fjällområdet både i form av anordningar (t.ex. spänger, information) dels genom att t.ex. personer som inte har så stor erfarenhet att vistas i fjällmiljö deltar i arrangemanget. Samtidigt är det angeläget att arrangemangen genomförs med hänsyn till känsliga natur- och kulturmiljöer, rennäring och andra besökare i fjällområdet. Många arrangörer har idag kännedom om fjällmiljön och vill att deras arrangemang ska genomföras på ett hållbart sätt. Det är viktigt med dialog och samverkan mellan arrangörerna av arrangemang och övriga aktörer som verkar i fjällen för att öka förståelsen för hur arrangemanget kan genomföras utan att påverka känsliga natur- och kulturvärden, rennäring, samt hur både arrangemangets deltagare och andra besökare får en positiv fjällvistelse.

Regional myndighet: Risk med störningar för andra verksamheter, liksom risk för slitage och nedskräpning.

Regional myndighet: Det som vi ofta får bevaka är påverkan på naturmiljön. Exempelvis slitage, störningar av ripkullar m.m., men även störningar mellan olika friluftslivs intressen och störningar på renskötseln. Möjligheterna är att det skapar en sommarsäsong som ger förlängda anställningar för folk i dessa branscher.

Lokal myndighet: Risken finns att konflikterna ökar med intressen som rennäring, naturskydd, jakt m.m.

Same organisation: Det finns både möjligheter och problem. Som situationen ser ut just nu kommer man att övernyttja det perspektiv som man som arrangör troligen ursprungligen sökt – "vildmarken" och det oländiga. På sikt behövs ett kvalitetsarbete, kanske ett sigill, som visar att man tillgodogjort sig tillräcklig kunskap om lokalsamhället och renskötseln och att man handlar rätt i förhållande till dessa. Rätt nyttjat tror jag att detta kan stärka såväl arrangemangen som de lokala intressena, inkl. mitt ansvarsområde rennäringen.

Media: Konsekvenser är väl ett negativt ord? Effekter? Resultat? Är väl att fler hittar ut, jag ser inte så mycket negativt med det eftersom det finns så otroligt gott om plats och jag har aldrig trots att jag är ute bra mycket mer än medelsvensken, sett nedskräpning eller liknande och jag tror istället att folk blir varse allt det vackra och blir mer rädda om det. Nedskräpning ser jag bara i Åre. Spår efter cyklar kan man se men jag tänker att på några års sikt växer de igen om det går för långt, det är inte skadat för alltid.

Lokal natur- och kulturvård: Störningsmoment för renskötseln, ofta innebär det ökade kostnader.

Regional myndighet: Möjligheter för företagare i glesbygd, framför allt inom turistbranschen att hitta nya målgrupper. Jag ser slitage och framför allt intrång på renbetesmarker som ett bekymmer att ta på största allvar. Jag anser det därför nödvändigt att utvärdera arrangemang från Länsstyrelsens perspektiv, som arbetar med helhetsgrepp, för att gallra bort de tävlingar som gör skada för rennäring, övrig turism och naturmiljön, om trenden fortsätter.

Friluftsentreprenör: Absolut ingenting, tvärtom fler kommer att få uppleva den fantastiska naturen.

Friluftsvägleddare: Kapitalismen är alltid på jakt efter nya inkomstmöjligheter; – fjällen kan här ses som en ganska vit fläck. Naturvård/omsorg/kärlek står då inte högt i kurs; sannolikt är den inte med alls i kalkylerna. Problemet är i grunden att inkomst har blivit ett mål, inte en konsekvens. Naturligtvis måste kapitaliseringen av fjällen kraftfullt bekämpas. Den mänskliga klåfingrigheten måste få ett tak; – låt fjällens arena bli ledande i detta förverkligande

Sammanfattningsvis när det gäller nyckelpersonernas intryck och reflektioner om sportifiering så kan vi konstatera att det är ett välkänt fenomen för denna grupp, man anser att det ökar och en del talar om en exponentiell utveckling. Det ges också en mängd exempel både på tidiga och senare tillkomna arrangemang. Men redan inledningsvis i redovisningen av det här materialet så kan vi också notera den tydliga tudelning mellan de som bejakar fenomenet och de som undviker det och är kritiska till dess framväxt. Klivenheten inför fenomenet är tydligt både mellan olika nyckelpersoner och även hos en del av dessa och man sätter inte sällan sportifieringen i en motsatsställning till naturkontakt och eftertänksamhet – att det finns fjällvärden som kan hotas om sportifieringen blir för utbredd och särskilt om det inte genomförs på ett bra sätt. Positiva aspekter på sportifieringen som lyfts fram är t.ex. att det kan locka nya grupper till fjällen, förlängning av säsonger, och ge kommersiella underlag för anläggningar. Men man pekar också på betydelsen av god planering, hänsyn till andra verksamheter inte minst rennäringen, samt behovet av god infrastruktur.

Eftersom det här är en genomgång av olika nyckelpersoners syn på sportifiering och event i de svenska fjällen så passar det bra att också nämna ett annat material från en expertpanel som tillfrågades 2013 om hur de såg på 20 exempel på "nya aktiviteter" (inklusive möjligheten att lägga till "annat") och där vi såg att "Tävlingar/sport/multisport" liksom "Event" toppade stort när det gäller vad man tror kommer att öka när det gäller dessa "nya" aktiviteter (Fredman & Sandell, I manuskript; Fredman et al., Kommande 2016).

E-postenkät om aktivitetsmiljöer inomhus

Så här introducerades den andra huvudfrågan i e-postenkäten till nyckelpersonerna (bil. 2; jfr motsvarande frågas formulering i den nationella enkätundersökningen, bil. 1):

2. Utomhusaktiviteter inomhus i de svenska fjällen

Aktiviteter för turister i de svenska fjällen handlar ofta om att vara ute i naturpräglade landskap som på kalfjäll, i skogar och på sjöar. Men det kan också handla om inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättermurar och lekland.

Den första delfrågan om aktivitetsmiljöer inomhus löd:

2a. Har du kommit i kontakt med inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättermurar och lekland i de svenska fjällen? Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner:

Det sammanvägda resultatet på skattningen om själv kommit i kontakt med aktivitetsmiljöer inomhus var 3,3 (där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) vilket visar en ganska blandad bild. Här följer exempel på de reflektioner som gavs i anslutning till detta:

Friluftsvägledare: Har kommit i kontakt med alla tre varianter på fjällhotell och fjällstation.

Turismentreprenör och forskare: Till viss del har jag ju det eftersom jag rest runt en hel del i fjällsverige. Den vanligaste förklaringen från ägare av fjällanläggningar/entreprenörer är att det handlar om kommersiell överlevnad, turisterna förväntar/kräver detta annars kommer de inte. Det kommuniceras ständigt om en trend mot allt kortare utvistelser under dagarna (turisterna orkar max 3-4 timmar utomhus per dag sägs det) och därför behövs dessa inomhusalternativ/smörgåsbord (i likhet med hemorten) som komplement för att tillfredsställa och locka alla familjemedlemmar. Det är familjers behov man riktar in sig mot, den stora merparten av konsumenterna i just dessa typer av storskaliga fjällanläggningar.

Nationell turistorganisation: Klättermurar.

Nationell myndighet: I de flesta större "alpina" destinationer finns idag både äventyrsbad, klättermurar och annat.

Media: Jag besöker ibland Storulvåns fjällstation och där har jag klättrat på en klättervägg.

Friluftsentreprenör: Mer när barnen var små.

Friluftsvägladare: Ja, i Storulvån och Åre samt möjligtvis på någon annan plats.

Den andra delfrågan om aktivitetsmiljöer inomhus löd:

2b. Har du själv deltagit i inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i svenska fjällen? Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner:

Det sammanvägda resultatet på skattningen om själv deltagit i inomhusaktiviteter var 2,8 (där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) vilket förstärker bilden från föregående fråga om att detta upplevs som ett relativt perifert fenomen för nyckelpersonerna. Här följer exempel på de reflektioner som gavs i anslutning till detta (en orsak till det lite långa referatet om upplevelse av Storulvåns klättervägg är kopplingen till grundfrågor om relationen mellan "ute" och "inne" upplevelser):

Friluftsvägladare: Fjällhotell och fjällstationer är en utgångspunkt för färder för mig. Men jag har provat klätterväggen i Storulvån.

Turismentreprenör och forskare: En gång inbjuden till Storulvåns fjällstation inför invigningen av deras (Sveriges första) storskaliga klättervägg i natursten (skiffer från Jämtland). Jag klättrade uppför den endast en gång ledandes traditionellt med rep (ej topprep). Minns att det var rätt svettigt och halt om händerna eftersom skifferstenen var mycket glatt och blank, dessutom var det starka strålkastare som var riktade mot hela väggen uppför och vi fick inte använda "krita" (magnesium) till händerna då detta förstörde väggens estetiska värde och intryck. Minns också att jag inte alls tyckte det var roligt utan ställde upp för tillställningen/inbjudan. Under denna tidsepok (1980-talets 2:a hälft) var detta ett helt nytt fenomen som vi alla inom den traditionella utomhusklättringen ställdes inför och initialt förväntades delta i. Det tog ett litet tag innan reaktionen kom och en tydlig motkultur utvecklades och en uppdelning skedde. Jag tror det var själva tävlandet som drev fram denna motreaktion. Numera ses inomhusklätterväggar antingen som en aktivitet i sig eller som ett komplement i klätterträningen när det för kallt utomhus för klippklättring. Har inte sedan denna händelse ovan i Storulvån klättrat på någon inomhusvägg i fjällen eller använt mig av några andra former av

inomhusaktiviteter i svenska fjällen. Detta är för mig personligen fullständigt ointressant. Reser heller aldrig som guide eller privat till dylika fjällanläggningar.

Nationell turistorganisation: Klättring

Nationell myndighet: Ja, det har jag gjort, både själv och med barnen.

Regional myndighet: Har deltagit som privatperson i samband med semester.

Friluftsentreprenör: Ja i viss utsträckning, mest äventyrsbad.

Friluftsvägledare: Ja, äventyrsbad en gång i Åre..

Den tredje delfrågan om aktivitetsmiljöer inomhus löd:

2c. Hoppas du få se mer av inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i svenska fjällen? Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner:

Det sammanvägda resultatet på skattningen om man själv hoppas få se mer av aktivitetsmiljöer inomhus var 2,8 (där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) vilket ligger på samma nivå som ifall man provat på och visar att man inte har så stort intresse av detta skall öka i framtiden. Här följer exempel på de reflektioner som gavs i anslutning till detta:

Turismentreprenör och forskare: Definitivt inte. Räcker så bra med det som redan finns och personligen och professionellt är det fullständigt ointressant.

Turismentreprenör: Om de är väl genomtänkta och motiverade, samt ger positiva synergieffekter och inte skadar naturmiljön.

Nationell turistorganisation: Ja, svenska fjällen bjuder inte på det bästa vädret så inomhusalternativ behövs för att locka framtida gäster.

Nationell myndighet: Jag har ingen tydlig uppfattning kring detta, men det är upp till turismnäringen att själva utveckla aktiviteter och dessa aktiviteter sliter mindre på känslig natur än tex. barmarkskörning.

Regional myndighet: Under förutsättning att det blir ett hållbart byggande.

Media: Vet ej. Jag är alltid ute på riktiga fjället om man säger så och där ser jag inga inomhusbehov, men i Åre finns inomhusanläggning och den är otroligt välbesökt, där finns det all anledning att ha en sån anläggning dåliga vädersdagar t.ex.

Friluftsentreprenör: Ja, bra om det kan locka upp "nya" turister till fjällen som annars inte skulle åka.

Friluftsvägleddare: Nej, dessa inomhusaktiviteter finns det gott om i resten av landet. Naturligtvis ska det vara ute att vara inne i fjällen. Inne ska vara vila, måltider, social utväxling av ute-upplevelser, samt förberedelser inför nästa dags fjällfärder. What more could anyone wish for?

Den fjärde delfrågan om aktivitetsmiljöer inomhus löd:

2d. Hur har detta med inomhusaktiviteter i de svenska fjällen ändrats över tiden? Skriv egna reflektioner

Här följer exempel på de svar som gavs i anslutning till detta:

Friluftsvägleddare: Fjällanläggningarna har växt i både storlek och antal, och i den tid vi lever i har också de mer lättåtkomliga aktiviteterna ökat. Dessa aktiviteter behöver inte ha någon särskild koppling till fjällmiljön. Exempelvis har man klippklättringskurser inomhus på Storulvån. Men den aktiviteten har inte mycket att göra med den klättring man kan uppleva i fjällen runtomkring.

Turismentreprenör och forskare: Den vanligaste förklaringen från ägare av fjällanläggningar/entreprenörer för dessa inomhusaktiviteter har varit att det för dem handlar om kommersiell överlevnad, turisterna förväntar/kräver detta utökade och alternativa utbud annars kommer de inte. Det har ständigt enligt mina erfarenheter kommunicerats om en trend mot allt kortare utevistelser under dagarna (turisterna orkar max 3-4 timmar utomhus per dag sägs det) och därför behövs dessa inomhusalternativ/smörgåsbord (i likhet med hemorten) som komplement för att tillfredsställa och locka alla familjemedlemmar. Som jag sett det så har detta varit en pågående förändring mot allt mer och allt fler, åtminstone fram till för ett par år sedan.

Turismentreprenör: Utbudet har, som jag uppfattar det, ökat framför allt på vissa orter (t.ex. Åre, Sälen) och också inneburit ökat antal besökare under framför allt sommarhalvåret.

Nationell turistorganisation: De har blivit fler, och mer och mer sofistikerade

Anläggningsturism: Då vi har ett väldigt varierande väder så är det ofta ett mkt bra komplement.

Anläggningsturism: Vädret är alltid en osäker faktor. När man är på semester vill man absolut att det ska vara en bra upplevelse – skulle det regna och vara riktigt kallt/blåsigt så kan en inomhusaktivitet göra upplevelsen lyckad trots allt.

Nationell myndighet: Min egen erfarenhet är att det accelererat de senaste åren. tidigare, säg för 15 år sedan så fanns det t.ex. en klättervägg på Storulvån. Nu finns det massor!

Regional myndighet: Det har ökat kraftfullt eftersom det är ekonomiskt och leder till verksamhet även då vädret är dåligt.

Lokal myndighet: Har kanske blivit större och viktigare som ett inslag i utvecklingen av barmarksturismen.

Same organisation: Att erbjuda alternativa (inomhus) aktiviteter har väl blivit ett måste och utvecklingen har väl gått mot allt fler och större alternativa aktiviteter.

Media: Blivit fler antar jag för att locka hela familjer till fjällorter.

Friluftsentreprenör: Såklart har det ökat för att hitta nya målgrupper vilket jag tycker är bra

Friluftsvägleddare: Byggnationen i fjällvärlden har i ökad grad urbaniserats. Övernattning har hotellifierats. Ledande i detta är Åre, som mer och mer har blivit likt det många människor har försökt fly bort från på fritiden. Vemdalen (också Skistar) och andra är på god väg i samma riktning. "Four season destination resort" är målsättningen så att penningmaskinen kan snurra runt året om. Detta betyder lockande inomhusaktiviteter för alla de som har djupa fickor men grunda friluftsfärdigheter. Den kraftiga byggverksamhet som har tagit plats under senare år i fjällvärlden har varit i sådan skala och hastighet att den har lett till en urbanisering av denna sårbara miljö. Fjäll förminsкас och ödeläggs i proportion till urbaniseringens intervention. Rött kort till utbyggarna!

Den femte och sista delfrågan om aktivitetsmiljöer inomhus löd:

2e. Vad ser du för konsekvenser av detta med inomhusaktiviteter i de svenska fjällen; möjligheter och/eller problem? Skriv egna reflektioner:

Här följer exempel på de svar som gavs i anslutning till detta:

Friluftsvägleddare: Om aktiviteterna blir kopplade till den miljö där man befinner sig finns det "folkbildningspotential" ;-). Problem skulle vara om det kräver mer plats och aktiviteter som skulle kunna vara varsomhelst annars i Sverige.

Turismentreprenör och forskare: Ja, som vanligt kan man ju se både och. Personligen inte alls intressant och för mig mest negativt. Vad gäller *möjligheter*: Här handlar det väl främst och kommersiella och entreprenörsintressen. Att hålla kvar/locka fler kunder, att vara/bli ett lockande alternativ inom fjällturismen. Här handlar det också om att skapa fler arbetstillfällen och en del synergieffekter som kan (inte alltid) vara positiva för glesbygdskommuner. När det gäller *problem*: Att det bara blir mer av samma sak överallt. Fjällen som turistattraktion biter sig själv i svansen och erbjuder inget verkligt kvalitativt upplevelsealternativ till hemorten. Att man missar att få en mångfald av besökare, där andra verkligen söker något annat än det man är van vid från hemorten. Det hela kan bli rätt stereotypt. Inspirerar inte glesbygder/fjällkommuner att ta fram alternativa erbjudanden där naturkontakt och utevistelse verkligen står i fokus och på ett "naturligt sätt" är det som man på ett mer rimligt sätt verkligen kan erbjuda och dessutom med hållbara miljöperspektiv.

Nationell turistorganisation: Jag kan inte riktigt se några problem. Förutom att folk inte lär sig att vistas utomhus oavsett väder ;-)

Anläggningsturism: Jag ser bara möjligheter men det styrs naturligtvis av ekonomiska konsekvenser. Alla destinationer har ej möjlighet att få dessa att gå runt.

Anläggningsturism: Inomhusaktiviteter är aldrig själva reseanledningen utan snarare ett komplement och en garanti för ett lyckat besök om annat inte skulle bli som planerat.

Nationell myndighet: För turismen i stort är det väl bra att det finns aktiviteter som lockar folk, äventyrsbad verkar locka fler än vad fiske och vandring i fjällen gör. Det är ändå synd om allt fler besöker fjällen för att vara inne på ett stort hotell och inte ge sig ut i friska luften, så det finns både möjligheter och problem.

Regional myndighet: Inomhusaktiviteter kan vara ett komplement till övriga aktiviteter t.ex. mörka vinterkvällar, vid dåligt väder samt ge inspiration till aktiviteter utomhus. De kan också bidra till att familjer och grupper där deltagarna har olika intressen, väljer att vistas på en plats. Samtidigt är det viktigt att det erbjuds förutsättningar att genomföra egna aktiviteter utomhus samt för den som önskar organiserade friluftaktiviteter. Det är inte sällan kostsamt att bygga och drifta inomhusanläggningar vilket kan leda till att mindre företag/arrangörers verksamhet i ett område kan påverkas på flera olika sätt. Samverkan mellan olika arrangörer och företagare i ett område gynnar också besökarna i och med att det blir lättare att hitta olika aktiviteter, boende och annan service utifrån egna önskemål och förutsättningar.

Regional myndighet: Det är ett bra komplement till utomhusaktiviteter.

Regional myndighet: Det positiva är att det ger möjlighet för bygden att överleva/expandera. Det kan också skapa belastning på kommunal service såsom vatten och avlopp. En sällan diskuterad fråga är resandets miljöbelastning.

Lokal myndighet: Inomhusaktiviteter är ett komplement till att vara ute och slita på naturen och bidrar på så sätt till att kunna ta emot större turistströmmar utan att gränsen för negativa effekter i naturmiljön uppstår.

Same organisation: Nya och fler kundgrupper kan attraheras vilket leder till större krav på boende och service samt infrastruktur, en utveckling som påverkar omkringliggande intressen.

Media: På fjällorter kan det behövas alternativa sysselsättningar för att locka besökare, det är inte alla dagar det går att vara utomhus, jag tror att vi inte sett en bråkdel ännu av vad man kan träffa på i Alperna. Men de har ju haft turism så mycket längre. Men jag ser inte att det kommer att finnas anläggningar ute på kalfjället utan det här handlar om etablerade turistorter som Vemdalen och liknande. Jag tror det är nödvändigt där.

Lokal natur- och kulturvård: Nya aktivitetsställen ska placeras till redan befintliga byggnader i områden.

Regional myndighet: Helhetskoncept för gästerna. Valmöjligheter då vädret är sämre, bidrar till en bättre helhet av semestern som kan bidra till att gäster återkommer – jag ser Åre som case nu. Storulvåns koncept är på gränsen anser jag personligen, med fjällfest och festivaler.

Friluftsvägleddare: Klart att denna utveckling (inveckling) suddar ut den friska, aktiva människo-profil som fjällen har haft och ersätter den med den livsstilsprofil som kommersen har skapat med hjälp av expertis inom psykologi och sociologi; – alltså exotiska upplevelser mot betalning. Learned helplessness i samhället skapar enorma förtjänstmöjligheter. Money talks! Om fjällen kunde tala... Kanske de gör det nu och framöver med väder och vind i oanad form och färg.

Sammanfattningsvis när det gäller nyckelpersonernas bild av och reflektioner kring aktivitetsmiljöer inomhus i de svenska fjällen så kan vi konstatera att det är något som man haft mindre kontakt med än sportaktiviteterna. Man ser dessa aktiviteter – återkommande illustrerat med klätterväggen i Storulvån och äventyrsbad på skidsportorter – som ett kommersiellt komplement. Man pekar på deras betydelse för att kompensera för dåligt väder, att de kan minska slitaget på naturmiljön och att de kan bredda kundgruppen genom att t.ex. vara mer attraktiva för barn. Men de ställs också i viss kontrast till vad man "egentligen" skall göra i fjällen och där inomhusaktiviteter i princip bara bör fylla rollen av att underlätta för uteaktiviteterna (genom vila, mat etc.).

Även detta fenomen med att aktiviteter som tidigare bara gjordes utomhus nu också får sina egna aktivitetslandskap inomhus verkar öka men, enligt dessa nyckelpersoner, inte alls på samma dramatiska sätt som sportifieringen.

E-postenkät om övriga reflektioner

Så här introducerades den tredje huvudfrågan i e-postenkäten till nyckelpersonerna (bil. 2):

3. Andra reflektioner

Har du andra synpunkter, förslag, reflektioner, erfarenheter etc. om trender och förändringar när det gäller friluftsliv och naturturism i de svenska fjällen så är vi förstas tacksamma:

Här följer exempel på de svar som gavs i anslutning till detta:

Friluftsvägledare: Min erfarenhet de senaste åren av fjäll, event och sportifiering är inte så stora. De fjäll jag besöker är för det mesta långt ifrån fjällanläggningarna. Däremot har jag upplevt att "sportifieringen" av friluftslivet generellt sett ökar och med det också tillbud som i friluftssammanhang skulle ses som allvarliga. Tillbud som inte hade inträffat om 1. Arrangören tog detta på större allvar. 2. Om deltagarna inte enbart är i fysisk topptrim, men också färdighetsmässigt i trim. Som utbildare kan jag se att grundläggande friluftsfärdigheter som att orientera, göra eld, bedöma situationer eller kunna klä sig efter omständigheterna håller på att försvinna i oroande takt. Det här ser jag bland mina kursdeltagare och det är då personer som är intresserade av friluftsliv. Däremot är de flesta i mycket bättre fysiskt i trim än för bara 15 år sedan. Har diskuterat detta med bl.a. lokal räddningstjänst på annat håll och de ser en ökande svårighet att hitta folk som är vana att vara ute och klara t.ex. kyla och väta rent mentalt. Jag tror, på gränsen till visshet, att vi har ett stort utbildnings- och folkbildningsuppdrag framöver. Jag är ingen vän av sportifiering, tror inte att den som en del hävdar skulle öka kunskapen om friluftsliv eller naturen. För det krävs något annat. Men om utvecklingen fortsätter åt samma håll som idag så kommer sportifieringen att öka ännu mer.

Turismentreprenör och forskare: Från mina erfarenheter är skoterfrågan i särklass den största utmaningen. Här finns som alltid möjligheter men även stora problem och här har det i flera av våra fjällkommuner fullständigt "spårat ur" menar många. Det körs fritt hur som helst på många platser där natur och människor skadas, och de vanligaste fjällolyckorna i Sverige är skoterrelaterade. Skoteråkande under påverkan av alkohol, "high marking" är några exempel på spörsmål som ständigt

kommer upp. Här finns också den ständiga konflikten mellan lokalbefolkningens utnyttjande av skotern kontra turistens. Skoterorganisationens skilda uppfattning gentemot Fjälledarnormens organisationer om nödvändigheten av s.k. skoterledare/skoterguiders fjällutbildning/certifiering enligt Fjälledarnormen. Skoteruthyrarens inställning till skoterförarbevis och vem/i vilket skick turisterna är som hyr skoter är andra exempel på problem som råder i skoterfjällvärlden. Sedan har vi detta med ansvaret för våra markerade fjälleder för vandrare. Här har det varit en lång diskussion om vem som ska ansvara och betala för vad. En stor intressent och aktör är givetvis STF som försöker driva detta gentemot fjällkommunerna, länsstyrelserna och staten. Lederna är på många håll i mycket dåligt skick och i akut behov av reparationer och restaureringar. Dock är medlen inte tillräckliga och prioriteringar måste göras, allt man vill eller ser som nödvändigt finns inte ekonomi för dessvärre. Utifrån mitt perspektiv har heliskiing ökat "lavinartat" i Lappland. Här kommer säkert problem tillstöta snart. Framförallt gäller detta störningen av rennäringen. Men även på vissa platser i Kebnefjällen/Tarfala kan det stundtals bli alltför mycket störande och samlat buller och en mer etisk naturkonflikt med andra skidturister om hur fjällvärlden utnyttjas och förhålls till. Jag tror detta kan lösas på ett positivt sätt utan ett eventuellt totalförbud etc. Här måste dock entreprenörerna mycket tydligare kommunicera dels med varandra om var, när och hur mycket man åker på vissa platser samtidigt och på vissa platser inte alls och dels med samerna om när och var deras renar faktiskt vistas.

Turismentreprenör: Viktigt med samverkan mellan olika aktörer, både näringsliv, myndigheter, ortsbor m.fl. för långsiktig hållbarhet på alla plan.

Nationell turistorganisation: Det har varit betydligt fler löpare och cyklister under denna sommar [sommaren 2014]. Tyvärr tror jag inte någon har mätt antalet, men det är påtagligt fler. Har ibland hört kommentarer som att "målgrupper krockar", men jag håller inte alls med. Man delar kärleken att vara på fjället, hur man tar sig fram är sekundärt. Det jag känner att denna enkät inte omfattar, men ni kanske gjort en medveten avgränsning, är "träningläger". Framförallt för fjällöppning. Att springa i grupp och svettas med andra under dagen för att sedan äta gott och eftersnacka vid middagsbordet är mycket populärt. Trailcamps har boomat i sommar!

Nationell myndighet: Om man ser till skyddade områden som nationalparker tror jag att det behövs en mer professionell förvaltning av dessa områden för att det inte ska bli framtida konflikter mellan olika grupper som aktivitetsföretag och friluftsliv. Det bör finnas en plan för visitors management i mer trafikerade områden. Man bör också arbeta för att motverka slitage, exempelvis genom olika former av zoner.

Nationell myndighet: Tror att det är viktigt att följa hur den internationella efterfrågan på upplevelser av svensk fjällnatur kommer att utvecklas, En annan fråga är hur kommer synen på vad som är attraktiv svensk fjällnatur att se ut om 10, 20 om 50 år? Kommer vi att se fler cyklistar, vandrare, ripjägare, skidåkare, snöskoteråkare? Hur ska t.ex. staten eller den lokala destinationen tänka vad gäller leder och anläggningar, ska lederna anpassas efter nya aktiviteter eller ska turismen anpassas efter leder och anläggningar?

Lokal myndighet: Intresset för att vara i fjällen ökar och frågan är var gränsen går för när slitaget blir för stort eller konflikterna med andra intressen blir ohållbara. Jag tror det behövs en reglering på något sätt där syftet är att hitta ett långsiktigt hållbart nyttjande av fjällen.

Media: Jag tror vi kommer att följa efter normmännen som har en liten lättsammare inställning till att vara ute på fjället. I Sverige har vi en kultur som säger att det är SVÅRT, och kräver OTROLIGT mycket kunskap och erfarenhet för att färdas ute på fjället. Vi skyddar oss med transcievers, airbags och liknande, klättrar upp, med skidor eller till fots på ett berg i Norge och där sitter en hel familj i glansig träningsoverall och mamman tar en cigg. Det var en söndagspromenad för dem! Vi kommer säkert att se fler events ute på fjället, varför inte musikkonserter, fin inramning, eller andra kulturevenemang? Fjällen är till för alla inte bara de inbitna, gamla stötarna som ibland kan vara de som skrämmer bort yngre människor genom att berätta om hur svårt det är. Det är klart att det kan få konsekvenser, med lokal nedskräpning, men så länge man ser till att reglerna är stenhårda för vad man får och inte får göra fungerar det. I USA t.ex. är nationalparkerna öppna på vissa ställen, stigen där alla går är sliten, men INGEN gör nåt på sidan om. Det är ett sätt att få ut människor, se till att de får lära sig och uppleva det sköna.

Friluftsentreprenör: Tror mer och mer på trenden att komma tillbaka till naturen men i en mer modern form där hälsa och träning kommer att få viktiga aspekter. Även mer adrenalinfyllda aktiviteter tror jag kan öka.

Friluftsvägleddare: The alternative opportunity cost bör vara ett värdefullt kalkylbegrepp i ovan panorama. Systemiskt sett så ändras ett fenomen när en ny variabel introduceras. Alltså vilka konsekvenser har de interventioner som har genomförts i fjällvärlden haft? Vilka nya "kunder" har knutits till verksamheten, och vilka gamla har försvunnit? Det sista är en del av kostnaden för det första. Som en case study så för min hustru och mig har vi blivit successivt mindre lockade av fjällvistelser. Säkert är vi inte ensamma...

Sammanfattningsvis kan vi när det gäller andra reflektioner från våra nyckelpersoner t.ex. notera kopplingen som görs mellan olyckstillbud och sportifiering knutet till

bristande grundläggande friluftskunskaper. Skoterfrågor återkommer som i så många andra diskussioner om fjällen men här nämns också heliskiing som ett växande motorrelaterat problem. En nyckelperson pekar på träningsläger och fjällöppning (trailrunning) som ett viktigt och växande aktivitetsområde och flera pekar på nya grupper och ett sannolikt ökat behov av regleringar. Hälsoperspektiv i olika former återkommer.

Bergsguiders tankar om trender

Genom ett mycket positivt samarbete med Fil.dr. och lektor Johan Arnegård vid Gymnastik och Idrottshögskolan i Stockholm (GIH) – som också är bergsguide – så har jag fått möjlighet att nyttja ett av honom insamlat material bland svenska bergsguider om synen på trender inom friluftsliv och naturturism i fjällen. En av orsakerna till att jag bedömer att just denna grupps reflektioner är av särskilt stort värde är att de tillhör en grupp som har ett utpräglat internationell perspektiv. Yrkesidentiteten, arbetsplatserna och kunderna är tätt knutna till vad som sker runt om i världen i termer av aktiviteter, motiv och eftersökta värden. Ett 60-tal medlemmar inom Svenska Bergsguideorganisationen – SBO (IFMGA/UIAGM/IVBV) – tillskrevs år 2013 och sammanställningen nedan är gjord utifrån de 16 svar som inkom. Svaren är slumpvis numrerade ("Medlem 1") bara för att hålla isär vad olika personer svarat och svaren är ibland förkortade och lätt redigerade. Den första frågan löd:

Vad har du för tankar kring vad som är särskilt viktigt att studera och reflektera över när det gäller framtidens friluftsliv och naturturism i fjällen? Finns det särskilda frågor, områden, aktiviteter, konflikter m.m. som är särskilt intressanta? Tänkbara framtida scenarios som är viktiga att fånga upp?

Här följer utdrag ur de svar som gavs angående vad som är särskilt viktigt att studera:

Medlem 1

- Markanvändning – samer vill ha ensam access, sälja licenser. Svårt att från samer få ett gemensamt OK – t.ex. heliskiing!
- Nationalparksdiskussionen.
- Reglera antalet skottrar som får vistas i ett visst område under en viss period.
- Tänka på den bofasta befolkningen och deras behov/vanor.
- Göra det samma som i alperna t.ex. utefter Kungsleden.
- Resmöjligheterna upp till Norrbotten är bedrövliga, tågen går inte att lita på, man flyger då istället. Transferkommunikation mycket dålig.

– STF stugor är dyra – t.ex. i alperna får man mat och annat inkluderat, fast det är billigare.

– Fjällen är Europas sista vildmark – "you never cross tracks, not even your own", här ser du "jorden krökas" – finns ingen annanstans.

Medlem 2

- Reglering av kommersiell verksamhet – säkerhetsfrågor.
- Reglering av heliskiing och annan motortrafik (skoter, båt?).

Medlem 3

– Tillgänglighet kontra andra intressen, t.ex. gruvnäring och renskötsel. Viktigt att alla industriernas behov tillvaratas och även att behoven ses utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Samverkan är naturligtvis bästa vägen men det har funnits en tendens att turismen får flytta på sig för turisterna utövar ett fritidsintresse och industrin går före fritid, men man glömmer då de som verkar i turistindustrin som blir en allt viktigare näring, särskilt i glesbygd. För övrigt en näring som aldrig kan utlokaliseras och som består så länge den lokala attraktionskraften består.

Medlem 4

– Krympande Sydtopp går inte att blunda för. Nu skiljer det 2m till Nordtoppen. En trend som varit känd ett tag men som kanske inte är så långt borta är att flera tusen Kebbesökare ska upp på Nordtoppen. I sommar var kammen mycket spetsig. Det kanske också är en trend att det blir så när det smälter. Slutsatsen är i alla fall att väldigt mycket folk kommer vilja ta sig till Nordtoppen inom 5-10 år (kanske mindre), och att vägen dit sannolikt kommer att vara knepig. Det är inte bara att den totala turen blir längre, det kommer att ta förhållandevis mycket mer tid. Behov av ny hytta, guider och kanske fasta installationer kommer efterfrågas inom kort. Detta är ju bara ett exempel.

Medlem 5

– Jag tycker det viktigaste är att lyfta fram den traditionella fjällvandringen och turskidåkningen. Att tro att dessa aktiviteter är "hopplöst omoderna" tror jag är fel tänkt. Ett exempel från Helsingfors: Nu har det varit fyra bra vintrar och längdåkning och "bakgårds" ishockey är väldigt populärt. För några år sedan kraxade olyckskorparna och

förklarade att citymänniskan och dagens ungdom aldrig kommer att hålla på med dessa aktiviteter.

Medlem 6

– Bättre kartor när fler besöker fjällen, bra för att undvika olyckor. Om en organisation som har en del inflytande kan trycka på och motivera att det behövs, så ska det nog gå att göra. Svenska fjällen laserskannas nu för att göra klart arbetet med en nationell höjdmmodell. Det går att göra bra kartor av det och staten har redan betalat massor för att göra själva skanningen.

– Information i mobilen i fjällen?! Här finns det ju möjligheter men jag har inga konkreta idéer.

– Friluftsfolk och samer är de som har störst intresse både i fjällen och i turismen i fjällen. Jag tycker verkligen vi ska försöka jobba framåt tillsammans, vi har allt att vinna på det, båda parter.

Medlem 7

– Svenska fjällen är unika där det väglösa landet och svårtillgängligheten är den största charmen. Ur klättersynpunkt så är det inte så hett men miljön är verkligen unik. Det skall man ta vara på för det finns knappt dessa vidder någonstans i Europa. Jag bor sedan 6 år i mitten av Europa och det är folk överallt hela tiden. När vi åker på sportlov från Luxemburg genom Tyskland till Österrike så åker vi helst mitt i natten för att slippa köerna men även då är det mycket folk. Som jämförelse, varje gång man kör av färjan i Sverige så är det relativt tomt på vägarna.

Medlem 8

– Tillgängligheten till ett rörligt friluftsliv och på vilket sätt är, tycker jag, en mycket viktig fråga. Ska vi verkligen göra fjällen tillgängliga för alla? Och i så fall på vilket sätt.

– Dessutom tycker jag att frågan om hur man betar sig i naturen och på fjället, både ur en miljömässig och teknisk synvinkel, är viktig. Personligen tycker jag att vissa områden ska bevaras som "Terrain Sauvage" där tillgängligheten kräver kunskap och varsamhet.

– Tydligare gränsdragning och krav på utbildning på olika aktörer som erbjuder tjänster i de här miljöerna är också en fråga som jag tycker är viktig.

Medlem 9

– Jag kan komma med ett kortfattat inspel utifrån ett samiskt rennäringssperspektiv... Fjällturism har traditionellt och generellt sett kunnat samexistera och utvecklas parallellt med rennäringen, även om det förstås finns vissa undantag. Det intrång och den störning som turismen vållar rennäringen har kunnat överlevas av att rennäringen anpassat sig efter turismen. Det som har hänt sista decenniet är att rennäringen blivit rejält trängd av vindkraftsparks- och gruvetableringar, vilket totalt sett minskat renskötselns möjlighet att anpassa/flytta sin verksamhet. Det kumulativa intrånget har således medfört att det finns mer begränsade möjligheter att anpassa sig än vad som varit möjligt tidigare. Därför ser jag det inte som osannolikt att samebyar och enskilda rennäringssutövare framöver nödgas vara restriktivare och mindre flexibel även emot fjällturism (i synnerhet eftersom många rennäringssutövare upplever att det för närvarande är i princip "öppet mål" för vindkrafts- och gruvexploateringar i traditionella renskötselområden).

Medlem 10

– För min del blir skitouring ett sätt att styra mitt jobb mot ett hållbarare sätt att jobba på. Det ger en större helhetsupplevelse med lika mycket fokus på natur som på själva skidåkningen. Jag känner till den brittiska IML (International Mountain Leader) där det finns ett stort fokus på växter och djurliv. Det har smittat av sig på mig. Det blir roligare att ta med gäster ut i naturen när man kan prata om mer än snö, klättring och namn på toppar.

– En uppenbar konflikt med skitouring är ju helikopter och snowcat skidåkning, men efter som jag tänker satsa på att jobba mest i Norge framöver så blir man av med det problemet.

Medlem 11

– När det gäller "konfliktrisk" är det värt att notera att i Kirunafjällen så har närvaron av ren ovan trädgränsen även under vinterbetestiden ökat i stadig takt betydligt de senaste 5-10 åren. Renägarna driver helt enkelt inte ner renarna i skogslandet i samma omfattning som tidigare. Detta medför att man riskerar att skingra/skrämna hjordarna med sin närvaro och det leder till att renarna behöver drivas ihop igen. Renägare som jag varit i kontakt med vill att man inte vistas i vissa dalgångar överhuvudtaget. Helt förståeligt men kanske svårt att förena med fjällturism i alla former. Varje år uppstår konflikter mellan renägare och heliskiarrangemang och det har stundtals gått rätt så livligt till. I de flesta fallen fungerar det mkt bra men det dyker varje år upp situationer där renägaren blir så arg att han hotar med åtgärder. Jag antar att det finns ett pyrande missnöje här och där.

Medlem 12

– Jag ser behovet att se över och reglera kommersiella verksamheter som helikopterskidåkning, turer med snöskoter, och andra aktiviteter som utförs i terräng som kan innebära lavinrisk. Så som det är nu är det väldigt svårt för kunden som köper tjänsten att bedöma om den som leder aktiviteten gör det utifrån kunskap och tillräcklig erfarenhet. Med fler och fler människor som attraheras av fjällnaturen och de sporter, äventyrsaktiviteter som utövas där kommer detta bli viktigare än förr.

– När det gäller Helikopterskidåkningen specifikt så har detta under senare år växt och blivit en relativt stor verksamhet i vissa områden i fjällvärlden. Det är positivt då det drar turister från hela världen till Sverige och detta ger arbetstillfällen i regioner med hög arbetslöshet. Jag ser nu risken att denna, utifrån säkerhetsaspekten komplexa och svåra verksamhet, inte på något sätt är reglerad eller kvalitetsstyrd från någon bransch eller myndighet. Det räcker med en större olycka eller att Samerna tröttnar på helikoptrar som flyger i deras områden för att denna aktivitet ska stoppas. Det skulle vara synd. Jag skulle därför vilja se någon form av rekommendation eller reglering av vilken utbildning som krävs för att guida helikopterskidåkning. Så som det är nu kan en person utan någon som helst dokumenterad kunskap i lavinkunskap eller andra guidekunskaper ansvara för livet på 5-6 människor. I nästan alla andra Europeiska länder som har bergsområden är liknande kommersiella verksamheter reglerade till yrkesgrupper med specialistkompetens. Jag skulle välkomna detta även i Sverige.

Medlem 13

– Vem får göra vad? Jag ser alldeles för många okunniga och oerfarna som tar på sig ledarrollen i fjällmiljö. Det gäller skidlärare, "fjällguider", lärare och fritidsledare som utsätter både sig själv och sina gäster för stora risker i framför allt lavinriskmiljöer. För varje år så går vi närmare den stora lavinolyckan där en hel grupp kommer att bli begravd. Jag ser allt mer "close calls" för dessa grupper.

– Konflikter, vem får göra vad var? Kommersiella intressen *vs.* allemansrätten, är det ok att bedriva kommersiell guideverksamhet och hänvisa till allemansrätten? Kommersiella intressen *vs.* specifika naturintressen, ska vi kunna guida i skyddade naturområden så som nationalparker och naturreservat i framtiden? Kommersiella verksamheter *vs.* kommersiella verksamheter, skidanläggningar håller på att se över hur de kan förbjuda andra företag att guida på "deras" berg, de hänvisar till att ett berg med en lift inte längre är ett berg utan juridisk ska ses som en idrottsarena.

– Rennäringen som sätter sig på tvärs mot all annan verksamhet på berget, har de verkligen ensamrätt?

Medlem 14

– Vad säger myndigheter om guidning på Kebnekaises nordtopp när den är högre än sydtoppen? Trist om det blir en persons eller enskild grupps beslut (utan demokrati) om hur man kommer få guida där. Jag antar att STF kommer lobba för olika industrilösningar.

– Löptrenden och vandrigen är här för att stanna, men stigarna är KATASTROF överallt i fjällen. Stor ryggsäck kommer/borde sakteliga försvinna där den inte behövs och fler kommer utnyttja fjällstugor/stationer. Man kommer vilja ha bättre service i stugorna än den uråldriga "stilen" STF kör nu.

Medlem 15

– Det är ju det ständigt aktuella med miljön. Ett dilemma är att man vill att fler ska vara i fjällen samtidigt som detta leder till mer påverkan. Hur man ska lösa det kan ju bli en skön nöt att knäcka. Skulle tro att man med mer information och bättre arbete med att ta hand om avfall kan hålla påverkan på samma nivå, gärna lägre, trots mer folk. Det viktigaste ur ett rent affärsmässigt perspektiv, trots den tidigare nämnda miljöpåverkan, måste väl vara att se till att det finns fortsatt tillväxt av folk som ägnar sig åt friluftsliv. Vet inte hur det ser ut i landet men känns som att det går nedåt med just detta. Kanske har jag helt fel men givetvis viktigt att ha koll på det.

– Kanske lägga upp en plan för hur man ska hitta nya grupper som vill komma ut. Min känsla är att sådana här intressen går i arv mer än tillkommer utifrån under uppväxten. Alla ungar tränar fotboll oavsett om deras föräldrar gör det eller inte, så är det inte riktigt med friluftsliv. Med andra ord finns det en stor grupp som aldrig kommer att komma i kontakt med fjällen om inte det kommer utifrån.

Medlem 16

– Om jag gör en jämförelse med mina erfarenheter från Atlasbergen så det som är lika slående här som annars är det växande behovet av tillgänglighet. Folk i gemen vill ha bra och resolut service. Inte behöva bära med sig annat än dagsturpackning och få en trerättersmiddag serverad på kvällen och kunna köpa diverse lyxartiklar på plats. Något som funnits länge i de sydeuropeiska alperna men som efterfrågas i våra svenska fjäll allt mer. Enklare tillvaro helt enkelt.

– Helikopterskidåkning och samer är väl mer aktuellt än någonsin, speciellt om det kommer in utländska guider som inte känner till bakgrunderna lika väl som de lokala guiderna.

– Då SBO är en snabbt växande skara så vore det kanske en idé att det finns en "samordnare" vad gäller motorburen turism och kanske en för Alpin turism för att finnas till hands om råd och upplysningar. Vet att det finns något liknande idag vad gäller heliskiing i Abiskoområdet för att undvika konflikter med samerna. Detta speciellt då det blir fler guider som kanske inte har lokal anknytning till våra mera besökta områden och även gentemot utländska guider. Bara en idé för att ev. kunna undvika konflikter.

Sammanfattningsvis när det gäller den första frågan till bergsguiderna om vad som är särskilt viktigt att studera när det gäller framtidens friluftsliv och naturturism i fjällen så ser vi ett mycket brett panorama av frågor, problem och möjligheter. Den internationella referensramen är tydlig och det är kanske en av de viktigaste principiella reflektionerna när det gäller framtida forskningsbehov – att tydligt väga in det globala perspektivet på utbud, efterfrågan, grupper och motiv. Att det finns unika kvaliteter i den svenska fjällvärlden ur ett besökarperspektiv lyfts också fram vilket förstas blir särskilt noterbart när det görs av en så tydligt internationellt erfaren grupp. Ett antal konflikter nämns, bl.a. mellan turism och rennäring, och behovet av gränsdragningar och regleringar återkommer. Utifrån denna rapportens fokus på sportifiering och landskapsrelationer så är det mycket intressant att man bl.a. fått intrycket att skidanläggningar försöker förbjuda andra företag att guida på "deras" berg då de anser att ett berg med en lift inte längre är ett berg utan juridiskt ska ses som en idrottsarena.

Den andra frågan som bergsguiderna besvarade löd:

Hur ser trenderna ut inom fjällturismen avseende aktiviteter, upplevelser, motiv, nytta samt mönster i tid och rum?

Här följer deras svar och reflektioner utifrån denna fråga om trender inom fjällturismen:

Medlem 1

- Fjällturism ser inte ut som den gjorde för 10 år sedan, förut mera genomresande. Senare åren stannar man längre, gör dagsturer, gammaldags pensionatstil.
- Trenden är inte mot det extrema. Upplevelsen, upptäck mitt land, själva naturupplevelsen mer i fokus.
- Bort från heliskiing mot toppturer istället.
- Norrskenssturism störst, bekvämt och tillrättalagt, ordnat och säkert.
- Egenfärdighetskurser – vinterutbildning, 2 dagars vandring, träna egen färdighet.

- Snöskor – bra för dem som inte kan åka skidor.
- Om det går att välja så väljer 8 av 10 det dyrare alternativet.
- Rymdprojektet kommer inte fungera!

Medlem 2

- Tävlingar och festivaler tycks vara en trend som ökar, ju större desto bättre tycks det.
- Folk verkar tycka att det inte behöver vara så renodlat på naturens villkor, typ heliskiing in och ut från Keb.

Medlem 3

- Aktiva semestrar är alltså en viktig trend. Inom det är de extrema upplevelserna en allt viktigare del.
- Kunskap och säkerhet kommer bara att bli viktigare.

Medlem 4

- Jag tror mig kunna bedöma att några nyheter är att vänta i spåren av klimatförändringarna: 1) En medeltemp på 2 graders ökning kommer vara mer i fjällen
  - 2) Trädgränsen kryper upp
  - 3) Mer nederbörd, de första åren i form av mer snö (lavinproblem) därefter mer regn
  - 4) Svårare vad efter skyfall
  - 5) Stora förändringar i flora och fauna (mer mygg?).
- Detta är några trender som friluftslivet har att hantera.

Medlem 5

- När det gäller trender i fjällen tror jag att den största utmaningen ligger i vår globala värld. Folk har så otroligt många alternativ när de skall ha semester. Bra pris, bra transporter och bra reklam är nyckeln. Gamla goda Kungsleden skall säljas som det klimatvänliga, ansvarsfulla alternativet. Men tåget måste ju ha vettiga tidtabeller och STF stugorna får inte kosta skjortan.

Medlem 7

– När jag var tillbaka i Kebnekaise denna sommar efter många år slogs jag också av att det var relativt många "ungdomar" som vandrade och/eller ville bestiga Kebnekaise. Borta var ramryggssäckarna och flanellskjortorna och istället var det "techiga" kläder på många och en stor åldersgrupp var 20-30 år vilket känns som en förnygring. Sedan var det gubbar som jag själv också. Att röra sig lätt och snabbt är en klar trend, se hur stort Fjällrävenloppet mellan Kebne och Abisko blivit.

Medlem 8

– Utan tvekan ökar intresset för "äventyrsstrapatser" i form a ultramaraton-tävlingar och andra fysiska utmaningar. Dessa kräver både utbildning och resurser för såväl deltagare som (kanske framför allt) säkerhetspersonal.

– Idag räcker det inte längre med en fjällvandring i Sarek, nu ska man göra ett visst antal toppar på en viss tid, i mångt och mycket av kommersiella skäl. Man försöker leva på det eller få sponsorer. Det här är enligt mig en inte helt lyckad trend då risken finns att man objektifierar upplevelsen (beta av på en lista) istället för se det som en subjektiv privat njutning och erfarenhet.

– Personligen tror jag vi kommer se mer av strapatsutmaningar som så att säga ska delas på sociala medier (senast är ju nu Ben Saunders som ska till Antarktis till fots där allt sänds på Internet via satellit). Vi bör ställa oss frågan hur hanterar vi den trenden, och vilka effekter får den?

Medlem 10

– En annan sak jag försöker göra nu är att jobba mer med lokala gäster. Har bott och jobbat i Chamonix i 8 år men har nu flyttat hem till Bohuslän. Ska försöka få Göteborgarna till att vilja åka till Norge och tura. Kanske är det små saker i sammanhanget och det är bara mina egna små bidrag men det är i alla fall något.

Medlem 12

– Folk i städerna får mindre tid ledigt. När de väl är lediga vill de ha starka och ofta utmanande upplevelser. Jag tror trenden av sport och äventyrsaktiviteter kommer fortsätta vara stark framöver.

– Förr var de som gav sig ut i fjällvärlden på vandringar och skidturer relativt kunniga utifrån den terräng de färdades i. I dag vill många ta sig till toppen på bergen och åka skidor utför de brantaste backarna. Människor idag vill förverkliga sig själva och särskilja sig från andra genom sina intressen och resor. Denna utveckling tror jag behöver mötas

med information och utbildning i hur extremare sporter kan utövas utan att onödig risk tas.

- Det kommer i framtiden bli fler som vill köpa specifika tjänster där en erfaren och utbildad guide ansvarar för de viktiga besluten.
- Världen blir mindre och mindre och vi kommer få fler och fler turister som kommer till Sverige och Skandinavien för att uppleva vildmarken.

Medlem 13

- Svårt att sia om framtiden men jag kan konstatera att gästerna föredrar kortare arrangemang, hellre långhelg framför veckoarrangemang. De bokar allt senare, inte sällan dag eller timmar innan.

Medlem 14

- Trailrunning kommer som sagt bli större. Fler arrangerade "trailgrupper" kommer springa omkring överallt i svenska fjällen utan sedvanlig utrustning. "Löpprofiler" med flera utan behörighet kommer vara guider.
- Heliskiing i Keb/Riksgränsen/Abisko håller på att spåra ur om den inte redan har gjort det. Synd om den missköts till den grad att den försvinner helt. Riktlinjer bör sättas upp på en gång. Hänsyn till alla som vill vara i området måste tas.
- Funderar mycket kring turismen här eftersom jag jobbar mycket i Sylarna och Keb och mycket i Alperna förstås.

Medlem 15

- Framtida trender är ju alltid svårt att sia om men känns som att vad gäller skidbiten så kommer turandet att fortsätta öka. Tror att det kommer bli en större och större efterfrågan på bekvämare fjälliv. Alltså gå på dagarna och kunna köpa middag dit man kommer. Lite som alperna. I samband med detta tror jag också att kulturen att gå med stora ryggsäckar och bära med sig allt kommer att fasas ut. Lättare packning och kortare tid ute på samma sträcka. Det är ju något som tillverkarna styr också. Men tittar man på vad som har hänt i utbudet av dessa prylar är det ganska tydligt att de tänker samma.

Medlem 16

– Folk vill göra mer på kortare tid vilket öppnar för mera jobb för sådana som oss. Extremare saker, ur gästens synvinkel i vart fall. Om då antalet ökar så ökar ju förstås också potentiella konflikter mellan olika operatörer och markägare. Så större krav på öppenhet sinsemellan operatörer för att samverka mot markägare.

Sammanfattningsvis när det gäller bergsguidernas reflektioner kring trender inom fjällturismen så är det en påtagligt splittrad bild vi läser. Här finns både signaler om det "icke-extrema" med fokusering på naturupplevelser och det "extrema" med heliskiing och tävlingslopp. Konsekvenser av klimatförändringarna, betydelsen av bekvämlighet och tidsbrist liksom medialiserade förebilder som genomför extrema strapatser är andra teman som lyfts fram.

Sammantaget resultat från allmänhet och nyckelpersoner

Den här rapporten inleddes med en påminnelse om industrisamhällets två traditioner när det gäller rekreation och kroppsrörelse utomhus: (i) idrott som önskar tävling och jämförbara resultat och därför söker kontrollerade miljöer som idrottsarenor och inomhushallar; respektive (ii) friluftsliv och naturturism som önskar natur- och kulturmöten och därför söker mer naturpräglade landskap. Inledningsvis påpekades även hur dessa två traditioner alltmer verkar kombineras och en mängd blandformer (hybrider) uppstår i form av tävlingar i friluftsliv, utomhusaktiviteter inomhus och naturturism där festen och arrangemanget (eventet) förefaller viktigare än det egna mötet med natur- och kulturlandskapet. Alltså ett spänningsfält mellan: (i) rekreativiteternas friställning från, respektive (ii) inordning i landskapet – t.ex. fjällandskapet. Utifrån enkätundersökningar hos den svenska allmänheten och bland sommarvandrare i Jämtland samt e-postenkäter till nyckelpersoner i myndigheter och näringsliv med särskild insikt i förhållandena i de svenska fjällens friluftsliv och turism samt en särskild fördjupning bland svenska bergsguider har jag nu försökt kasta lite mer ljus på detta.

Ett sätt att försöka fånga det grundläggande spänningsfältet mellan fjällaktiviteternas friställning från landskapet (aktivitets-orientering) och deras inordning i landskapet (landskaps/plats-orientering) var att fråga om våra svarande prioriterar plats eller aktivitet (Tab. 1). Vi kan då konstatera att det är i storleksordningen 15-30 procent av de svarande som prioriterar de svenska fjällen mycket högt, men vi kan inte i det här materialet utläsa i vilken utsträckning det är viss(a) plats(er) i de svenska fjällen eller om det är det stora området i sin helhet som avses. Vi kan också konstatera att det är i stort sett lika många, storleksordningen 10-30 procent, som tvärtom prioriterar aktiviteten före platsen. Övriga svarande fördelar sig mellan dessa två grupper av "platsälskare" respektive "aktivitetsälskare". Det vore av stort intresse att veta mer om dessa två "yttergrupper" i termer av t.ex. ålder, kön, informationskanaler och ekonomi men tyvärr är de nu insamlade materialen för små för att på så sätt ytterligare fördjupa studierna. Särskilt intressant vore att få möjlighet att upprepa undersökningarna och se i vilken utsträckning "platsälskarna" respektive "aktivitetsälskarna" ökar, minskar eller på annat sätt förändras.

Vi ser också i våra material en bild av de svenska fjällen hos allmänheten som i mycket liten grad associeras till sport och inomhusaktiviteter. Eller annorlunda uttryckt, den tradition av att röra på kroppen på fritiden i form av friluftsliv och naturturism för naturmöten och andra upplevelser som söker inordning i landskapet verkar stå mycket

stark i allmänhetens syn på de svenska fjällen. Vi bör då också särskilt notera de stora grupper som inte vill se mer av tendenserna till sportifiering och inomhusaktiviteter i framtidens fjäll – knappt 70 procent svarar att de inte vill se mer av detta när det gäller sportifiering (svaret 1 eller 2 i Tab. 2) och drygt 70 procent när det gäller inomhusaktiviteter (svaret 1 eller 2 i Tab. 3). Det här innebär att det finns starka skäl för att noga tänka igenom vilka platser som i framtiden tillåts bli mer karakteriserade av den andra traditionen när det gäller att röra på kroppen på fritiden – den tävlingsinriktade kroppsrörelsen som söker kontrollerad miljö i form av sport och uppbyggda aktivitetsmiljöer. Men det finns också all anledning att fundera på i vilken utsträckning detta alls skall tillåtas växa i omfattning. Det bör här också noteras att det återkommande argumentet bland nyckelpersonerna om att via sportifieringen nå andra målgrupper än de som idag besöker fjällen – delvis kan ifrågasättas utifrån att här redovisade siffror (Tab. 2 och 3) gäller den svenska allmänheten, inte bara de som varit i fjällen. Å andra sidan har vi förstås den internationella målgruppen och det kanske också går att argumentera för att delar av den svenska allmänheten idag utövar sportifierade aktiviteter utomlands och dessa skulle eventuellt kunna fångas upp av sportifiering i de svenska fjällen, men för eller emot denna typ av argumentering har vi inga underlag idag tyvärr.

Samtidigt kan man fråga sig om den ändå ca tiofaldiga ökning som finns mellan de mycket få som själva provat på sportifiering och de som hoppas få se mer av detta indikerar en kommande förändring? Det är bara drygt två procent som svarat att de själva provat på sport, tävling och event i fjällen, samtidigt som det är över 12 procent som hoppas få se mer av detta (svaret 4 eller 5 i Tab. 2). En viktig framtida forskningsfråga både ur kommersiellt och förvaltningsmässigt perspektiv är att lära känna dessa grupper, de som provat och de som vill se mer av detta – men de är alltför små i detta material för djupare analyser. Motsvarande siffror för inomhusaktiviteter indikerar däremot inte en sådan "nyfiken öppenhet för förändring" då det är ungefär lika många som själva provat på som vill se mer av detta (knappt 10 procent har svarat 4 eller 5 på båda frågorna, Tab. 3).

Med hjälp av en analys av hur man associerar utifrån olika begrepp (semantisk differential) så kan vi konstatera att de tre begreppen: friluftsliv, motion utomhus, samt turistande i naturen, har mer profilerade associationer (alltså mer tydliga) jämfört med begreppen: "tävlingar/sport/multisport" och "äventyrsbad inomhus". Vi kan också notera samstämmigheten för särskilt de två första begreppen ("friluftsliv" och "motion utomhus") men också att det är rätt stor samstämmighet mellan dessa två och begreppet "turistande i naturen". Återkommande associationer i dessa tre profiler är "bra", "fritt", "aktivt", "hälsosamt" och "meningsfullt". Begreppet "Äventyrsbad inomhus" är alltså inte

lika starkt profilerat som "friluftsliv", "motion utomhus" och "turistande i naturen" men det har ett liknande mönster. "Tävlingar/sport/multisport" är det vagaste perspektivet och i den mån det alls profileras av de svarande så kan vi notera "aktivt" och "tungt". Sammantaget är det rimligt att tolka detta som att dels de mer "traditionella" begreppen (friluftsliv, motion utomhus, turistande i naturen) för många står för något relativt tydligt och generellt innebär positiva associationer. Men samtidigt ger det faktum att de inte skiljer sig särskilt mycket åt sinsemellan inte mycket stöd för om man vill argumentera för att dessa tre verksamheter i grunden står för väldigt olika värden hos allmänheten.

Vi kan också notera att i den senare undersökningen av dessa begreppsassociationer som gjordes 2013 så associerades friluftsliv i högre utsträckning till "helg" och "borta" – än "vardag" och "hemma" – ett mönster som inte fanns vid den tidigare undersökningen en handfull år tidigare (2007). I den tidigare undersökningen var det i stället en viss profilering åt "vardag" och "hemma". Friluftslivets värde som en vardagsnära aktivitet lyfts också ofta fram i olika sammanhang (t.ex. Framtidens friluftsliv, 2010) men i vad mån denna skillnad över tiden som vi funnit här speglar en reell förändring eller är något som faller inom de felmarginaler som alltid finns när man skall försöka fånga en hel populations perspektiv går inte att säga utifrån detta material. Något som talar för att inte dra för stora växlar på den här förskjutningen över tid är att det är relativt kort tid som gått i förhållande till så breda och mångfaldiga verksamheter som vi här diskuterar. Samtidigt är det onekligen slående att i ett sammanhang där vi diskuterar i vad mån friluftslivet förändras i riktning av sportifiering och event notera denna förskjutning i riktning *ifrån* "billigt", "vardag" och "hemma". En annan övergripande notering är hur i stort sett alla upplever alla fem aktivitetsområdena som relativt könsrollsneutrala då från drygt 70 procent till nära 90 procent markerar mitt emellan "manligt" och "kvinnt" – med en liten betoning av det manliga för "tävlingar/sport/multisport".

I alla materialen som refererats i detta avsnitt om sammantagna resultat så är vårt intressefokus – sportifiering och aktiviteter som går inomhus – relativt marginella företeelser (något som också stämmer med övergripande aktivitetsstudier av friluftsliv och naturturism; t.ex. Sandell & Boman, 2014). Men med hjälp av de kvalitativa materialen från e-postenkäten till olika nyckelpersoner kan vi få lite mer "kött på benen" när det gäller dessa relativt svårfångade fenomen. Vi kan då först konstatera att alla tecken tyder på att man ser en relativt snabb ökning av "sport/tävling/event" i de svenska fjällen. Det finns många vittnesmål om hur enstaka tävlingar på kort tid blivit många fler och många sätter också sin tilltro till dessa nya aktivitetsmönster när det gäller kommersiella värden och att nå nya målgrupper. Men vi kan också notera en ambivalent inställning till detta – en ambivalens som i mycket går i linje med det spänningsfält jag linjerade inledningsvis i den här rapporten om inordning i landskapet eller friställning

från detta. I det senare fallet till förmån för att aktiviteten och arrangemanget kommer i fokus och där natur- och kulturlandskapet riskerar att bli enbart en kuliss. De kommersiella värdena knutna till denna aktivitetsorientering (till skillnad från fokuseringen på plats och landskap) är förstås av central betydelse för entreprenörer och lokalsamhälle (om pengarna inte kanaliseras därifrån). Man kan framför sig se skillnaden i hur en besökare "slantar av sig" lokalt om det är en besökare som deltar i multisportlopp, kanske med startavgifter, logi etc. jämfört med en person som packar sin ryggsäck med hjälp av affärerna hemma i södra Sverige och sedan bara kliver på tåget till sin fjällvandring med tält och mat – för att en tid senare kliva på tåget söderut, med nu med tom ryggsäck.

Frågan om i vad mån nya grupper kan nås är många nyckelpersoner inne på och det bör vara en mycket intressant fråga för fortsatt forskning. Förslagsvis i form av dels fördjupade kvantitativa studier av "yttergrupperna" enligt det upplägg som här redovisats (de som helt prioriterar aktivitet före plats, liksom de som i hög utsträckning provat på och vill se mer av sportifierade aktiviteter i fjällen). Men det kräver större material än vad denna studie haft tillgång till. Ett annat, och kompletterande, sätt att undersöka frågan om nya målgrupper nås med sportifieringen bör vara kvalitativa fördjupningar av grupper som medverkar i sådana arrangemang (ålder, kön, informationskanaler, andra fjällerfarenheter, socio-ekonomi etc.).

När det gäller fenomenet att utomhusaktiviteter går inomhus så verkar det vara en mycket mindre profilerad fråga både för de svarande i enkäten till allmänheten och för nyckelpersonerna. Man konstaterar att detta finns i form av t.ex. äventyrsbad och klätterväggar i de svenska fjällen, man ser det som ett komplement för att t.ex. kompensera dåligt väder och för att kunna attrahera olika åldrar i familjen. Något som helt lyser med sin frånvaro i detta material från nyckelpersonerna, men som man ur ett övergripande mer principiellt perspektiv skulle kunna förvänta sig, är frågan/oron för att uppbyggda aktivitetsmiljöer inomhus på andra platser kan sänka intresset för att resa till fjällen. Exempelvis att om storstadsnära aktivitetsmiljöer blir tillräckligt attraktiva så skulle det kunna bli ett alternativ – en konkurrens – till de kostnader i tid, logi, resor etc. som en resa till fjällen innebär. Att den typen av perspektiv lyser med sin frånvaro får väl ses som ett tecken på att under överskådlig tid så anser man de naturpräglade landskapen överlägsna som upplevelsemiljöer. Ett av de återkommande temana i nyckelpersonernas reflektioner som ändå kan ses som en "varning" är hur man pekar på besökarnas intresse av att hinna mycket på kort tid, hinna med olika aktiviteter vid samma besök osv. Liksom att kraven på service verkar öka – kraven på "lyx" skulle man kunna säga om man har i åtanke den starka traditionen av "måttlig bekvämlighet" som finns när det gäller friluftsliv och naturturism i t.ex. fjällen (Sandell & Sörlin, 2008; se

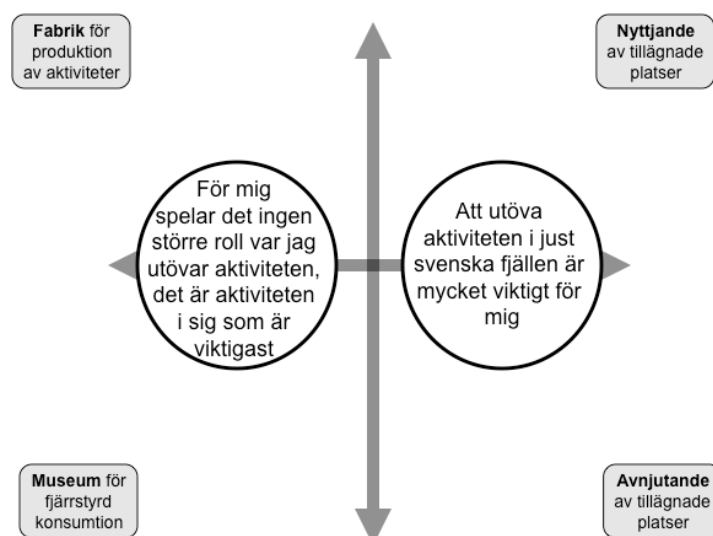
även om "*Mindre, enkla anläggningar*" – *Om en avvägd tillgänglighet* i Sandell, 1997). Något som inte diskuterats så mycket i denna rapport men som kan ses som en tidig brygga mellan de två traditionerna av friställning och inordning i landskapet är de träningsläger med olika idrottsinriktningar som funnits sedan länge i de svenska fjällen (jfr Svensson, 2013). Den snabbt växande trenden av att springa med lätt eller ingen packning i fjällen (trailrunning, trailcamps etc.) kanske delvis kan ses om en fortsättning på detta.

Avslutningsvis; jag tolkar det här insamlade materialet som tydliga tecken på att inordningen i landskapet står fortsatt mycket stark när det gäller friluftsliv och naturturism i de svenska fjällen. Men jag ser också att tecknen hopar sig på att friställningen från landskapet ökar, här finns starka drivkrafter inte minst i "samhällsandan" av motion och konkurrens, och att detta är knutet till mycket förhoppningar kring nya målgrupper, längre säsong och högre kommersialisering. Samtidigt finns det också mycket tveksamhet som handlar om allt från säkerhetsfrågor, naturupplevelser och ökande konflikter mellan olika aktiviteter. Detta samtidigt som konkurrensen från tätortsnära aktivitetsmiljöer inte under överskådlig tid upplevs som ett större hot än tidigare.

Slutdiskussion illustrerad i den ekostrategiska begreppsramen

Återkommande spänningsfält om fjällen som upplevelselandskap

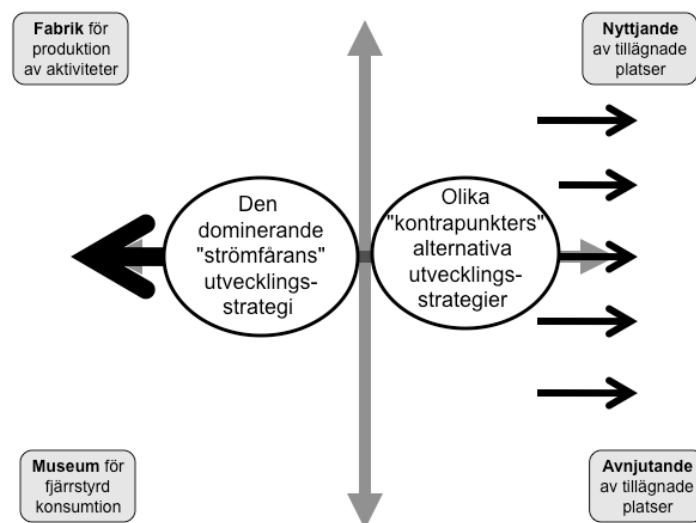
Låt oss inledningsvis konstatera att det alltid funnits en "dragkamp" mellan olika perspektiv och ambitioner (ekostrategier, se ovan t.ex. Fig. 3) i förhållande till ett visst landskap. Ett återkommande spänningsfält när det gäller fjällen som upplevelselandskap – och som återknyter till denna rapportens inledning om sportifiering och aktiviteter går inomhus – kan beskrivas som en fokusering på *vad* man vill göra (aktiviteten), respektive en fokusering på *var* man vill göra något (plats). Det var utifrån detta spänningsfält som vi frågade om hur viktigt besökare i de svenska fjällen ansåg det vara att utöva sin aktivitet i just de svenska fjällen och resultaten i tabell 1 kan i ekostrategiska termer illustreras som i figur 4.

Figur 4. Resultaten i tabell 1 om att det är i storleksordningen 15-30 procent av de svarande som prioriterar de svenska fjällen mycket högt och att det är i stort sett lika många, storleksordningen 10-30 procent, som tvårtom prioriterar aktiviteten före platsen. Här illustrerat i den ekostrategiska begreppsramen som presenterades inledningsvis i denna rapport.

Den ambivalens som nyckelpersonerna förde fram när det gäller risker och möjligheter i sportifiering och aktivitetsfokusering på bekostnad av att utgå ifrån det specifika

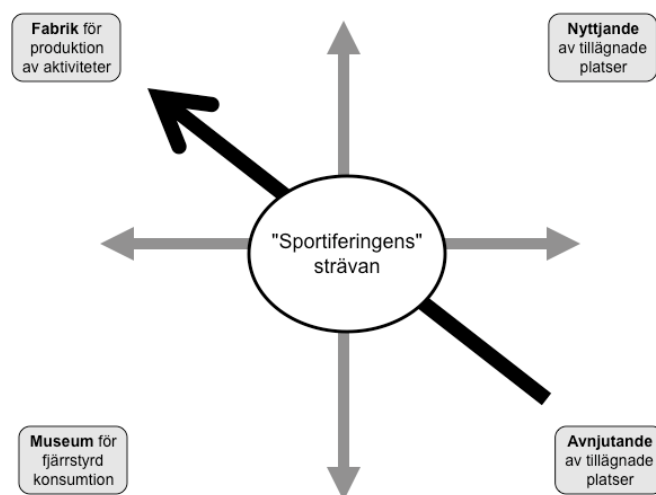
landskapets natur och kultur, liksom det massiva motståndet mot ökad sportifiering och aktiviteter som flyttar inomhus som allmänheten visade, bör i viss utsträckning kunna tolkas som uttryck för samma spänningsfält mellan fokusering på aktivitetens *vad* och landskapets *var* enligt ovan. Vi kan så bredda och fördjupa det här spänningsfältet genom att peka på den massiva och generella friställning från landskapet som hela industrialismen innebär. Varor och tjänster produceras och konsumeras i mycket stor utsträckning på en global nivå. Turismen, inte minst naturturismen, är ett praktfullt exempel på detta där en person med tillräcklig ekonomi idag kan se hela världen som sitt upplevelselandskap och där det även för t.ex. en svensk medelklass inte är orimligt att under ett år få plats med både tropiska bad och alpin skidåkning. Jag anser att det finns anledning att diskutera det moderna industrisamhällets friluftsliv och naturturism som ett spänningsfält mellan *friställningens strömfåra* och *inordningens kontrapunkt*. Begreppen strömfåra och kontrapunkt är här hämtade från utvecklingsforskaren Björn Hettne (1982) och hur han beskriver den dominerande utvecklingens strömfåra i förhållande till olika motrörelser, kontrapunkter, som söker något annat och alternativt. När det gäller turism så kan vi då se strömfårans allt mer frekventa resande med allt större inpackning i tidrummet av olika utbytbara upplevelser på allt fler utbytbara platser. Men också kan vi se en kontrapunktens efterfrågan efter det långsamma, med ett intresse för det småskaliga och personliga med stor lyhördhet för platsens natur och kultur som man vill bygga fördjupade relationer till (Fig. 5).

Figur 5. En illustration av det moderna industrisamhällets dominerande utvecklingsriktning av friställning från landskapet men också olika alternativa motrörelser (utvecklingens strömfåra respektive kontrapunkter enligt Hettne, 1982).

Ekstrategier för sportifiering och uteaktiviteter som går inomhus

När det gäller "sportifieringens" ekostategi så ska vi först påminna oss definitionen som sade att en "...verksamhet förändras framför allt genom att regelrätta tävlingsmoment införs efter mönster från den etablerade tävlingsidrotten. /.../ Därmed utförs också aktiviteterna under organiserade och kontrollerade former för att trygga jämförbarheten" (Arnegård, 2006:24-25). Vi skall också påminna oss inledningens resonemang om att det handlar om att dessa sportideal – att tävla och kunna jämföra prestationer – börjar göra sig alltmer märkbara även inom aktiviteter som att vandra, paddla och simma i naturpräglade landskap. Vi kan utifrån detta teckna sportifieringens ekostategi som en successiv förskjutning från ett läge där "avnjutande av tillägnade platser" gradvis rör sig mot att se landskapet som en "fabrik för produktion av aktiviteter". Annorlunda uttryckt från att man "strövar omkring i fjällen" till att man via allt större inslag av tävling och jämförbarhet rör sig mot ett standardiserat sportlandskap, via organiserade tävlingar, till i princip ett äventyrsland, en arena eller sporthall (Fig. 6).

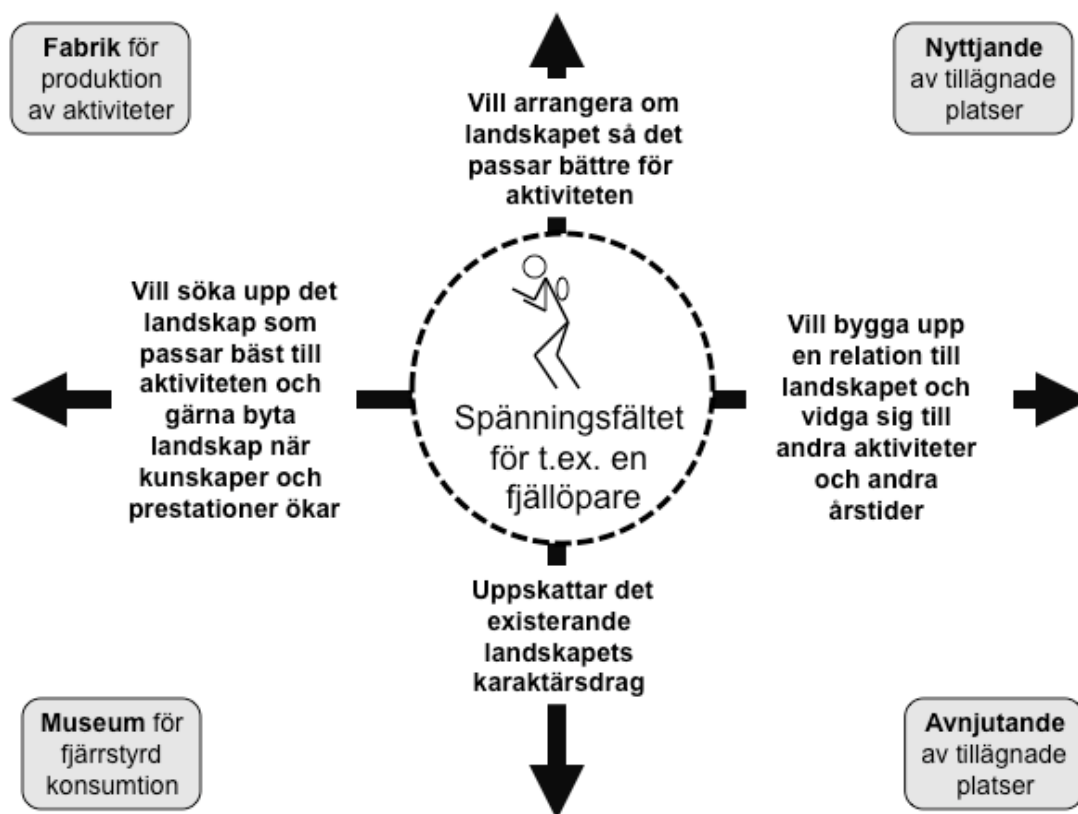

Figur 6. "Sportifieringens" ekostategi som en strävan mot allt högre grad av regelrätta tävlingsmoment där aktiviteterna sker under organiserade och kontrollerade former för att trygga jämförbarheten (inspirerat av Arnegård, 2006:24-25).

En kritisk fråga utifrån detta resonemang, och tidigare presenterade undersökningar, av "sportifiering" när det gäller friluftsliv och naturturism i fjällen, blir då hur aktiviteterna i realiteten utvecklas och vilka landskapsideal som är och på sikt blir dominerande. Ett sätt att illustrera detta görs i figur 7 där man kan tänka sig hur en viss aktivitet, t.ex. en

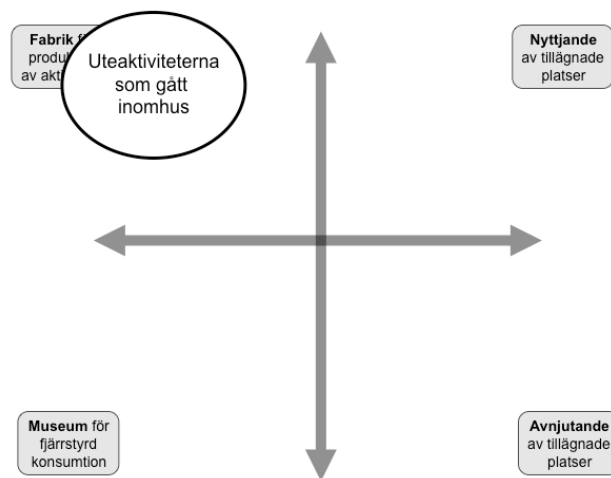
person som springer i fjällen med lätt packning, befinner sig i ett spänningsfält där olika förhållningssätt vill "dra" aktiviteten i olika riktningar. Vilka "dragkrafter/ideal" som blir dominerande för stora grupper av, i detta fall personer som springer i fjällen med lätt packning, får då en mycket stor betydelse för hur framtidens friluftsliv och naturturism i fjällen utvecklas. Här är det inte minst intressant att notera tecken på att det bland unga idag finns ett uttalat intresse för det enkla friluftslivet. Ett exempel är den nystartade tidskriften "Väglöst" med devisen "På färd mot en bättre värld" som lyfter fram långfärder med enkla medel och nära naturen. Ett annat exempel är det nyligen genomförda pilotprojektet av Svenska Turistföreningen (2014) där unga personer fick pröva på fjällvandringar och då lyfte fram sitt intresse för enkelhet.

Figur 7. Det tänkta spänningsfältet för en viss aktivitet, t.ex. en person som springer i fjällen med lätt packning, där olika förhållningssätt vill "dra" aktiviteten i olika riktningar vilka då transformerar aktiviteten och dess landskapsrelation.

När det gäller en ekostrategisk tolkning av uteaktiviteter som går inomhus så blir dess placering i änden av sportifieringens pil i figur 6. I den speciellt uppbyggda miljön för en viss aktivitet har man ordnat med bästa tänkbara möjligheter för att just kunna utföra

aktiviteten under organiserade och kontrollerade former för att trygga jämförbarheten (jämför att simma i en tävlingsbassäng respektive i en sjö, eller att klättra på en klippa respektive på en klättervägg). Landskapsrelationen kännetecknas här av att den fysiska miljön skall vara helt underordnad den valda aktivitetens krav och behov. Naturens okontrollerade former och oberäknelighet är så långt det är möjligt ersatt av kontroll över hur det ser ut (som fysiska former, t.ex. av bassängen att simma i, eller fästen för händer och fötter på klätterväggen) och väder (temperatur, vind och fuktighet kontrolleras enklast genom att allt sker inomhus), se figur 8.

Figur 8. Fenomenet uteaktiviteter som går inomhus (eller "indoorisation") analyserat i den ekostrategiska begreppsramen. Landskapsrelationen kännetecknas av att den fysiska miljön här är helt underordnad den valda aktivitetens krav.

Avslutningsvis vill jag peka på två kritiska frågor när det gäller vad som kommer att avgöra vilka landskapsperspektiv som kommer att få företräde i de svenska fjällen i framtiden. Först i vilken utsträckning man väljer en ökad funktionsspecialisering ("strömfårans utvecklingsstrategi i figur 5) eller i vilken utsträckning man väljer ett lokalt mångbruk av landskapet där många landskapsbruk försöker samsas i samma landskap (olika "kontrapunkter" enligt figur 5). Funktionsspecialisering av landskapet – som ju varit ett viktigt återkommande karaktärsdrag i industrisamhällets framväxt – genomdrivs i huvudsak av externa krafter, där olika typer av landskapsbruk får sina egna områden och där det som inte passar in i denna uppdelning i princip får flytta på sig. Det här kräver storskalig inventering och planläggning samt relativt detaljerade regelverk. I ett ökat lokalt mångbruk av landskapet däremot blir lokal konflikthantering viktig och där får externa intressenter för t.ex. naturskydd eller specifika turistaktiviteter

leta efter lämpliga platser. Vi kan här bl.a. notera nyckelpersonernas återkommande signaler om behovet av regelverk för att minska störningar mellan olika typer av verksamheter, t.ex. mellan äventyrsturism och rennäring. Men återigen, det är viktigt att här ha definitionen av sportifiering ovan i åtanke så att man inte t.ex. reservationslöst klassar t.ex. ett fjällevant eller ett fjällmaraton som bara ett uttryck för sportifiering. Det kan sannolikt för en del deltagare vara just ett uttryck för detta och dess friställning från landskapet – de svenska fjällen bara råkar vara platsen just denna gång. För andra deltagare är det sannolikt just det aktuella landskapet som lockar till deltagande och upplevelsen av fjällen är en huvudsak. Att detta med i vilken grad "landskapet har en röst" i friluftsliv och naturturism är dock inte någon helt ny fråga – även om det som i denna rapport hävdas att det är något som nu accentueras – det kan följande citat illustrera. Torsten Fogelqvist skriver i *STFs årsskrift, 1935* (s. 112):

...att [faran med motorismen är att] farten och sporten blir självändamål, och med turistväsendet, att sällskapslivet, landsväglunchen, kameran och vykortet få ersätta umgängelsen med naturen. .... detta landskap blir en terräng för fysisk kraftutveckling blott, ett landskap, som man seglar, badar, skidar, bowlar [och] golfar ... i. Terrängen måste få sitt eget innehåll.

Den andra kritiska frågan jag avslutningsvis vill lyfta fram handlar om spänningsfältet mellan en ökad fjärrmakt och ökad lokal makt av landskapets bruk. Det här är ofta kopplad till den förra frågan om funktionsspecialisering eller mångbruk – där fjärrmakt ofta leder till ökad funktionsspecialisering och där lokal makt ofta kan omsättas i mångbruk av landskapet – men det behöver inte alltid vara så. Man kan i princip tänka sig att man från nationell och internationell nivå förordar, och på olika sätt understödjer, lokalt mångbruk, t.ex. genom att ge olika fördelar till t.ex. småskalig lokalt förankrad turism och missgynnar storskaliga satsningar på särskilda områden för turism respektive andra landskapsbruk (jfr hur man från politiskt håll ibland försöka gynna små affärer i stadskärnorna på bekostnad av köpcentra utanför städerna). Man kan också på motsvarande sätt i princip tänka sig att en ökad lokal makt på vissa platser kan omsättas i att man relativt ensidigt satsar på viss typ av verksamhet. Men generellt finns det anledning att tro att ökad fjärrmakt leder till ökad funktionsspecialisering och ökad lokal makt leder till ökat mångbruk av landskapet.

Landskapet och dess användning förändras alltid och alla förändringar har konsekvenser! Vi kan i dessa undersökningar konstatera både ett visst intresse för en ökad sportifiering men framför allt vittnas om att detta är något som nu ökar och

förväntas öka än mer framöver. – Samtidigt vill inte den breda majoriteten av allmänheten se mer av detta i de svenska fjällen och nyckelpersonerna redovisar en påtaglig ambivalens för sportifieringens konsekvenser. Annorlunda uttryckt, det är en mycket viktig fråga inför framtidens friluftsliv och naturturism i fjällen vilka krafter och intressen (egna och andras) som i framtiden kommer att dominera den springande fjällvandraren i figur 7 – friställning från, eller inordning i, fjälllandskapen.

Fortsatt forskning

Med ett ämne som detta, fokuserat på förändring och framtid, så är det naturligtvis en mängd teman som flyter upp som lämpliga för fortsatt forskning. Men först några ord om betydelsen av att följa och studera dessa frågor vidare. Dels handlar det om hur förändrade landskapsrelationer – t.ex. sportifiering av friluftsliv och naturturism i de svenska fjällen – på olika sätt kolliderar och samverkar med idag rådande förvaltning (t.ex. tillståndsgivning för olika arrangemang), lagstiftning (t.ex. vad som får ske i olika typer av reservat), och andra landskapsbruk (t.ex. olika arrangemangs relation till rennäringen). Dels handlar det om hur förändrade landskapsrelationer kan tänkas påverka framtida förvaltning, lagstiftning och andra landskapsbruk, t.ex. hur framtida miljömål för fjällen formuleras och hur framtida besökares förväntningar på fjälllandskapen kan leda till opinioner som kräver, eller inte kräver, vad som där får ske och inte ske.

När det gäller mer konkreta forskningsbehov om förändrade landskapsrelationer i fjällen utifrån sportifiering och utomhusaktiviteter inomhus så kan de lämpligen struktureras utifrån: utövarna, förvaltningen, och andra brukare. När det gäller utövarna så vore det t.ex. av stort intresse att veta mer om de två "yttergrupperna" som utkristalliserade sig när det gäller om man prioriterar plats eller aktivitet (Tab. 1). Hur ser respektive grupp ut i termer av ålder, kön, informationskanaler och socio-ekonomi samt att kunna följa detta över tiden för att se i vilken utsträckning "platsälskarna" respektive "aktivitetsälskarna" ökar, minskar eller på annat sätt förändras. För den typen av djupare studier av dessa yttergrupper är det sannolikt lämpligt med särskilt riktade enkäter och/eller mer kvalitativa ansatser. När det gäller de som deltar i t.ex. fjällevent eller fjällmaraton så är det förstuds viktigt att veta i vilken utsträckning de svenska fjällen bara råkar vara platsen just denna gång i sportifieringens anda, eller om det är just det aktuella landskapet som lockar till deltagande och upplevelsen av detta som är en huvudsak för att delta. Annorlunda uttryckt, i vilken grad "drar" olika ideal och ambitioner – enligt figur 7 – i utövarna av olika typer av aktiviteter där sportifiering skulle kunna vara särskilt märkbar?

När det gäller förvaltningen så är det viktigt att kunna följa de här fenomenens numerär, både när det gäller antal arrangemang av olika typ och när det gäller deltagarantal. Detta kan lämpligen göras genom återkommande inventeringar av förfrågningar och tillståndsgivning hos förvaltande myndigheter. En delaspekt på detta bör vara uppmärksamhet för i vilken grad och på vilket sätt som förvaltande myndigheter uppfattar att rådande lagstiftning och regelverk räcker till och upplevs som adekvat i förhållande till de nya aktiviteterna (jfr. t.ex. inventering av länsstyrelsernas arbete kring allemansrätten av Svenning, 2011). Det finns också all anledning att i mycket större utsträckning väga in det globala perspektivet på utbud, efterfrågan, grupper och motiv när det gäller förvaltning och landskapsrelationer – och det kräver att forskningen inkluderar de internationella besökarna, men helst också genomför off-site studier som inkluderar en bredare allmänhet i länder som är särskilt relevanta.

När det gäller andra brukare av fjällandskapet så är det t.ex. viktigt att återkommande via förslagsvis fokusgrupper, expertpaneler eller enkäter fånga upp hur nya och förändrade aktiviteter uppfattas av andra brukare såsom rennäring, ekoturism och lokalt friluftsliv. En annan aspekt som också berör andra brukare av olika landskap är att även om denna rapport fokuserat hur aktiviteterna kan förändras i fjällregionen så kan fenomenen sportifiering och uteaktiviteter som går inomhus även handla om en geografisk förflyttning av aktivitetslandskapen mot de urbana miljöerna – ett nog så viktigt område att studera vidare.

Referenser

- Andkjaer, Søren (red.) 2005. Friluftsliv under förändring: en antologi om framtidens friluftsliv. Bavnepanke, Slagelse, Danmark.
- Andkjaer, Søren 2008. Friluftsliv i Danmark: Unges deltagelse i organiseret friluftsliv set i kulturelt perspektiv. Diss. Syddansk universitet, Odense.
- Arnegård, Johan 2006. Upplevelser och lärande i äventyrssport och skola. Diss. Lärarhögskolan, Stockholm.
- Bale, John 1994. Landscapes of Modern Sport. Leicester University Press, London.
- Bale, John 2003 (1989). Sports Geography (2nd ed.). Routledge, London.
- Blom, K. Arne & Lindroth, Jan 2002. Idrottens historia: Från antika arenor till modern massrörelse. SISU idrottsböcker, www.sisuidrottsbocker.se.
- Blom, Thomas & Nilsson, Mats 2012. Utomhusaktiviteter inomhus: framtidens turism? - Geografiska Notiser, Vol. 70, No. 3, s. 1-5.
- Bottenburg van, Maarten & Salome, Lotte 2010. The indoorisation of outdoor sports: an exploration of the rise of lifestyle sports in artificial settings. -Leisure Studies, Vol. 29, No. 2 April, pp. 143 - 160.
- Bowman, Jeffrey; Ehmann, Sven & Klanten, Robert 2014. The Outsiders: New Outdoor Creativity. Gestalten, Berlin.
- Breivik, Gunnar 2010. Trends in adventure sports in a post-modern society. -Sport in Society, Vol. 13, No. 2, pp. 260 - 273.
- Brooker, Edward & Marion, Joppe 2013. Trends in camping and outdoor hospitality: An international review. -Journal of Outdoor Recreation and Tourism, No. 3-4, pp. 1-6.
- Brown, Katrina M. 2014. Spaces of play, spaces of responsibility: Creating dichotomous geographies of outdoor citizenship. -Geoforum vol. 55, pp. 22-32.
- Budruk, Megha & Wilhelm Stanis, Sonja A. 2013. Place attachment and recreation experience preference: A further exploration of the relationship. -Journal of Outdoor Recreation and Tourism, Vol. 1-2, pp. 51-61.
- Callicott, J. Baird & Nelson, P. Michael (eds.) 1998. The Great New Wilderness Debate. The University of Georgia Press, Athens and London.
- Ekblom, Björn; Mattsson, Mikael C. & Enqvist, Jonas 2008. "Multisport – en utmaning i extrem uthållighet". -Svensk Idrottsforskning, No. 1, s 1-4.
- Ek-Nilsson, Katarina; Midholm, Lina; Nordström, Annika; Saltzman, Katarina & Sjögård, Göran (red.) 2014. Naturen för mig: nutida röster och kulturella perspektiv. Göteborg: Institutet för språk och folkminnen i samarbete med Folklivsarkivet, Lunds universitet.
- Emmelin, Lars 1997. Turism, friluftsliv, naturvård: Ett triangeldrama. -Rapport 1997:1, Inst. f. Turismvetenskap, Mithögskolan, Östersund.

- Emmelin, Lars; Fredman, Peter; Lisberg Jensen, Ebba & Sandell, Klas 2010. Planera för friluftsliv: Natur, samhälle, upplevelser. Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Fogelqvist, T. 1935. Om svenskt landskap och natursinne. -Svenska turistföreningens årsskrift 1935, Svenska turistföreningens förlag, Stockholm, s. 107-120.
- Framtidens friluftsliv 2010. Framtidens friluftsliv 2010: Regeringens proposition 2009/10:238, Regeringskansliet, Stockholm.
- Fredman, Peter & Heberlein, Tom A. 2003. Changes in Skiing and Snowmobiling in Swedish Mountains. *Annals of Tourism Research*, Vol. 30, No. 2, pp. 485-488.
- Fredman, Peter & Hedblom, Marcus, 2015. Friluftsliv 2014: Nationell undersökning om svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6691, Naturvårdsverket, Stockholm.
- Fredman, Peter; Karlsson, Sven-Erik, Romild, Ulla & Sandell, Klas (red.) 2008a. Vilka är ute i naturen? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige. Rapport No. 1, Forskningsprogrammet: Friluftsliv i Förändring, Östersund.
- Fredman, Peter; Karlsson, Sven-Erik, Romild, Ulla & Sandell, Klas (red.) 2008b. Vara i naturen - varför eller varför inte? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige. Rapport No. 2, Forskningsprogrammet: Friluftsliv i Förändring, Östersund.
- Fredman, Peter; Karlsson, Sven-Erik, Romild, Ulla & Sandell, Klas (red.) 2008c. Besöka naturen - hemma eller borta? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige. Rapport No. 3, Forskningsprogrammet: Friluftsliv i Förändring, Östersund.
- Fredman, Peter; Karlsson, Sven-Erik, Romild, Ulla & Sandell, Klas (red.) 2008d. Vad är friluftsliv? Delresultat från en nationell enkät om friluftsliv och naturturism i Sverige. Rapport No. 4, Forskningsprogrammet: Friluftsliv i Förändring, Östersund.
- Fredman, Peter & Sandell, Klas 2005. Delrapport om svenskars fjällbesök samt inställning till allemansrätten och skyddade naturområden – särskilt i fjällen. -Fjällmistrarapport No. 15, Umeå Universitet, Umeå.
- Fredman, Peter; Stenseke, Marie; Sandell, Klas & Mossing, Anders (red.) 2013. Friluftsliv i förändring – Resultat från ett forskningsprogram, Slutrapport. Rapport 6547, Naturvårdsverket, Stockholm.
- Fredman, Peter; Stenseke, Marie & Sandell, Klas (red.) 2014. Friluftsliv i förändring. Studier från svenska upplevelselandskap. Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Fredman, Peter; Wall-Reinus, Sandra & Grundén, Anna 2012. The Nature of Nature in Nature-based Tourism. -*Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. 12, No. 4, pp. 289-309
- Fredman, Peter, Wall Reinius, Sandra; Sandell, Klas; Lundberg Christine; Lexhagen, Maria; Bodén, Bosse & Dahlberg, Annika 2014. Besök och besökare i fjällen - Resultat från en undersökning avseende svenskarnas fritidsaktiviteter i fjällen, besök i olika

- fjällområden, landskapsrelationer, fjällen i sociala medier, upplevelser av vindkraft och attityder till skyddad natur. ETOUR, Report 2014:3, Östersund.
- Fredman, Peter; Wolf-Watz, Daniel; Sandell, Klas; Wall Reinius, Sandra; Lexhagen, Maria; Lundberg, Christine & Ankre, Rosemarie Kommande 2016. Dagens miljömål och framtidens fjällupplevelser: Iakttagelser av aktivitetsmönster, landskapsrelationer och kommunikationsformer. Rapport ETOUR, Mittuniversitetet, Östersund.
- Fredman, Peter & Sandell, Klas I Manuskript. Who are Ruling the Future? Prospects of Outdoor Activities in the Swedish Mountain Area. Scientific Article.
- Getz, Donald 2000. Festivals and Special Events: Life Cycle and Saturation Issues. -In: Gartner, William C. & Lime, David W. (eds.), Trends in Outdoor Recreation, Leisure and Tourism. CABI Publishing, Wallingford and New York, pp. 175-185.
- Getz, Donald 2008. Event tourism: Definition, evolution, and research. -Tourism Management, Vol. 29, pp. 403-428.
- Gurholt, Kirsti Pedersen 2010. Eventyrlig pedagogikk: Friluftsliv som dannelsesferd. -I: Gurholt, K.P. & Steinholt, K (red.), Aktive liv: Idrettspedagogiske perspektiver på kropp, bevegelse og dannelses. Tapis Akademisk Forlag, Trondheim, s. 175-203.
- Hellström-Boström, Ewa 1997. Svensk klättring: Pionjärerna. Alpina förlaget, Sollentuna.
- Henderson, Bob & Vikander, Nils (eds.) 2007. Nature First: Outdoor Life the Friluftsliv Way. Natural Heritage Books, Toronto.
- Hettne, Björn 1982. Strömfåra och Kontrapunkt i Västerländsk Utvecklingdebatt. - Naturresurs- och miljökommittens bakgrundsrapport, No.8, Stockholm.
- Horgen, André 2008. *Media som maktfaktor i friluftslivet*, presentation av paper på konferensen Friluftsforskning, 12-13 november, Karlstad universitet. Available online at: <http://www.friluftsforskning.se/download/18.74bcfb9611cfad3b932800012129/book+of+abstract.pdf> (accessed Oktober 16, 2009).
- Ingold, Tim 2011. The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill. Routledge, London.
- Johansson, Ella (red.) 2006. Mångnatur: Friluftsliv och natursyn i det mångkulturella samhället. Mångkulturellt centrum och Naturvårdsverket, Stockholm.
- Laviolette, Patrick 2011. Extreme landscapes of leisure: not a hap-hazardous sport. Ashgate, Farnham.
- Lisberg Jensen, Ebba & Ouis, Pernilla 2014. Det gröna finrummet: etnicitet, friluftsliv och naturumgängets urbanisering. Carlssons, Stockholm.
- Macnaghten, Phil. & Urry, John. 1998. Contested Natures. Sage, London.
- Manning, Robert E. 2011. Studies in outdoor recreation: search and research for satisfaction. 3rd ed. Corvallis: Oregon State University Press.

- Massey, Doreen 1997. A Global Sense of Place. -In: Barnes, T. & Gregory, D. (eds.) Reading Human Geography. Arnold, London, pp. 315-323.
- Moorman, Marta; Schlatter, Barbara, E. & Hurd, Amy R. 2007. Adventure Recreation Coming Soon to Your Community. -J. of Physical Education, Recreation & Dance, Vol. 78, No. 9, pp. 22-26.
- Mowen, A.J. & Williams, D.R. 1994. Place Attachment and Activity Involvement: Exploring construct separateness. -Paper from the Fifth International Symposium on Society and Resource Management. Fort Collins, Colorado, June, 1994.
- Nash, Roderick 1982 (1967). Wilderness and the American Mind (3rd ed.). Yale University Press, New Haven and London.
- Naturvårdsverket, 1985. Svenskarnas Fjällvanor. Rapport 3019, Naturvårdsverket, Stockholm.
- Nilsson, Per Åke 1999. Fjällturismens historia: En studie av utvecklingen i Åredalen. - Inst. f. Turismvetenskap, Rapport No. 1999:1, Mithögskolan, Östersund.
- Nilsson, Bo & Lundgren, Anna Sofia 2015. Logics of rurality: Political rhetoric about the Swedish North. -Journal of Rural Studies Vol. 37, pp. 85-95.
- Odden, Alf 2008. Hva skjer med norsk friluftsliv? En Studie av utviklingstrekk i norsk friluftsliv 1970-2004. NTNU, Trondheim.
- Oelschlaeger, Max 1991. The Idea of Wilderness: From Prehistory to the Age of Ecology. Yale University Press, New Haven and London.
- Sandell, Klas 1988. Ecostrategies in Theory and Practice: Farmers' Perspectives on Water, Nutrients and Sustainability in Low-resource Agriculture in the Dry Zone of Sri Lanka. Diss. -Linköping Studies in Arts and Science, No. 19, Linköping, Sweden.
- Sandell, Klas 1997. Naturkontakt och allemansrätt: Om friluftslivets naturmöte och friluftslandskapets tillgänglighet i Sverige 1880-2000. -Svensk Geografisk Årsbok 1997, Vol. 73, s. 31-65.
- Sandell, Klas 2005. Reservatsdilemman eller utvecklingsområden? En syntesdiskussion och två fallstudier: Torneträsk biosfärområde 1986 - 2004 och Södra Jämtlandsfjällens nationalparksförslag 1995 - 2000. - Rapport No. 17 för forskningsprogrammet "FjällMistra" (the Mountain Mistra Programme), Umeå.
- Sandell, Klas In Print 2016. Ecostrategies: Presentation and Elaboration of a Conceptual Framework of Landscape Perspectives. -Journal TOURISM.
- Sandell, Klas; Arnegård, Johan & Backman, Erik (red.) 2011. Friluftssport och äventyrsidrott: Utmaningar för lärare, ledare och miljö i en föränderlig värld. Studentlitteratur. Lund.
- Sandell, Klas & Boman, Mattias 2014. Friluftslivets nya aktiviteter: Mer sport och mindre natur? -I: Fredman, Peter; Stenseke, Marie & Sandell, Klas (red.), Friluftsliv i förändring: Studier från svenska upplevelselandskap. Carlsson bokförlag, Stockholm, s. 220-236.

- Sandell, Klas & Sörlin, Sverker (red.) 2008 (2a reviderade uppl.). Friluftshistoria – från 'hårdande friluftsliv' till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia. Carlsson bokförlag, Stockholm.
- Sehlin, Halvar 1998. Känn ditt land: STF:s roll i den svenska turismens historia. Svenska Turistföreningen, Stockholm.
- SFS (Svensk Författningssamling) 2003:133. Förordning om Statsbidrag till friluftsförbund. Källa: Rixlex Ufärdad 2003-04-10.
- Stenman, Lennart 2001. Rätten till land och vatten i lappmarkerna i historisk belysning. - Karlstad University Studies No. 2001:3, Karlstad.
- Stenseke, Marie 2016. Integrated landscape management and the complicating issue of temporality. -Landscape Research, DOI: 10.1080/01426397.2015.1135316.
- Ståhlberg, Johan 2009. Adrenalin. Balkong förlag, Stockholm.
- Svenning, Margaretha 2011. Allemansrättens rättsliga ställning och framtid. -I: Sandell, Klas & Svenning, Margaretha. Allemansrätten och dess framtid. -Rapport No. 6470, Naturvårdsverket, Stockholm, s. 144-225.
- Svenska Turistföreningen 2014. 1521 Dagar på fjället: Get Real ger vägledning för framtida planering. Svenska Turistföreningen, Stockholm.
- Svensson, Daniel 2013. I fädrens spår? Längdskidåkningens landskap som kulturarv. -RIG – kulturhistorisk tidskrift, Vol. 96, No. 4, s. 193-212.
- Sörlin, Sverker 1988. Framtidslandet: Debatten om Norrland och naturresurserna under det industriella genombrottet. -Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar, No. 33, Stockholm.
- Sörlin, Sverker 1991. Naturkontraktet: Om naturumgängets idéhistoria. Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Thomasson, Lars 2002. Ur Jämtlandssamernas nutidshistoria: En mer än hundraårig kulturkamp. Gaaltije, Sydsamiskt kulturcentrum, Östersund.
- Tordsson, Bjørn 2003. Å svare på naturens åpne tiltale: En undersøkelse av meningsdimensjoner i norsk friluftsliv på 1900-tallet og en drøftelse av friluftsliv som sosiokulturellt fenomen. Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Vuorio, Tuomas, Göransson, S. & Emmelin, Lars, 2000. Vandrare i Södra Jämtlandsfjällen – underlag för översiktlig planering. Etour Working Paper 2000:11, Etour, Östersund.
- Wall-Reinius, Sandra; Olausson, Fredrik; Ankre, Rosemarie; Dahlberg, Annika; Lexhagen, Maria; Lundberg, Christine; Sandell, Klas & Bodén, Bosse 2015. Undersökning bland besökare i södra Jämtlandsfjällen sommaren 2013. ETOUR, Rapport 2015:2, Östersund.
- Williams, Daniel R. 2013. "Beyond the Commodity Metaphor," Revisited: Some Methodological Reflections on Place Attachment Research. -In: Manzo, Lynne

Catherine & Devine-Wright, Patrick (ed.), Place attachment: advances in theory, methods and applications. Routledge, London, pp. 89-99.

Öhman, Johan; Öhman, Marie & Sandell, Klas In Print. Outdoor Recreation in Exergames: A New Step in the Detachment From Nature. -Journal of Adventure Education & Outdoor Learning.

Bilagor

Bilaga 1, Webbenkät till allmänheten

(Obs. eftersom det är en webbenkät så ser den inte ut exakt så här på datorskärmen för den som svarar)

MSB27490 omg2

intro1 - intro1

I denna undersökning ställer vi frågor om vistelser i svenska fjällen. Med fjäll menas kalvfjäll, dalarna mellan kalvfjällen eller trakter där man har kalvfjäll inom synhåll. Större tätorter räknas ej till fjällen. Det är viktigt att du svarar även om du aldrig besökt fjällen. Alla svar är lika värdefulla.

q1 - q1

Hur många gånger har du varit i svenska fjällen de senaste 5 åren?

- Ingen gång
- 1 gång
- 2 gånger
- 3 gånger
- 4 gånger
- 5 gånger
- Mer än 5 gånger, ange antal _____
- Jag bor i fjällen

q2 - q2

Hur många gånger har du varit i svenska fjällen under perioden maj – augusti 2013?

```
$(document).ready ( function() {   $("input[@type=text]").after(" gånger"); } );
```

- _____
- Ingen gång

info1 - info1

Nu följer några frågor som avser dina besök i svenska fjällen perioden maj – augusti 2013

q3 - q3

Ungefär hur många dygn vistades du sammanlagt i svenska fjällen perioden maj – augusti 2013?

```
$(document).ready ( function() {   $("input[@type=text]").after(" dygn "); } );
```

q4 - q4

Ungefär hur många dagar har du ägnat dig åt följande fritidsaktiviteter i svenska fjällen perioden maj – augusti 2013?

	Inte alls	Upp till 1 dag	1-2 dagar	3-7 dagar	Mer än 7 dagar
Strövat i skog och mark	☐	☐	☐	☐	☐
Plockat bär eller svamp	☐	☐	☐	☐	☐
Vandrat utanför leder	☐	☐	☐	☐	☐
Joggat/ terrängsprungit	☐	☐	☐	☐	☐
Gått stavgång	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklat i terrängen (MTB)	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklat på vägar	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt rullskridskor/inlines/rullskidor	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt skateboard	☐	☐	☐	☐	☐
Badat utomhus i sjö/hav	☐	☐	☐	☐	☐
Badat utomhus i pool/äventyrsbad	☐	☐	☐	☐	☐
Dykt, snorklat	☐	☐	☐	☐	☐
Paddlat kanot/kajak	☐	☐	☐	☐	☐
Seglat, vind/vågsurfat	☐	☐	☐	☐	☐
Kört/åkt vattenskidor/wakeboard	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsfiskat	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt längdskidor/turskidor	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på snöskor	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt utför på skidor	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt Snowboard	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt skridskor/långfärdsskridskor	☐	☐	☐	☐	☐
Kört/åkt motorbåt	☐	☐	☐	☐	☐
Kört/åkt snöskoter	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat paintball, rollspel (live) etc	☐	☐	☐	☐	☐
Bedrivit geocaching (skattjakt med GPS)	☐	☐	☐	☐	☐
Jagat	☐	☐	☐	☐	☐
Kört/åkt hundspann	☐	☐	☐	☐	☐
Kört/åkt vattenskoter/jetski	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat golf	☐	☐	☐	☐	☐
Orienterat	☐	☐	☐	☐	☐
Klättrat, bestigit berg	☐	☐	☐	☐	☐
Grottkrypning	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt pulka/kälke	☐	☐	☐	☐	☐
Ridit i terräng	☐	☐	☐	☐	☐

	Inte alls	Upp till 1 dag	1-2 dagar	3-7 dagar	Mer än 7 dagar
Tältat/övernattat i naturen	☐	☐	☐	☐	☐
Haft picknick eller grillat i naturen	☐	☐	☐	☐	☐
Studerat växter/djur/fågelskådat	☐	☐	☐	☐	☐
Mediterat, yoga eller liknande i naturen	☐	☐	☐	☐	☐
Sportflugit motor- eller segelflygplan	☐	☐	☐	☐	☐
Seglat kite/drake, fallskärm och liknande	☐	☐	☐	☐	☐

q5 - q5

Du svarade att du ägnat dig åt följande aktiviteter i svenska fjällen perioden maj – augusti 2013.

Vilken av aktiviteterna nedan är viktigast för dig att kunna utöva i svenska fjällen?

- Strövat i skog och mark
- Plockat bär eller svamp
- Vandrat utanför leder
- Joggat/ terrängsprungit
- Gått stavgång
- Cyklat i terrängen (MTB)
- Cyklat på vägar
- Åkt rullskridskor/inlines/rullskidor
- Åkt skateboard
- Badat utomhus i sjö/hav
- Badat utomhus i pool/äventyrsbad
- Dykt, snorklat
- Paddlat kanot/kajak
- Seglat, vind/vågsurfat
- Kört/åkt vattenskidor/wakeboard
- Fritidsfiskat
- Åkt längdskidor/turskidor
- Gått på snöskor
- Åkt utför på skidor
- Åkt Snowboard
- Åkt skridskor/långfärdsskridskor
- Kört/åkt motorbåt
- Kört/åkt snöskoter
- Spelat paintball, rollspel (live) etc
- Bedrivit geocaching (skattjakt med GPS)
- Jagat
- Kört/åkt hundspann
- Kört/åkt vattenskotter/jetski

- Spelat golf
- Orienterat
- Klättrat, bestigit berg
- Grottkrypning
- Åkt pulka/kälke
- Ridit i terräng
- Tältat/övernattat i naturen
- Haft picknick eller grillat i naturen
- Studerat växter/djur/fågelskådat
- Mediterat, yoga eller liknande i naturen
- Sportflugit motor- eller segelflygplan
- Seglat kite/drake, fallskärm och liknande

q5b - q5b

Hur betydelsefullt är det för dig var du utövar den viktigaste aktiviteten? Kryssa för ett alternativ.

- Att utöva aktiviteten i just svenska fjällen är mycket viktigt för mig
- Att utöva aktiviteten i just svenska fjällen är viktigt för mig, men ibland utövar jag den i andra områden
- Att utöva aktiviteten i just svenska fjällen har viss betydelse för mig, men jag uppskattar att utöva den i andra områden minst lika mycket
- För mig spelar det ingen större roll var jag utövar aktiviteten, det är aktiviteten i sig som är viktigast

q6 - q6

Varför är denna aktivitet viktigast för dig?

Kryssa för i vilken utsträckning olika faktorer har betydelse för dig

	Inte alls1	2	3	4	I hög grad5
Utöva fysisk aktivitet	☐	☐	☐	☐	☐
Vara nära naturen	☐	☐	☐	☐	☐
Umgås med vänner eller familj	☐	☐	☐	☐	☐
Uppleva avkoppling	☐	☐	☐	☐	☐
Uppleva ensamhet	☐	☐	☐	☐	☐
Uppleva äventyr och utmaningar	☐	☐	☐	☐	☐
Komma bort från arbetet	☐	☐	☐	☐	☐
Komma bort från hemmet	☐	☐	☐	☐	☐
Möta nya människor	☐	☐	☐	☐	☐
Vinna anseende och respekt	☐	☐	☐	☐	☐
Uppleva en andlig dimension	☐	☐	☐	☐	☐
Annan anledning, ange: _____	☐	☐	☐	☐	☐

q7 - q7

Kan du utöva denna aktivitet i svenska fjällen i den utsträckning du önskar?

- Ja
- Nej

q8 - q8

Varför kan du inte utöva denna aktivitet i den utsträckning du önskar?

Markera det eller de alternativ som stämmer bäst in på dig.

- Kostar för mycket pengar
- Alltför fysiskt krävande
- Saknar tillgång till lämpliga platser/områden
- Saknar någon att utöva den med
- Saknar kunskap/ utbildning
- Saknar utrustning
- Saknar tid
- Saknar mod
- Familjesituationen
- Funktionshinder/sjukdom
- Annan orsak, ange _____

q9 - q9

Tänk nu på dina vistelser i svenska fjällen under perioden maj – augusti 2013 och de fritidsaktiviteter du har utövat där. Ungefär hur stora ekonomiska utgifter har du haft för detta?

Ange ungefär hur stora dina utgifter varit fördelat på nedanstående kategorier. För utgifter du delat med andra personer (t.ex. boende, transporter) ange din andel av utgiften. Inkludera även utgifter du haft för andra personers räkning, t.ex. familjemedlemmar. Har du inte haft någon utgift på en post, fyll i 0 kr.

Transporter:	_____	kr
Drivmedel:	_____	kr
Boende:	_____	kr
Livsmedel:	_____	kr
Restaurang:	_____	kr
Utrustning:	_____	kr
Kläder:	_____	kr
Liftkort, entrébiljetter, guidning, deltagaravgifter:	_____	kr
Övriga utgifter:	_____	kr

q11 - q11

Friluftsliv och naturturism handlar ofta om naturupplevelser på egen hand eller i små grupper. Men det kan också handla om sport, tävling och event; som i multisporttävlingar och fjällfestivaler.

Svara på nedanstående frågor genom att ange en siffra mellan 1-5, där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad.

	Nej, inte alls 1	2	3	4	Ja, i hög grad 5
Har du kommit i kontakt med sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i de svenska fjällen?	☐	☐	☐	☐	☐
Har du själv deltagit i sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoppas du få se mer av sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?	☐	☐	☐	☐	☐

q12 - q12

Aktiviteter för turister i de svenska fjällen handlar ofta om att vara ute i naturpräglade landskap som på kalfjäll, i skogar och på sjöar. Men det kan också handla om inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland.

Svara på nedanstående frågor genom att ange en siffra mellan 1-5, där 1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad.

	Nej, inte alls 1	2	3	4	Ja, i hög grad 5
Har du kommit i kontakt med inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i de svenska fjällen?	☐	☐	☐	☐	☐
Har du själv deltagit i inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i svenska fjällen?	☐	☐	☐	☐	☐
Hoppas du få se mer av inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klätterväggar och lekland i svenska fjällen?	☐	☐	☐	☐	☐

q13a - q13a

Nu följer tre tabeller med ett antal "motsatspar". Sätt krysset i rutan närmast det ord du tycker bäst överensstämmer med din uppfattning. Om inget av orden är bättre än det andra sätter du ett kryss i mitten. Friluftsliv är för mig...

	1	2	3	4	5	6	7	
Dåligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Bra

	1	2	3	4	5	6	7	
Fritt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Tvång
Gemenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Enskildhet
Otrygghet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Trygghet
Passivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Aktivt
Skadligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Hälsosamt
Meningslöst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Meningsfullt
Smutsigt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Rent
Lätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Tungt
Konkurrens	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Samarbete
Manligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kvinnligt
Allvar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Glädje
Billigt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Dyrt
Vardag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Helg
Hemma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Borta

q13b - q13b

Sätt krysset i rutan närmast det ord du tycker bäst överensstämmer med din uppfattning. Om inget av orden är bättre än det andra sätter du ett kryss i mitten. Tävlingar/sport/multisport är för mig...

	1	2	3	4	5	6	7	
Dåligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Bra
Fritt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Tvång
Gemenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Enskildhet
Otrygghet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Trygghet
Passivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Aktivt
Skadligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Hälsosamt
Meningslöst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Meningsfullt
Smutsigt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Rent
Lätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Tungt
Konkurrens	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Samarbete
Manligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kvinnligt
Allvar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Glädje
Billigt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Dyrt
Vardag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Helg
Hemma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Borta

q13c - q13c

Sätt krysset i rutan närmast det ord du tycker bäst överensstämmer med din uppfattning. Om inget av orden är bättre än det andra sätter du ett kryss i mitten. Äventyrsbad inomhus är för mig...

	1	2	3	4	5	6	7	
Dåligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Bra
Fritt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Tvång
Gemenskap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Enskildhet
Otrygghet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Trygghet
Passivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Aktivt
Skadligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Hälsosamt
Meningslöst	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Meningsfullt
Smutsigt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Rent
Lätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Tungt
Konkurrens	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Samarbete
Manligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Kvinnligt
Allvar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Glädje
Billigt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Dyrt
Vardag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Helg
Hemma	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Borta

q14 - q14

Vad är negativt och positivt för dig i fjällen?

	Mycket negativt1	Negativt2	Varken eller3	Positivt4	Mycket positivt5	Ingen åsikt
Att det finns iordninggjorda lägerplatser med toalett, soptunnor, eldstad, m.m.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att det finns fjällstationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att det finns markerade leder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att kunna köra in med bil i ett attraktivt område för att göra dagsturer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att kunna förflytta sig flera dygn utan att se hus, vägar	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Mycket negativt1	Negativt2	Varken eller3	Positivt4	Mycket positivt5	Ingen åsikt
Att bara se ett fåtal andra besökare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att området har sällsynta djur och växter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att området är av vildmarkskaraktär (mer än 5 kilometer till närmaste hus, väg, kalhygge, damm, telemast etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att området är lite påverkat av människan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Att det finns bullerfria områden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

info2 - info2

Sveriges miljömål säger att fjällskapet ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Fjällskapet erbjuder även områden med goda vindförhållanden som är av riksintresse för vindkraftens utbyggnad.

q15 - q15

Om fjällskapets miljömål kolliderar med riksintresset för vindkraft, vilket av målen anser du är viktigast?

- Fjällskapets miljömål är viktigast
- Riksintresset för vindkraft är viktigast
- Båda målen är lika viktiga
- Vet ej

q16 - q16

Anser du att en utbyggnad av vindkraft i kalfjällsmiljö och fjällnära områden är förenligt med att värna miljömålets upplevelsevärde av fjällskapet?

- Ja
- Nej
- Vet ej

q17 - q17

I vilken utsträckning påverkas din bedömning av fjällskapets upplevelsevärde negativt av nedanstående faktorer;

Svara på nedanstående frågor genom att ange en siffra mellan 1-5, där 1=Ingen påverkan alls och 5=Mycket stor påverkan.

	Ingen påverkan alls1	2	3	4	Mycket stor påverkan5	Vet ej
Vindkraftverkens höjd (visuella effekter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Antalet vindkraftverk (visuella effekter)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ljudeffekter från vindkraftverken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ljusreflexer från vindkraftverken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverkens permanent lysande röda varningsljus för luftfart	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverkens eventuella negativa effekter för rennäring och samer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skapandet av ett industrialiserat energilandskap i fjällen (vindkraftverk och kraftledning)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det samlade intrycket av flera enskilda vindkraftparker påverkan på fjällskapet (så kallade kumulativa effekter).	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q18 - q18

Hur sannolikt är det att du väljer bort ett besöksmål i fjällvärlden som har en vindkraftspark inom synhåll till förmån för ett besöksmål utan vindkraftspark inom synhåll?

Markera på skalan nedan mellan 1 och 10:

Inte alls Sannolikt1	2	3	4	Ganska sannolikt5	6	7	8	9	Mycket sannolikt10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q19 - q19

Kan du tänka dig betala mer för ett hotellrum/stuga där utsikten inte påverkas av en vindkraftspark?

- Ja
- Nej
- Vet ej

info3 - info3

Nu följer frågor om skyddade naturområden, d.v.s. naturreservat och nationalparker. Även om du aldrig har besökt något skyddat naturområde eller anser dig ha dålig kunskap om dem ber vi dig att svara på frågorna så uppriktigt som möjligt.

q20 - q20

Vad anser du om mängden skyddade naturområden i Sverige?

- Alldeles för lite skyddad natur i Sverige
- Något för lite
- Lagom
- Något för mycket
- Alldeles för mycket skyddad natur i Sverige
- Vet ej

q21 - q21

Nedan följer tretton påståenden kring skyddade naturområden i Sverige. Vad tycker du är viktigt när naturområden skyddas?

	Tar helt avstånd	Tar delvis avstånd	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet inte
Lokalbefolkningen ska ha stort inflytande	☐	☐	☐	☐	☐
Ska utformas så att besök underlättas	☐	☐	☐	☐	☐
Man ska få köra snöskoter och terrängfordon	☐	☐	☐	☐	☐
Ridning ska vara tillåtet	☐	☐	☐	☐	☐
Kommersiell verksamhet ska uppmuntras	☐	☐	☐	☐	☐
Fiske ska vara tillåtet	☐	☐	☐	☐	☐
Man ska få göra upp eld var man vill	☐	☐	☐	☐	☐
Att jaga ska vara tillåtet	☐	☐	☐	☐	☐
Övernattning i tält ska begränsas	☐	☐	☐	☐	☐
Ska inrättas för att skydda naturen	☐	☐	☐	☐	☐
Ska inrättas för att gynna utveckling på landsbygden	☐	☐	☐	☐	☐
Ska inrättas för att gynna rekreation	☐	☐	☐	☐	☐

	Tar helt avstånd	Tar delvis avstånd	Instämmer delvis	Instämmer helt	Vet inte
Man ska få tillgång till naturresurser i enlighet med allemansrätten (text bärplockning)	☐	☐	☐	☐	☐

q22 - q22

Har du någon gång besökt en svensk nationalpark?

- Ja
 Nej
 Vet ej

q23 - q23

Markera vilken eller vilka svenska nationalparker du besökt de senaste tre åren.

Inom parentes anges vilket län respektive nationalpark är belägen i

☐ Abisko (Norrbottens län)	☐ Pieljekaise (Norrbottens län)
☐ Björnlandet (Västerbottens län)	☐ Sarek (Norrbottens län)
☐ Blå Jungfrun (Kalmar län)	☐ Skuleskogen (Västernorrlands län)
☐ Dalby Söderskog (Skåne län)	☐ Sonfjället (Jämtlands län)
☐ Djurö, Västra (Götalands län)	☐ Stenshuvud (Skåne län)
☐ Fulufjället (Dalarnas län)	☐ Stora Sjöfallet/Stuor Muorkke (Norrbottens län)
☐ Färnebofjärden (Västmanlands, Dalarnas och Gävleborgs län)	☐ Store Mosse (Jönköpings län)
☐ Garphyttan (Örebro län)	☐ Söderåsen (Skåne län)
☐ Gotska Sandön (Gotlands län)	☐ Tiveden (Örebro och Västra Götalands län)
☐ Hamra (Gävleborgs län)	☐ Tresticklan (Västra Götalands län)
☐ Haparanda Skärgård (Norrbottens län)	☐ Tyresta (Stockholms län)
☐ Kosterhavet (Västra Götalands län)	☐ Töfsingdalen (Dalarnas län)
☐ Muddus/Muttus (Norrbottens län)	☐ Vadvetjåkka (Norrbottens län)
☐ Norra Kvill (Kalmar län)	☐ Ängsö (Stockholms län)
☐ Padjelanta/Badjelánnda (Norrbottens län)	☐ Ingen av ovanstående

q24 - q24

Tänk nu på nationalparker och naturreservat i svenska fjällen. I vilken utsträckning associerar du dessa områden med följande?

	Inte alls1	lite2	delvis3	mycket4	i hög grad5
Vilda djur	☐	☐	☐	☐	☐
Renskötsel	☐	☐	☐	☐	☐

	Inte alls1	lite2	delvis3	mycket4	i hög grad5
Biologisk mångfald	☐	☐	☐	☐	☐
Okända	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturlandskap	☐	☐	☐	☐	☐
Vildmark	☐	☐	☐	☐	☐
Landsbygd	☐	☐	☐	☐	☐
Natur	☐	☐	☐	☐	☐
Bärplockning	☐	☐	☐	☐	☐
Nationell identitet	☐	☐	☐	☐	☐
Fjällandskap	☐	☐	☐	☐	☐
Svårtillgängligt	☐	☐	☐	☐	☐
Friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐
"Död hand" över bygden	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturellt intressanta	☐	☐	☐	☐	☐
Utflyktsmål	☐	☐	☐	☐	☐
Sameland	☐	☐	☐	☐	☐
Avstressande	☐	☐	☐	☐	☐
Turism	☐	☐	☐	☐	☐
Äventyr	☐	☐	☐	☐	☐
Outnyttjade	☐	☐	☐	☐	☐
Jakt	☐	☐	☐	☐	☐
Natursköna	☐	☐	☐	☐	☐
Lokal utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Avskräckande	☐	☐	☐	☐	☐
Allemansrätt	☐	☐	☐	☐	☐
Fiske	☐	☐	☐	☐	☐
Onödiga områden	☐	☐	☐	☐	☐

q24b - q24b

Finns det något annat som du i hög grad associerar med nationalparker och naturreservat i svenska fjällen, i sådana fall vad?

q25 - q25

Vad anser du om mängden skyddade naturområden i svenska fjällen?

- Alldeles för lite skyddad natur i fjällen
- Något för lite
- Lagom
- Något för mycket
- Alldeles för mycket skyddad natur i fjällen
- Vet ej

q26 - q26

Vilken betydelse har skyddade naturområden i svenska fjällen för att tillgodose ditt behov av naturupplevelser?

- Ingen betydelse alls
- Viss betydelse
- Ganska stor betydelse
- Stor betydelse
- Mycket stor betydelse

q27 - q27

Det finns olika anledningar till att man vill skydda natur. Enligt din åsikt, rangordna de tre viktigaste alternativen nedan, där 1 är den viktigaste anledningen till bildandet av naturreservat och nationalparker i svenska fjällen, 2 näst viktigaste och 3 tredje viktigaste.

Om du vill ändra dig så kan du klicka en gång till i rutan, så tas siffran bort.

- ___ bevara naturen opåverkad av människan
- ___ skydda hotade arter och ekosystem
- ___ skapa möjligheter till friluftsliv och naturupplevelser
- ___ referensområden för forskning och undervisning
- ___ gynna lokal/regional ekonomisk utveckling (t.ex. genom turism)
- ___ förstärka lokalbefolkningens nyttjanderätt av landskapet och naturresurser
- ___ förstärka samernas möjligheter att bedriva renskötsel
- ___ Jag tycker inte man ska skydda mer natur i fjällen
- ___ annat, ange: _____

q28 - q28

I vilken utsträckning anser du att följande instanser/grupper ska vara delaktiga i att fatta beslut om att inrätta skyddade naturområden i fjällen?

	Inte alls1	2	3	4	I hög grad5	Vet ej/Ingen åsikt
Staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Länsstyrelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalbefolkningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samebyarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Inte alls1	2	3	4	I hög grad5	Vet ej/Ingen åsikt
Andra markägare (tex skogsbolag, fritidshusägare)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q28b - q28b

Finns det några andra instanser/grupper som du anser bör vara delaktiga i att fatta beslut om att inrätta skyddade naturområden i fjällen, i sådana fall vilka?

q29 - q29

I vilken utsträckning anser du att följande instanser/grupper ska vara med och utforma skötselregler för skyddade naturområden i fjällen?

	Inte alls1	2	3	4	I hög grad5	Vet ej/Ingen åsikt
Staten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Länsstyrelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalbefolkningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Samebyarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra markägare (tex skogsbolag, fritidshusägare)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q29b - q29b

Finns det några andra instanser/grupper som du anser bör vara med och utforma skötselregler för skyddade naturområden i fjällen, i sådana fall vilka?

q30 - q30

Enligt dina erfarenheter, finns det några intressekonflikter eller andra problem kring hur skyddade naturområden används eller sköts i svenska fjällen?

- Nej
- Ja
- Vet ej

q31 - q31

Vilken eller vilka intressekonflikter/problem tänker du på?

(Beskriv kortfattat)

q32 - q32

Enligt dina erfarenheter, finns det några intressekonflikter eller andra problem i svenska fjällen utanför skyddade områden?

- Nej
- Ja
- Vet ej

q33 - q33

Viken eller vilka intressekonflikter/problem tänker du på?

(Beskriv kortfattat)

infoBG - infoBG

Stämmer följande bakgrundsuppgifter så tryck "Bekräfta". Om något har ändrats tryck "Ändra".

kön: ^f('gender')^ födelseår: ^f('DateOfBirth')^ postnummer: ^f('zipcode')^

- Bekräfta
- Ändra

q21a - q21a

Jag är...

- Man
- Kvinna

q22a - q22a

Jag är född år

q24a - q24a

Postnumret till min bostadsadress är:

q34 - q34

Vilket av följande alternativ stämmer bäst in på dig?

- Gift/sammanboende
- Ensamstående/singel
- Särbo
- Annat

q35 - q35

Var bor du idag?

Kryssa i det alternativ som bäst beskriver ditt bostadsområde.

- Landsbygd med högst ett fåtal hus inom synhåll
- By eller mindre ort på landsbygden
- Mindre stad (upp till ca 50 000 innevånare)
- Medelstor stad (ca 50 000 - 200 000 innevånare)
- Storstad (mer än ca 200 000 innevånare)

q36 - q36

Ingår det barn/ungdomar i ditt hushåll?

- Nej
- Ja

q36b - q36b

antal 0-5 år: _____
antal 6-12 år: _____
antal 13-18 år: _____
antal 19 år eller äldre: _____

q37 - q37

Vilken utbildning har du?

Kryssa den högsta utbildning du har (eller för närvarande deltar i).

- Obligatorisk skola (t ex grundskola, folkskola)
- Gymnasieutbildning (även realexamen, folkhögskola, yrkesskola, fackskola etc)
- Universitets- eller högskoleutbildning

q38 - q38

Ungefär hur stor är ditt hushålls sammanlagda disponibla inkomst (efter skatt men inklusive ev. bidrag) per månad?

Avrundat till närmaste tusental.

- Lägre än 10 000 kr per månad
- 10 000 – 20 999 kr per månad
- 21 000 – 30 999 kr per månad

- 31 000 – 40 999 kr per månad
- 41 000 – 50 999 kr per månad
- 51 000 – 60 999 kr per månad
- 61 000 – 70 999 kr per månad
- 71 000 – 80 000 kr per månad
- Mer än 80 000 kr per månad
- Vill ej svara

Bilaga 2, E-postenkät till nyckelpersoner

Adressat: personligt brev till var och en bl.a. beroende på presentationsfrågan

Ämne: Sport, event och inomhus i fjällen?

Hej,

I vårt forskningsprojekt "Den nya fjällupplevelsen: Friluftstrender och hållbar utveckling för en storslagen fjällmiljö?" (<http://storslagnafjall.se/Om/>) är vi intresserade av nya tendenser och aktuella förändringar när det gäller friluftsliv och naturturism i de svenska fjällen. Därför hoppas jag att du med dina erfarenheter och din "utsiktspunkt" kan ge oss lite reflektioner utifrån följande korta frågor.

Om jag vill citera något från dina svar så har jag inte tänkt nämna ditt namn utan referera till dig som en person verksam som/i ____••____. Hoppas det är ok. annars säg till förstås.

1. Sport, tävling och event i de svenska fjällen

Friluftsliv och naturturism handlar ofta om naturupplevelser på egen hand eller i små grupper. Men det kan också handla om sport, tävling och event; som i multisporttävlingar och fjällfestivaler.

1a. Har du kommit i kontakt med sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i de svenska fjällen?

- Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner: _____

1b. Har du själv deltagit i sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?

- Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner: _____

1c. Hoppas du få se mer av sport, tävling och event (som i multisporttävlingar och fjällfestivaler) i svenska fjällen?

- Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner: _____

1d. Hur har detta med sport, tävling och event i de svenska fjällen ändrats över tiden?

- Skriv egna reflektioner: _____

1e. Vad ser du för konsekvenser av detta med sport, tävling och event i de svenska fjällen; möjligheter och/eller problem?

- Skriv egna reflektioner: _____

2. Utomhusaktiviteter inomhus i de svenska fjällen

Aktiviteter för turister i de svenska fjällen handlar ofta om att vara ute i naturpräglade landskap som på kalfjäll, i skogar och på sjöar. Men det kan också handla om

inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland.

2a. Har du kommit i kontakt med inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i de svenska fjällen?

- Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner: _____

2b. Har du själv deltagit i inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i svenska fjällen?

- Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner: _____

2c. Hoppas du få se mer av inomhusaktiviteter som äventyrsbad, klättrväggar och lekland i svenska fjällen?

- Skriv en siffra 1-5 (1=Nej, inte alls och 5=Ja, i hög grad) och komplettera gärna med egna reflektioner: _____

2d. Hur har detta med inomhusaktiviteter i de svenska fjällen ändrats över tiden?

- Skriv egna reflektioner: _____

2e. Vad ser du för konsekvenser av detta med inomhusaktiviteter i de svenska fjällen; möjligheter och/eller problem?

- Skriv egna reflektioner: _____

3. Andra reflektioner

Har du andra synpunkter, förslag, reflektioner, erfarenheter etc. om trender och förändringar när det gäller friluftsliv och naturturism i de svenska fjällen så är vi förstås tacksamma: _____

Varmt tack på förhand för dina svar och reflektioner!

Klas

Klas Sandell

Professor; Inst för Geografi, Medier och Kommunikation, Karlstads universitet

(Postadress hem: Aspöja Äskholm, 610 25 Vikbolandet)

E-post: Klas.Sandell@kau.se

<http://www.friluftsforskning.se>

<http://kau.diva-portal.org/smash/searchad.jsf>

<http://www.kau.se/forskare/klas-sandell>

<http://www.researchgate.net/publicliterature.PublicLiterature.search.html?type=keyword&search-keyword=Klas+Sandell&search-abstract=&search=Search>

